

národní
úložiště
šedé
literatury

Tendence a faktory makroekonomického vývoje a kvality života v ČR

Dubská, Drahomíra; Kamenický, Jiří; Kohoutová, Iva; Kučera, Lukáš; Český statistický úřad
2013

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-203580>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 28.07.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Obsah

Úvod	2
Shrnutí	3
1. Souhrnná výkonnost ekonomiky	5
1.1 Hrubý domácí produkt	5
1.1.1 Výdajová strana HDP	6
1.1.2 Nabídková strana HDP	11
1.2 Zdroje dlouhodobého růstu HDP	13
2. Produkční výkonnost odvětví ekonomiky	15
2.1 Základní charakteristiky podnikové sféry podle institucionálních sektorů i odvětví	15
2.2 Hospodaření podniků pohledem institucionálních sektorů v ČR	19
2.2.1 Míra investic	24
2.2.2 Míra zadlužení	25
2.2.3 Úvěry v selhání	26
3. Vnitřní a vnější nerovnováha	30
3.1 Deficit a dluh sektoru vládních institucí	30
3.1.1 Deficit vládních institucí	30
3.1.2 Hrubý konsolidovaný dluh vládních institucí	32
3.2 Soukromý dluh	33
3.3 Zadluženost ČR – soukromý dluh a dluh vládních institucí	34
3.4 Vnější nerovnováha	35
3.5 Nerovnováha na trhu práce	36
3.6 Produktivita práce a vývoj reálné mzdy	37
4. Cenový vývoj	39
4.1 Spotřebitelské ceny	40
4.2 Ceny výrobců	42
5. Vybrané faktory konkurenceschopnosti	46
5.1 Změna podílu ČR na světovém exportu	46
5.2 Nákladová konkurenceschopnost podle reálných jednotkových nákladů práce	47
5.3 Podpora sofistikovaných činností	48
6. Reálná a nominální konvergence	51
6.1 Změny relativní pozice ČR v ekonomické vyspělosti ve srovnání s EU	51
6.1.1 Faktory ovlivňující ztrátu výkonnosti české ekonomiky	54
6.1.1.1 Domácí poptávka	54
6.1.1.2 Zahraniční poptávka	55
6.2 Plnění maastrichtských kritérií nominální konvergence	57
7. Regiony ČR podle ekonomické úrovně a výběr sociálních statistik	59
7.1 Hrubý domácí produkt na obyvatele	59
7.2 Příjmy na obyvatele v krajích ČR	60
7.3 Riziko chudoby nebo sociálního vyloučení	62
7.4 Podíl lidí žijících v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce	64
8. Demografický vývoj v ČR v evropském kontextu	66
8.1 Naděje dožití a další charakteristiky demografické reprodukce	67
8.2 Imigrace a ilegální přistěhovalectví	71
8.3 Stárnutí populace	72
8.3.1 Index ekonomické závislosti	73

Úvod

Pravidelná publikace ČSÚ s názvem Tendence a faktory makroekonomického vývoje a kvality života v České republice se v rozboru roku 2012 zaměřuje na jeho výsledky sledované ve středně- a dlouhodobém časovém horizontu. Zvláštní pozornost je v prakticky všech kapitolách věnována pokrizovému období v ČR, tj. vývoji po roce 2009. Podle možností jsou prováděna s ohledem na dostupnost dat i mezinárodní srovnání.

Obsahem analýzy jsou kapitoly zařazované pravidelně i témata nová, či zařazovaná nepravidelně. Ke každoročně rozebíraným tématům patří i v této práci oblasti týkající se souhrnné výkonnosti ekonomiky, cenového vývoje a v posledních dvou letech také zařazované výsledky České republiky v reálné a nominální konvergenci a vybraných faktorech konkurenceschopnosti. Mimo nich se tato publikace soustřeďuje i na důkladnější rozbor demografického vývoje v ČR a mezinárodní porovnání ve všech jeho nejdůležitějších parametrech včetně poměru ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních obyvatel, tj. indexu ekonomické závislosti. Tato kapitola obsahuje mimo jiné i mezinárodní srovnání migrace včetně ilegálního přistěhovalectví.

Zcela nově je zařazena kapitola sledující firemní sektor z pohledu jeho ziskovosti, zadluženosti a míry investic se vztahem k výkonu ekonomiky jako celku. Do větší hloubky je zde analýza provedena i za firmy v jednotlivých institucionálních sektorech se zvláštním zřetelem na firmy pod zahraniční kontrolou. Problematika reálné konvergence ČR k průměrné úrovni hospodářské a měnové unie v Evropě je v této práci obohacena o pohled na relativní pozici HDP na obyvatele v paritě kupní síly (jednotkách PPS) za regiony České republiky, resp. výši HDP na obyvatele v korunách v regionech a jeho srovnání v čase. Zjišťována je i pozice a změny v ekonomické vyspělosti regionů (NUTS 2) v ČR oproti regionům v evropských zemích.

Sociální statistiky jsou v této práci zastoupeny nově zařazeným rozbohem příjmů domácností podle změn ve výši jejich disponibilního důchodu, a to i podle krajů České republiky. Dokresleny jsou za pomoci výsledků šetření životních podmínek domácností (SILC) o vývoj v ČR podle ohroženosti domácností příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením. Je zmíněn i vývoj podílu lidí ohrožených hmotným strádáním a domácností s velmi nízkou intenzitou práce.

ČSÚ postupným rozšiřováním této pravidelné roční publikace - v předchozích letech především ekonomického charakteru - sleduje snahu o statisticky podchytilné a vyhodnotitelné údaje o kvalitě života lidí, poskytováním stále širšího a statisticky věrného obrazu vývoje v České republice.

Shrnutí

- Rok 2012 znamenal pro Českou republiku pokračování fáze ekonomické recese, která započala již v posledním čtvrtletí 2011. S průměrným růstem české ekonomiky v období 2003-2011 v reálném vyjádření o 3,4 % ročně - ale i s průměrným růstem za roky 2010-2011 o 2,2 % -, kontrastoval její meziroční pokles v roce 2012 o 1,2 %. Klesaly všechny výdajové položky HDP s výjimkou výsledku toků zboží a služeb se zahraničím. Čistý disponibilní důchod domácností, jako zdroj jejich výdajů na spotřebu - která je hlavní výdajovou položkou HDP -, sice na rozdíl od roku 2011 nominálně vzrostl, ovšem reálně se jeho pokles v roce 2012 dále prohloubil na -2,4 % z -1,3 % v roce 2010 a -2,1 % v roce 2011. Ohroženost příjmovou chudobou však byla v roce 2012 meziročně nepatrně nižší, když v riziku se ocitlo 9,6 % obyvatel ČR proti 9,8 % v roce 2011.
- Z dlouhodobého pohledu, v dekadě 2003-2012, byly hlavními zdroji růstu HDP intenzivní růstové faktory, podle analýzy příspěvku souhrnné produktivity výrobních faktorů. Hlavní roli hrály i ve vývoji HDP ČR v roce 2012 - příspěvek produktivity práce klesl na nulu a produktivita kapitálu přispěla k poklesu HDP záporným 1,5 procentního bodu (pb.). Snížení zásoby práce propadl HDP v roce 2012 prohlubovalo, růst zásoby kapitálu tlumilo.
- Recese české ekonomiky v roce 2012 byla hlavní příčinou pokračování divergence ČR od průměrné úrovně hospodářské a měnové unie v Evropě, která započala v roce 2010. HDP na obyvatele v paritě kupní síly (jednotkách PPS) dosahoval v roce 2012 v ČR podle údajů Eurostatu 79 % průměru EU 27 a 72,5 % průměru skupiny „starých“ zemí unie (EU 15). Oddalování od průměru ekonomické vyspělosti EU zaznamenalo za roky 2010-2012 kromě ČR také Slovinsko, Nizozemí a šest zemí jižní Evropy. V nominální konvergenci, tj. plnění kritérií dohodnutých maastrichtskou smlouvou, se ČR v roce 2012 oproti předchozím letům zhoršila, když se jí nepodařilo dosáhnout limitu u dvou kritérií – požadované výše schodku vládního sektoru k HDP (4,4 % proti limitu 3 %) a také inflačního kritéria.
- Regiony ČR v úhrnu bez hlavního města Prahy konvergovaly během let 2002-2011 k průměrné úrovni EU 27 - HDP na obyvatele v PPS stoupl o 7,1 pb. na 69 % průměru EU, v Praze pak o 24 pb. na 169 % průměru EU s tím, že od roku 2009 již Praha divergovala (ze 175 % v roce 2008). Výrazná disproporce mezi vývojem Prahy a ostatních regionů jako celku oslabila.
- Příjmy na obyvatele (podle čistého disponibilního důchodu domácností) v nominálním vyjádření postihl pokrzkový vývoj citelněji, než odpovídalo vývoji celé ekonomiky. Za roky 2002-2011 však vzrostly o 43 % (v letech 1995-2011 o 134 %), v Praze o 33 %, resp. o 154 %. Nejsilnější růst těchto příjmů tak byl patrný ve druhé polovině 90. let. Nejvyšší přírůstky byly v letech 2002-2011 zaznamenány v Moravskoslezském a Středočeském kraji. V roce 2010 klesly tyto příjmy v devíti krajích ČR, v roce 2011 v dalších čtyřech krajích. Poklesu se v obou letech vyhnul pouze Plzeňský kraj.
- Příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením bylo v roce 2011 ohroženo 15,3 % obyvatel ČR - samotnou příjmovou chudobou 9,8 % -, tj. nejméně ze zemí EU. Hodnoty v Praze a Středních Čechách (9,1 %, resp. 9,6 %) byly vůbec nejnižší z regionů NUTS 2 v celé EU. I nejvyšší hodnoty v ČR (Severozápad 24,6 %, Moravskoslezsko 22 %) však byly příznivější než např. údaje za celou Itálii nebo Irsko. V materiální deprivaci podle parametrů SILC¹ bylo v roce 2011 v ČR 6,1 % obyvatel (12. místo v žebříčku EU), lidí žijících v domácnostech s nízkou intenzitou práce 6,6 % (3. místo v EU).
- Vysvětlení nižší ohroženosti příjmovou chudobou v roce 2012 za ČR jako celek (9,6 % obyvatel) proti roku 2011 (9,8 %) spočívá ve zdánlivě malých změnách v oblasti sociálního a daňového systému, které ovšem měly významný vliv na příjmové rozložení domácností v ČR a v důsledku toho i na vývoj míry ohrožení příjmovou chudobou (valorizace důchodů k 1. lednu 2011 posunula domácností nepracujících důchodců v příjmovém rozdělení blíže k mediánu, z opačné strany příjmového spektra pak zapůsobilo uplatnění tzv. „povodňové daně“ v podobě snížení slevy na dani na poplatníka – to se nejvíce dotklo pracujících osob tzv. „střední třídy“ s příjmy blízko mediánu, jejich příjmy tolik nerostly.
- Celková cenová hladina v ekonomice v roce 2012 vzrostla meziročně o 1,4 % zejména vlivem zvýšení DPH a pokračujícího růstu dovozních cen. Spotřebitelské ceny (v podobě harmonizovaného indexu spotřebitelských cen) se v roce 2012 zvýšily o 3,5 %, což byl pátý nejvyšší růst cen v celé EU. Přesto byla cenová stabilita v ČR v letech 2003-2012 příznivější než v EU jako celku.
- Makroekonomickou rovnováhu charakterizovalo v roce 2012 zhoršení schodku sektoru vládních institucí na 4,4 % nominálního HDP (z 3,3 % v roce 2011). Bez mimořádného vlivu vracení majetku církvím byl deficit činil 2,5 % HDP, tj. méně než limit konvergenčního kritéria. Hrubý konsolidovaný dluh vládního

¹ Evropské šetření životních podmínek v domácnostech.

sektoru stoupl meziročně o 5 pb. na 45,8 % HDP a byl osmý nejnižší v EU. Při zahrnutí soukromého dluhu (úvěry firmám a domácnostem) činila v roce 2012 zadluženost v ČR 119 % HDP, což byl třetí nejlepší poměr v EU. Ekonomické vztahy ČR se zahraničím se ve výsledku už druhý rok za sebou zlepšily a deficit běžného účtu platební bilance (2,5 % HDP) byl příznivější než průměr let 2003-2012. Pokud jde o rovnováhu vývoje produktivity a reálné mzdy, v roce 2012 byl v obou případech patrný meziroční pokles o 0,6 %. Hluboká nerovnováha na trhu práce charakterizovaná nízkým počtem pracovních míst při vysoké poptávce podle počtu uchazečů o práci, patrná zhruba od poloviny roku 2009, pokračovala i v roce 2012. V něm však i přes recesi rostla míra zaměstnanosti především vyšším využíváním částečných pracovních úvazků.

- Nefinanční podniky - tvořící téměř dvě třetiny přidané hodnoty i investic v české ekonomice a poskytující pracovní místa téměř třem pětinám zaměstnaných – se mezi lety 2010-2012 vyvíjely příznivěji než ostatní institucionální sektory ekonomiky ČR. Stoupl jejich podíl na úhrnné výši fixních investic, na tvorbě úspor a stavu čistého jmění. U úplných nákladů práce zůstal jejich podíl na úrovni roku 2008, úrovně přidané hodnoty tohoto roku však tento sektor v roce 2012 nedosáhl. Jejím růst táhne dlouhodobě zpracovatelský průmysl (s výjimkou konce 90. let, roku 2001 a roku 2012). V průmyslu i ve službách se v letech 2009-2011 prohlubovaly rozdíly v jednotlivých odvětvích ve výši produktivity práce.
- Krize v roce 2009 dolehla na sektor nefinančních podniků v ČR plnou silou - hrubá přidaná hodnota poklesla meziročně nejvíce ze všech sektorů (-6,3 %). Propad byl kompenzován úbytkem zaměstnanosti (-4 %), o šestinu nižšími fixními investicemi, stavy zásob se snížily o rekordních 41 mld. korun. I v letech 2010-2012 se podniky potýkaly s klesající mírou marží, s výší mzdových nákladů, útlumem investic. Dařilo se jim však splácet dřívější půjčky a mírně snižovat podíl úvěrů v selhání. V období pokrizové stabilizace míra zadlužení těchto podniků nerostla. Dlouhodobě přetrvává dominantní pozice firem pod zahraniční kontrolou (třetina pracovních míst, vyšší výnosovost, ziskovost, produktivita a nižší náklady práce). Daná fáze cyklu přímých zahraničních investic však současně znamená i silnou repatriaci zisků.
- Podle vybraných faktorů konkurenceschopnosti se v roce zhoršila pozice ČR poklesem podílu exportu zboží a služeb na světovém exportu (poprvé od začátku sledování v roce 1994). Růst reálných jednotkových nákladů práce v roce 2012 proti roku 2003 byl pátý nejrychlejší v EU, což indikuje nepříliš příznivý vývoj nákladové konkurenceschopnosti. V podpoře sofistikovaných činností však ČR zrychlila přibližování k průměru EU, pokud jde o relaci výdajů na výzkum a vývoj k HDP (1,84 % proti 2,03 % v EU v roce 2012, 1,15 % v ČR proti 1,88 % v EU v roce 2002).
- Analýza demografického vývoje v ČR ukázala, že i přes zvyšování naděje dožití při narození nedosahuje ČR stále průměrné evropské úrovně. Patříme rovněž mezi země s nízkou plodností podle ukazatele úhrnné plodnosti s 1,45 dítěte připadající na jednu ženu proti 1,57 v průměru EU, kde ukazatel zvyšují především státy západní a severní Evropy (zhruba dvě děti se průměrně v úhrnu narodí ženám ve Švédsku, Velké Británii, na Islandu a nejvíce v Irsku).
- V souladu s evropským trendem dochází v ČR jednak ke zvyšování věku matky při narození prvního dítěte a jednak k nárůstu podílu dětí narozených mimo manželství (39,5 % v průměru za EU v roce 2011 proti 41,8 % v ČR, v roce 2012 už 43,4 %). Stejný jako ve většině států Evropy je i v ČR trend snižování počtu uzavíraných sňatků a jejich odkládání do vyššího věku (v ČR započal až po roce 1990, v severní a západní Evropě už v 70. letech). Do roku 2008 byla hrubá míra sňatečnosti v ČR vyšší než v EU, poté se snížila na evropský průměr. Na historicky nejnižší hodnotu se dostala tzv. prvosňatečnost - zatímco ještě v 80. letech by se do svých 50 let alespoň jednou oženilo zhruba 90 % mužů a vdalo 96 % žen (a v předchozích dekádách dokonce ještě více), v roce 2012 by to za stávajících podmínek (při zachování stávající úrovně sňatečnosti, úmrtnosti a migrace) bylo už jen 53 % mužů a 61 % žen.
- Celkový populační růst v ČR od roku 2008 výrazně zpomaluje a v roce 2012 byl zachován takřka jen díky migraci (počet živě narozených dětí jen velmi mírně převyšoval počet zemřelých osob). V letech 2007-2010 byla v ČR míra přirozeného přírůstu obyvatel zhruba stejná jako v EU, tj. +1 ‰, ale v roce 2011 klesla na 0,2 ‰. Podíl cizinců na populaci ČR se od roku 1998 zdvojnásobil na 4 % v roce 2012, což je zhruba stejně jak v průměru za EU (4,1 %). Nejvíce cizinců v ČR je z Ukrajiny (28 %), Slovenska (19 %) a Vietnamu (14 %). V roce 2012 měla ČR nejvyšší migrační saldo se Slovenskem, přestože nejvíce přistěhovalých bylo z Ukrajiny. Českých občanů, kteří se vystěhovali ze země, bylo více než těch, kteří se vrátili. Nelegální pobyty občanů zemí mimo EU zůstávají v ČR od roku 2008 co do počtu osob zhruba stejné (kolem tří tisíc), přičemž v roce 2012 téměř třetina takovýchto imigrantů pocházela z Ukrajiny.
- Obyvatelstvo Evropy i ČR stárne - věkový medián v roce 2012 byl v EU 41,8 roku, v ČR 40,1 roku -, protože klesá podíl dětí na celkové populaci (v ČR 14,7 %, v EU 15,6 %) a současně narůstá podíl lidí ve věku nad 65 let (ČR 16,2 %, EU 17,8 %). Relace ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních byla v roce 2012 v ČR poměrně příznivá (100:45 podle indexu ekonomické závislosti, v EU 100:50). Nízká úroveň plodnosti však tento podíl v budoucnu výrazně zhorší (v roce 2060 v ČR zhruba na 100:79, v EU na 100:78) a umocní tak mj. i problém s udržitelností veřejných rozpočtů.

1. Souhrnná výkonnost ekonomiky

Ekonomika České republiky se v roce 2012 vrátila zpět do recese. Hrubý domácí produkt klesl reálně o 1,2 %, což znamenalo jedno z nejméně výrazných snížení výkonnosti v celé Evropské unii. Podílela se na něm dlouhodobě slabá investiční aktivita, ale i již třetím rokem probíhající fiskální restrikce omezující jak výdaje na investice, tak poskytování veřejných služeb. Konsolidace veřejných rozpočtů nepříznivě ovlivňovala jak výdaje, tak i příjmy sektoru domácností – ty pak ve spojení s prohloubením obav o budoucí ekonomický vývoj v roce 2012 omezily spotřebu. Hlubšímu poklesu HDP, než bylo pozorováno, zabránil jen zahraniční obchod, který dokázal i v tomto roce silně ovlivněném důsledky dluhové krize vykazat přebytek.

1.1 Hrubý domácí produkt

Česká republika se z hlediska růstu HDP v letech 2003-2012 umístila na osmém místě v současné EU...

Za roky 2003-2012 vzrostl HDP² České republiky o jednu třetinu, čímž se v EU³ (růst o 12,4 %) řadil na solidní osmé místo. První tři místa byla obsazena zeměmi bývalého východního bloku (Slovensko s růstem 55,5 %, Polsko 51,9 % a Litva 47,7 %). Důvod byl zřejmý – tyto ekonomiky disponovaly nízkými objemy HDP, ze kterých plynul vysoký růstový potenciál. Vyspělé ekonomiky jako Švédsko (24,6 %), Rakousko (17,5 %) či Německo (12,7 %) stály v kontextu dlouhodobého růstu v letech 2003-2012 až za ČR. V Evropské unii však bylo možné nalézt i země, které za uvedenou dobu nijak nenarostly, ba co více – klesly. Mezi tyto ekonomiky patřilo Portugalsko (-0,7 %), Itálie (-0,8 %) či Řecko (-1,2 %).

...a navýšení výkonnosti v letech 2008-2012 bylo v ČR desáté nejvyšší

Ze střednědobého hlediska (2008-2012) si ČR mírně pohoršila, s růstem +1,5 % proti roku 2007 stála na celkovém desátém místě ze zemí Evropské unie. I přesto se jednalo o růst nadprůměrný, jelikož celkově Evropská unie za roky 2008-2012 o 0,7 % klesla, eurozóna⁴ taktéž (-1,2 %). Na tomto výrazně zhoršeném ekonomickém vývoji EU měly podíl hospodářské problémy v letech 2008-2009 plynoucí z důsledků hypoteční krize v USA - nepříznivě ovlivňující zahraniční obchod následovaný poklesem investiční aktivity -, ale i pozdější vládní úsporná opatření zaváděná v reakci na důsledky dluhové krize.

Propad HDP v ČR v roce 2012 byl však osmý nejhlubší

V roce 2012 klesl HDP České republiky o 1,2 %, což tuzemskou ekonomiku zařadilo na celkové osmé nejhorší místo v Evropské unii (pokles o 0,3 %). Za ČR se umístily země jižního křídla jako Řecko (-6,4 %), Portugalsko (-3,2 %), Itálie (-2,4 %), Kypr (-2,4 %) a Španělsko (-1,4 %), na něž v obrovském měřítku dopadly následky dluhové krize. Z dalších ekonomik vykázaly vyšší pokles než ČR již jen Slovensko (-2,3 %) čelící značnému růstu vládního zadlužení po roce 2008 v důsledku výrazně zhoršeného stavu domácí ekonomiky a problémům s bankovním sektorem, ale i Maďarsko (-1,7 %).

Ze zemí z vlny roku 2004 kromě ČR v roce 2012 klesal jen Kypr, Slovensko a Maďarsko...

Ze zemí, které vstoupily do Evropské unie v roce 2004, klesl HDP v roce 2012 kromě České republiky na uvedeném Kypru (o 2,4 %), ve Slovensku (-2,3 %) a Maďarsku (o 1,7 %). Ostatní země z vlny roku 2004 i přes nepříznivou situaci v Evropě ale i nepřilíhající pozitivní očekávání ohledně budoucího vývoje svou ekonomickou úroveň nejen navyšovaly, ale dosahovaly v roce 2012 nejvyšších růstů v celé evropské sedmadvacítce.

...a pobaltské země si připsaly nejvyšší růsty v celé Evropské unii

Na Maltě vzrostl HDP o jeden procentní bod. Polsko nabylo meziročního růstu HDP ve výši 1,9 %, Slovensko dokonce o desetinu pb. vyššího. Na prvních třech místech se pak umístily pobaltské země, které dosaženými čísly jednoznačně vybočily z kontextu celé EU (Estonsko 3,2 %, Litva 3,7 % a Lotyšsko 5,6 %). Příčiny velmi vysokých růstů těchto tří zemí byly dvojí – rostly z nízké základny, jelikož všechny v roce 2009 čelily dvojciferným propadům HDP (nejvyšší propady v celé EU), na růstu se však podílely i provedené reformy veřejných financí. Za zmínku zajisté stojí i vstupující do EU z roku 2007, tedy Rumunsko (+0,7 %) a Bulharsko (+0,8 %) - i tyto země tak překonaly vývoj ekonomiky ČR v roce 2012.

² Data Eurostatu, stálé ceny (není-li uvedeno jinak).

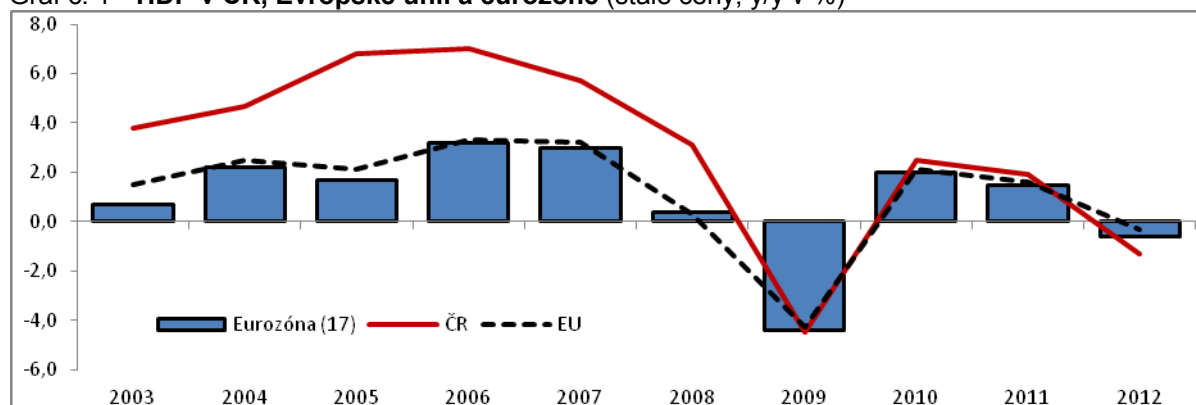
³ Evropská unie s 27 členskými zeměmi (není-li uvedeno jinak).

⁴ Eurozóna se 17 členskými zeměmi (není-li uvedeno jinak).

Největší ekonomiky EU pokles HDP v Evropské unii v roce 2012 tlumily

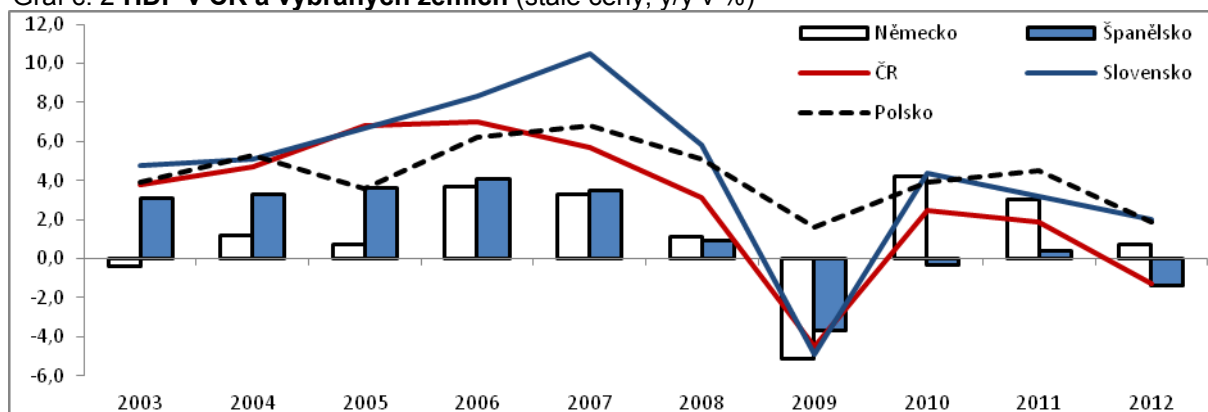
Ze tří největších ekonomik Evropské unie (dle HDP) v roce 2012 HDP mírně rostl ve Spojeném království (o 0,2 %) a Německu (o 0,7 %). Francie si zachovala původní hodnotu HDP z roku 2011. Tyto ekonomiky tedy alespoň částečně kompenzovaly snížení výkonnosti, kterému v roce 2012 čelila řada dalších evropských ekonomik, v popředí se zeměmi jižního křídla. K těmto v celku pozitivním výsledkům přispěla opačná strategie, než kterou uplatňovala řada dalších zemí EU, včetně České republiky – vlády Spojeného království, Německa a Francie v nepříznivém období zvýšily své výdaje na konečnou spotřebu proti roku 2011 a tím bojovaly proti negativnímu vývoji ve zbývající části ekonomiky.

Graf č. 1 HDP v ČR, Evropské unii a eurozóně (stálé ceny, y/y v %)

Pramen: Eurostat

Graf č. 2 HDP v ČR a vybraných zemích (stálé ceny, y/y v %)

Pramen: Eurostat

1.1.1 Výdajová strana HDP

Na dlouhodobém růstu HDP České republiky měl podíl zejména čistý export...

Hnací silou reálného vývoje HDP⁵ v ČR byl dlouhodobě zejména čistý export, který se na jeho růstu v letech 2003-2012 podílel ze 47,3 %. Na důležitosti získal již v roce 2004, kdy díky nárůstu objemu exportu v důsledku vstupu ČR do EU nabylo saldo zahraničního obchodu v běžných cenách přebytku – ve stálých cenách vykazoval zahraniční obchod stále deficit (stálé ceny neuvažovaly pozitivní aspekt směnných relací). Od tohoto roku dále se saldo zahraničního obchodu do deficitu již nikdy nepropadlo (ani v běžných cenách, ani v reálném vyjádření).

...ve srovnání s Evropskou unií byl jeho vliv na růst HDP více než dvojnásobný...

O nadprůměrném vlivu zahraničního obchodu na růst HDP v tomto období svědčí i srovnání s celou EU (21,3 %) - byl více než dvojnásobný. K výraznému podílu zahraničního obchodu na růstu HDP zajisté přispěl i pokračující příliv přímých zahraničních investic do České republiky, který pozitivně přispíval k nárůstu konkurenceschopnosti tuzemských výrobců na zahraničním trhu.

...přesto stejně jako ostatní složky HDP čelil výkyvům -

I přesto neplatilo, že složka čistého exportu od roku 2005 (ve stálých cenách) přispívala k růstu HDP bezvýhradně - v roce 2007 došlo k situaci, kdy nárůst

⁵ Data Eurostatu, ve stálých cenách – pokud neuvedeno jinak. Z důvodu využití dat ve stálých cenách vzniká diskrepance (nevysvětlený rozdíl mezi HDP a výdajovými složkami vzniklý řetězením hodnot z běžných cen do stálých cen).

meziroční pokles čistého exportu snižoval výkonost tuzemské ekonomiky v podobě HDP v roce 2007

dovozu (12,8 %) překonal navýšení vývozu zboží a služeb z České republiky (11,2 %). Na neobvykle vysokém růstu importu (vyššího tempa dosáhl až v roce 2010 – zejména v důsledku nízké srovnávací základny v roce předchozím) se podílela silná domácí poptávka ovlivněná značnou výkonností tuzemské ekonomiky – rostl zájem o zahraniční produkty ke spotřebě i další produkci. Nižší tempo vývozu proti dovozu pak vedlo k poklesu čistého exportu o 10,9 %.

V roce 2012 čistý export jako jediná z výdajových složek zabránil výraznějšímu propadu HDP – přesto byl jeho nárůst proti roku 2011 podprůměrný...

Zvýšení čistého exportu v roce 2012 o 19,7 % zabránilo výraznějšímu propadu v HDP. Toto navýšení bylo způsobeno vyšším růstem vývozu (4,0 %) proti importu (2,3 %) - zahraniční poptávka tedy meziročně rostla výrazněji než zahraniční nabídka. I přesto se proti roku 2011, kdy se čistý export zvýšil o 39,3 %, jednalo o značné zpomalení – tempo růstu zahraniční směny zboží a služeb se snižovalo v důsledku oslabení výkonnosti téměř celé EU čelící dopadům dluhové krize.

...růst čistého exportu v ČR v roce 2012 byl podprůměrný i v porovnání s EU

Tempo růstu čistého exportu České republiky v roce 2012 bylo podprůměrné i v porovnání s EU (zvýšení o 47,9 %) - vývoz z ČR se v roce 2012 zvýšil proti EU o 1,7 procentního bodu výrazněji, import dokonce o 2,5 procentního bodu – v důsledku výraznějšího tempa růstu importu v ČR proti EU ve srovnání s vývozem pak vykazovala ČR i nižší nárůst čistého exportu. I v Evropské unii však proti roku 2011 (+74,9 %) došlo k výraznému snížení dynamiky salda zahraničního obchodu.

Přesto byl růst salda zahraničního obchodu výraznější než v letech 2009 či 2010

Nárůst čistého exportu tuzemské ekonomiky v roce 2012 byl však vyšší než v roce 2010 (15,9 %) a výrazně vyšší než v roce 2009 (5,5 %). Jestliže v roce 2009 hospodářské problémy českých zahraničních partnerů srazily tuzemský vývoz o 10,9 %, značná propojenost exportu a importu (čeští výrobci-exportéři ve velkém měřítku používají importovaných produktů jako vstupů pro svoji výrobu) tlačila i na pokles importu (-12,1 %). Naopak v roce 2010 došlo k vysokému růstu vývozu o 15,4 %, stejné tempo však vykázal i import – výrazné růsty byly dány zejména nízkými srovnávacími základnami roku 2009.

Druhým nevýznamnějším zdrojem růstu HDP byly výdaje na konečnou spotřebu domácností - ve srovnání s EU se však na růstu podílely podprůměrně

Druhou nejvýznamnější výdajovou položkou z hlediska dlouhodobého růstu HDP v ČR byly výdaje na konečnou spotřebu domácností, které ke zvyšování HDP v letech 2003-2012 přispívaly z 36,0 %. I přes významný podíl na růstu výkonu se jednalo o položku podprůměrnou, srovnáme-li vývoj s EU (47,2 %) – tuzemská spotřeba vyprodukované hodnoty ze strany domácností byla v porovnání s Evropskou unií stále poměrně nízká – v roce 2012 tvořil podíl spotřeby domácností na HDP v EU 55,7 %, v ČR jen 46,9 %. Jakkoliv se spotřeba domácností po přechodu k tržní ekonomice v roce 1989 navyšovala výraznými tempy – zejména z důvodu nesaturovanosti spotřeby – nedokázala prozatím dosáhnout úrovně srovnatelné s EU.

V roce 2012 sektor domácností snížil výdaje určené ke spotřebě – k tomu v letech 2003-2012 došlo poprvé

Nepříznivý vývoj dynamiky spotřeby sektoru domácností v letech 2009-2011 vyústil v roce 2012 dokonce k poklesu - o 2,7 %. Snížení této složky bylo ojedinělé, za roky 2003-2012 k němu nedošlo ani jednou. Podíl na tomto propadu mělo zřejmě výrazné prohloubení obav domácností o další ekonomický vývoj ve spojení s reálným poklesem disponibilního důchodu.

Obava tuzemských domácností ohledně budoucnosti v roce 2012 byla pravděpodobně výraznější než v EU...

Zdá se, že obava českých domácností byla v roce 2012 mnohem výraznější, než odpovídalo průměru EU, kde výdaje na konečnou spotřebu domácností klesly jen o 0,7 %. Nárůst obav českých domácností z budoucího vývoje potvrzoval i indikátor důvěry spotřebitelů, který byl v roce 2012 nejnižší od roku 1999.

... což se projevilo i v prudkém růstu úspor v nominálním vyjádření...

Snížení spotřeby domácností se zčásti odrazilo i v nárůstu jejich čistých úspor (v běžných cenách). Jestliže v letech 2010 a 2011 čisté úspory klesaly - o 8,3 % a 17,3 % - v roce 2012 ochota domácností spořit opět výrazně vzrostla – čisté úspory se zvýšily o 23,3 %. Vliv na to měl i vývoj čistého disponibilního důchodu domácností (včetně úprav o změny čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů) v roce 2012, který se meziročně nominálně zvýšil o 0,8 %. V letech 2003-2012 rostl průměrným ročním tempem +4 %, v druhé polovině tohoto časového úseku však tempo výrazně pokleslo na meziročních +2,2 %.

... přičemž čistý disponibilní důchod domácností reálně opět klesl

Čistý disponibilní důchod domácností v reálném vyjádření klesal již třetím rokem s prohlubujícím se poklesem – z -1,3 % v roce 2010 přes -2,1 % v roce 2011 až na -2,4 % v roce 2012 (tempo růstu spotřebitelských se zvyšovalo).

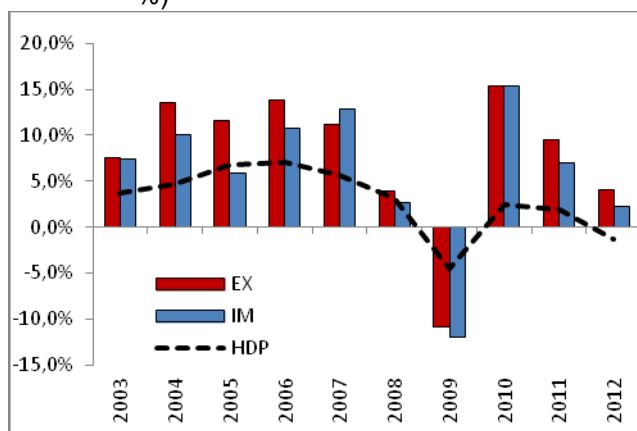
Útlum v tempích růstu spotřeby domácností byl však v České republice pozorován již od roku 2009

Problémy s dynamikou spotřeby domácností byly však pozorovány již od roku 2009, kdy její tempo růstu kleslo k 0,2 %. V letech 2010-2011 byl růst spotřeby nadále nevýrazný (1 % v roce 2010 a 0,5 % v roce 2011).

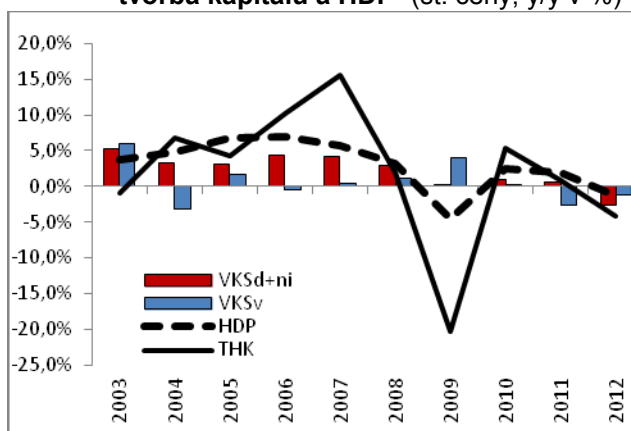
V letech 2003-2012 rostla spotřeba domácností v průměru o 2,1 % ročně, v druhé polovině tohoto období již jen o 0,4 %

Jestliže srovnáme průměrné tempo růstu výdajů na konečnou spotřebu domácností za roky 2003-2012 (+2,1 %) s roky 2008-2012 (+0,4 %), je zřejmá velmi výrazná změna. Kromě útlumu po roce 2008 se na zlomu podílely také vysoké růsty spotřeby v letech 2003-2008, které kromě roku 2005 (2,9 %) neklesly pod tři procenta. Sektor domácností profitoval ze zmiňovaného vstupu do EU v roce 2004 – ten nastartoval nárůst významu zahraničního obchodu pro ČR, z něhož v podobě růstu disponibilního důchodu těžily právě i domácnosti.

Graf č. 3 Export, import a HDP⁶ (stálé ceny, y/y v %)

Graf č. 4 Výdaje na konečnou spotřebu, hrubá tvorba kapitálu a HDP⁷ (st. ceny, y/y v %)

Pramen: Eurostat

Růstový aspekt výdajů na konečnou spotřebu vládních institucí byl v ČR dlouhodobě pod průměrem EU

Minoritní vliv na dlouhodobý růst výkonnosti tuzemské ekonomiky v letech 2003-2012 v podobě HDP měly výdaje na konečnou spotřebu vládních institucí (4,0 %) - ve srovnání s Evropskou unií (26 %) téměř sedminový. Platilo tedy, že zejména veřejné služby byly v ČR poskytovány v menší míře, než odpovídalo průměru EU.

2010, 2011, 2012 – postupné omezování spotřeby vládních institucí v důsledku úsporných opatření...

Od silného nárůstu spotřeby vládních institucí v roce 2009, kdy se její spotřeba zvýšila v důsledku snahy omezit nepříznivý hospodářský vývoj v ČR o neobvyklá 4 %, docházelo ke značným restrikcím. Již v roce 2010 kleslo tempo růstu spotřeby vládních institucí na pouhé dvě desetiny procenta. V roce následujícím byla spotřeba dokonce snížena (-2,7 %) a nepříznivý vývoj pokračoval i v roce 2012 (-1,2 %). Tyto tři roky omezené spotřeby vládních institucí korespondovaly s vládními restrikcemi, které probíhaly v silném měřítku jak na straně výdajů, tak straně příjmů. Důvody hledejme ve snaze utlumit nárůst vládního dluhu, který by znemožňoval jeho financování pomocí nízkých úrokových sazeb (v důsledku ztráty důvěryhodnosti ze strany finančního trhu) – tak, jak bylo postupně pozorováno zejména u zemí tzv. jižního křídla v letech 2010-2012.

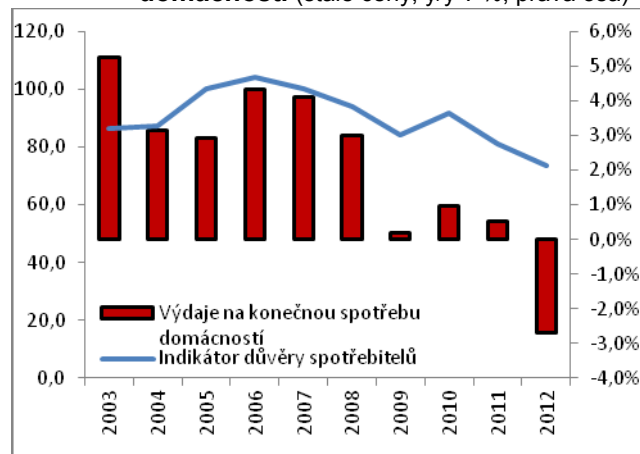
...které bylo výrazně silnější než v Evropské unii

Důsledky fiskální konsolidace v ČR - která z hlediska tempa růstu spotřeby vládních institucí trvala v roce 2012 již třetím rokem – byly výraznější než v EU. V roce 2010 spotřeba sektoru vládních institucí v EU stále rostla o 0,7 %, v roce 2011 klesla o 0,2 %, v roce 2012 již její úroveň spotřeby stagnovala. Ve všech třech letech tedy platilo, že omezení vládní spotřeby v ČR bylo silnější. To sice snižovalo výkonnost v podobě HDP v daném roce, do budoucna by však změny měly přinést pozitivní důsledky jak v podobě zachování nízkých sazeb financování státního dluhu, tak udržení či dokonce zvýšení atraktivity ČR jako slibné investiční lokality pro zahraniční investory.

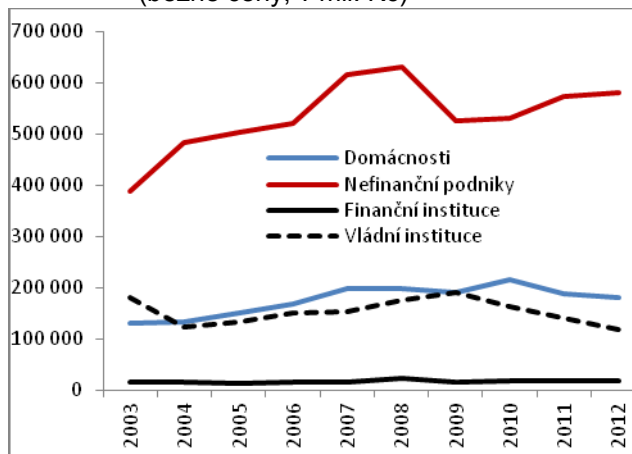
⁶ EX – export, IM – import

⁷ VKSd+ni – výdaje na konečnou spotřebu domácností a neziskových institucí, VKSv – výdaje na konečnou spotřebu vládních institucí, THK – tvorba hrubého kapitálu

Graf č. 5 Indikátor důvěry spotřebitelů (2005=100, levá osa) a výdaje na konečnou spotřebu domácností (stálé ceny, y/y v %, pravá osa)

Graf č. 6 Tvorba hrubého fixního kapitálu jednotlivých institucionálních sektorů (běžné ceny, v mil. Kč)

Pramen: ČSÚ, Eurostat

V roce 2012 klesl i objem tvorby hrubého kapitálu – jak v důsledku omezení investic, tak snížením stavu zásob

V roce 2012 došlo v ČR k negativnímu vývoji i u tvorby hrubého kapitálu – objem této položky klesl o 4,1 %. Jestliže se tvorba hrubého fixního kapitálu (investice) snížila o 2,7 %, musely se na propadu tvorby hrubého kapitálu podílet i zásoby. Opakoval se tak vývoj z roku 2009, kdy investice klesly o 11 %, tvorba hrubého kapitálu však o výraznějším 20,2 %. Vyšší pokles tvorby hrubého kapitálu proti investicím byl v roce 2012 pozorován i v Evropské unii. Pokles stavu zásob bylo možné interpretovat tak, že ze strany výrobců nebyla očekávána výrazná změna v poptávce – věřili, že její případné navýšení pokryjí z běžné výroby.

Tvorba hrubého fixního kapitálu klesla v letech 2009-2012 již dvakrát

Snížení tvorby hrubého kapitálu v roce 2012 dosáhlo jedné pětiny poklesu roku 2009, tvorby hrubého fixního kapitálu jedné čtvrtiny. Objem investic se tak v letech 2009-2012 snížil již celkem dvakrát - tvorba hrubého fixního kapitálu v letech 2010 a 2011 rostla o 1 % a 0,4 %. Tvorba hrubého kapitálu se v letech 2009-2012 snížila taktéž podruhé.

Silné roky 2005-2007 navýšily průměrné tempo růstu za celé desetiletí 2003-2012 na 1,9 % - avšak v letech 2008-2012 investice klesaly v průměru o 1,8 % za rok

Za celé desetiletí 2003-2012 rostl objem tvorby hrubého fixního kapitálu v průměru o 1,9 %. V letech 2008-2012 se však tempo velmi výrazně snížilo a dosáhlo záporných 1,8 %. Kromě poklesů investic v letech 2009 a 2012 měly na výrazné změně vývoje podíl silné roky 2005-2007, kdy docházelo ke značným investicím domácností do pořizování vlastního bydlení a navýšování kapitálové zásoby ze strany firem. Tvorba hrubého fixního kapitálu rostla o 6 % v roce 2005, v roce 2006 o 5,8 %. Nejvyšší nárůst investic pak proběhl v roce 2007 – zvýšily se o výrazných 13,2 %. Z objemově významných investic v tomto roce došlo k růstu investic do budov o 6,4 %, do inženýrských staveb o 15,7 %, do strojů a zařízení dokonce o téměř jednu třetinu⁸.

Omezení investic v roce 2012 ze strany jednotlivých institucionálních sektorů odlišné než v roce 2009...

V roce 2009 byl pokles tvorby hrubého fixního kapitálu pozorován zejména u firem (nefinanční podniky o 16,6 %⁹, objemově méně významné finanční instituce dokonce o 34,4 %), které v důsledku propadu zahraničního obchodu omezily vydávání prostředků na další investice. K propadu investic v roce 2009 přispěly i domácnosti (-3,5 %), na čemž se podílela vysoká poptávka po vlastním bydlení před rokem 2008 a vedla až k přehřátí trhu s nemovitostmi. Naopak v roce 2012 klesaly investice zejména ze strany vládních institucí.

...v roce 2012 nejvýrazněji klesla tvorba hrubého fixního kapitálu vládních institucí...

Zatímco v roce 2009 tlumil sektor vládních institucí pokles ekonomiky navýšením nových investic o 8,9 % (například celkové investice do inženýrských staveb v ČR vzrostly o 4,8 %), v roce 2010 je snížil o 14,5 %, v roce následujícím o 14,6 %. Propad v investicích z roku 2012 byl však nejhlubší – o 15,2 %. Konsolidace veřejných financí probíhající od roku 2010 podvazovala hodnotu nových investic v ekonomice stále výrazněji.

⁸ Komoditní struktura tvorby hrubého fixního kapitálu - v běžných cenách, data národních účtů ČSÚ.

⁹ Tvorba hrubého fixního kapitálu jednotlivých institucionálních sektorů - v běžných cenách, data národních účtů ČSÚ.

... přesto ani sektor domácností nenavýšil objem nových investic

V roce 2012 i nadále klesal objem tvorby hrubého fixního kapitálu ze strany domácností (-4,1 %). Přesto ve srovnání s rokem předchozím (-12,8 %) došlo ke zlepšení. Naopak jako pokračování nepříznivého vývoje lze rok 2012 spatřovat s ohledem na roky 2008-2012, ve kterých došlo k růstu investic sektoru domácností pouze v roce 2010 (o 12,5 %), rok 2008 lze považovat spíše za rok stagnace (+0,2 %).

Na snížení tvorby hrubého fixního kapitálu se v ČR v roce 2012 podílel i útlum investic do solárních panelů...

Na pokles tvorby hrubého fixního kapitálu v roce 2012 zapůsobilo i vyprchání pozitivního efektu investic do solárních panelů, které na celkové investice v ekonomice působily již od roku 2009 - tehdy však jen bránily tvorbě hrubého fixního kapitálu od hlubšího poklesu, na významu získaly zejména v roce 2010 a 2011, kdy přispívaly k růstu celkových investic v ekonomice o 1 % a 0,4 %.

...nefinanční podniky tak zvýšily tvorbu hrubého fixního kapitálu v roce 2012 jen o 1,6 % - ve srovnání s předchozím rokem o pouhou pětinu procentního přírůstu

Lze usuzovat, že investice do solárních panelů prováděl zejména sektor nefinančních podniků. Vyprchání těchto investic v roce 2012 pak způsobilo pokles tempa růstu tvorby hrubého fixního kapitálu tohoto sektoru z 8% v roce 2011 na pouhých 1,6 %. Je však třeba podotknout, že k omezení investic nefinančních podniků pravděpodobně vedlo i nižší tempo růstu výměny zboží a služeb se zahraničím, ale i slabá spotřeba domácností – podniky tak změnily očekávání o budoucím ekonomickém vývoji a zmírnily tvorbu investic.

Přesto se tvorba hrubého kapitálu podílela na dlouhodobém růstu HDP v ČR výrazněji než v EU

I přes nepříznivý vývoj tvorby hrubého kapitálu v roce 2012 jej lze považovat za výraznější zdroj dlouhodobého růstu HDP než v případě EU. Na růstu HDP v letech 2003-2012 se tato položka podílela z 13,7 %, což bylo zhruba třikrát více než v EU jako celku (růst HDP byl ovlivněn jen ze 4,6 %). Hlavní důvody tohoto růstu lze spatřovat v postupném navyšování kapitálové zásoby – tuzemská ekonomika byla ve srovnání s EU dlouhodobě podinvestovaná – k navyšování kapitálové zásoby značně přispívaly i vidiny ziskových příležitostí ze strany přímých zahraničních investorů, kteří v ČR výrazně investovali.

Tab. č. 1 **Tvorba hrubého kapitálu (THK) a tvorba hrubého fixního kapitálu (THFK) v ČR a EU**
(stálé ceny, y/y v %)

THK	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU	1,9	4,1	2,4	7,2	7,9	-2,1	-17,6	4,3	3,0	-5,5
ČR	-0,9	6,8	4,3	10,2	15,5	1,9	-20,2	5,4	0,8	-4,1

THFK	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU	1,1	3,0	3,5	6,3	6,3	-1,1	-13,0	0,0	1,4	-3,0
ČR	0,6	3,0	6,0	5,8	13,2	4,1	-11,0	1,0	0,4	-2,7

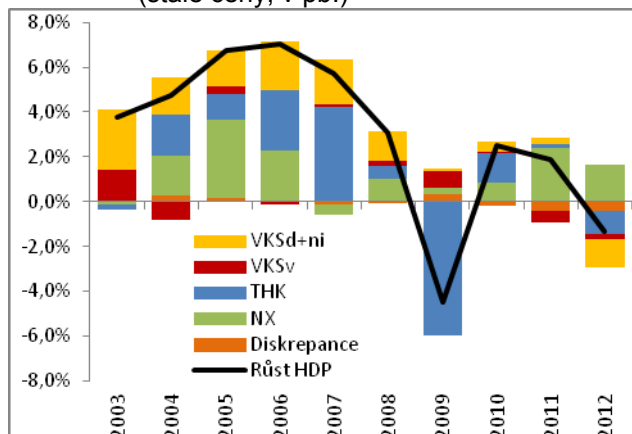
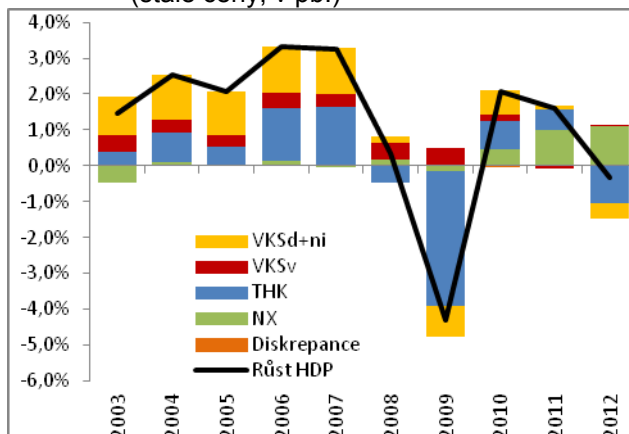
Pramen: Eurostat

Na poklesu HDP se v roce 2012 z největší části podílely výdaje na spotřebu domácností a neziskových institucí (-1,3 pb)...

Z hlediska příspěvků jednotlivých výdajových složek se na poklesu HDP v České republice v roce 2012 nejvyšší mírou podílely výdaje na konečnou spotřebu domácností a neziskových institucí (-1,3 pb). Ačkoliv tvorba hrubého kapitálu klesla výrazněji než spotřeba domácností a neziskových institucí, k poklesu přispívala méně výrazným -1 pb. – to je dáno jejím menším podílem na HDP (24,3 % v roce 2012) než v případě výdajů na konečnou spotřebu domácností a neziskových institucí (v roce 2012 47,6%). Výdaje na konečnou spotřebu vládních institucí přispěly k poklesu HDP taktéž (-0,2 pb). Vliv nevysvětlené diskrepance z důvodu užití dat ve stálých cenách byl ve výši -0,3 pb.

...čistý export pokles výkonosti tlumil svým příspěvkem ve výši +1,6 pb

Růst čistého exportu nepříznivý vývoj v roce 2012 pak tlumil pouze částečně, a to +1,6 pb. Je patrné, že ačkoliv je ČR značně otevřenou ekonomikou vystavenou výrazným výkyvům ze strany zahraničního obchodu, v roce 2012 byl propad HDP způsoben sníženou spotřebou domácností a vládních institucí, ale i utlumenou investiční aktivitou – na poklesu se podílely všechny složky domácí poptávky.

Graf č. 7 Příspěvy k růstu HDP v ČR
(stálé ceny, v pb.)Graf č. 8 Příspěvy k růstu HDP v EU
(stálé ceny, v pb.)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

1.1.2 Nabídková strana HDP

Hrubá přidaná hodnota se v roce 2012 snížila u čtyř pětín všech odvětví

V roce 2012 se snížila hrubá přidaná hodnota ekonomiky o jedno procento¹⁰ - po dva roky trvajícím růstu o 3,1 % v roce 2010 a 1,8 % v roce 2011 se tak hrubá přidaná hodnota ekonomiky opět zmenšila. Ve srovnání s propadem v roce 2009 (-5,2 %) se jednalo o pokles zhruba pětínový. Závažnost poklesu v roce 2012 je však možné spatřovat v jiném aspektu než je hloubka snížení. Jestliže v roce 2009 klesla hrubá přidaná hodnota ve 14 z 20 odvětví¹¹, v roce 2012 to bylo již u 16 z nich. Hlavní důvod lze přisuzovat skutečnosti, že hospodářské problémy v roce 2012 byly způsobeny jak snížením tempa růstu zahraniční poptávky (z 9,5 % na 4 %), tak zejména nižší poptávkou domácí - naproti tomu v roce 2009 se propadla zahraniční poptávka a domácí investiční aktivita - výdaje na konečnou spotřebu propad tlumily. V roce 2012 se tedy hospodářské problémy dotýkaly širšího spektra výdajových aktivit než v roce 2009.

Poklesu čelil objemově nejvýznamnější zpracovatelský průmysl, ve srovnání s propadem v roce 2009 se však jednalo o téměř zanedbatelné snížení...

Objemově nejvýznamnější zpracovatelský průmysl (v roce 2012 tvořil již 31,6 % celkové hrubé přidané hodnoty v ekonomice) vykázal v roce 2012 redukcii přidané hodnoty o 0,4 %. Ačkoli se to zdá jako nevýznamný pokles, jednalo se o snížení přidané hodnoty o 4,4 mld. Kč. Přesto se ve srovnání s propadem o 15,4 % v roce 2009 (z důvodu oslabené zahraniční poptávky ale i nižší domácí investiční aktivity) jednalo o snížení téměř zanedbatelné - srovnatelné hodnoty roku 2008 dosáhl zpracovatelský průmysl až v roce 2011.

...zejména díky pokračujícímu navyšování zahraniční výměny

Naproti tomu v roce 2012 bylo možné snížení hrubé přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu spatřovat zejména ve snížené domácí spotřebě, investiční aktivita byla omezena výrazně mírněji. Co je však zásadní - nedošlo k propadu v zahraniční poptávce, pouze ke snížení tempa růstu - zpracovatelský průmysl je citlivý na změny v dynamice zahraničního obchodu.

Slabá spotřeba domácností a snížené tempo růstu exportu v roce 2012 nepříznivě ovlivnily i velkoobchod a maloobchod

Druhým objemově nejvýznamnějším odvětvím v ekonomice České republiky je velkoobchod a maloobchod. I jeho hrubá přidaná hodnota v roce 2009 klesla, avšak o výrazně nižších 3,7 % - toto odvětví je zpravidla méně citlivé na změny zahraniční poptávky než zpracovatelský průmysl. V letech 2010 a 2011 se hrubá přidaná hodnota navýšila v důsledku oživení směny produkce se zahraničím ale také slabého zlepšení spotřeby domácností - o 5,5 % a 8,1 %. Značný propad ve spotřebě domácností ve spojení se slabším tempem růstu zahraniční výměny však nárust hrubé přidané hodnoty v roce 2012 zarazil - hrubá přidaná hodnota odvětví velkoobchodu a maloobchodu klesla o 1,7 %.

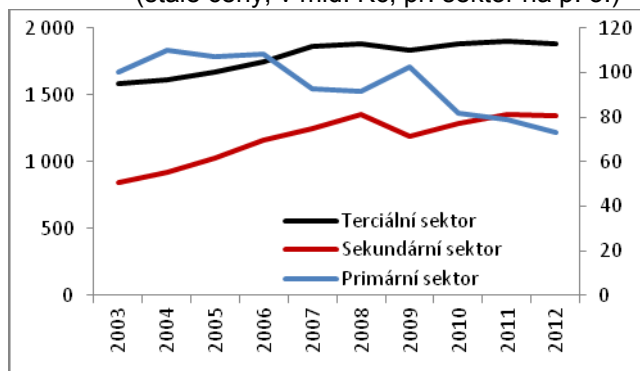
Hrubá přidaná hodnota stavebnictví byla v roce 2012 snížena již druhý rok v řadě - klesla na úroveň

S vleklými problémy se potýkalo stavebnictví. Omezená poptávka po bydlení ze strany domácností, nižší investiční aktivita firem a zároveň značné omezení tvorby hrubého fixního kapitálu vládních institucí (již od roku 2010) v důsledku výrazné

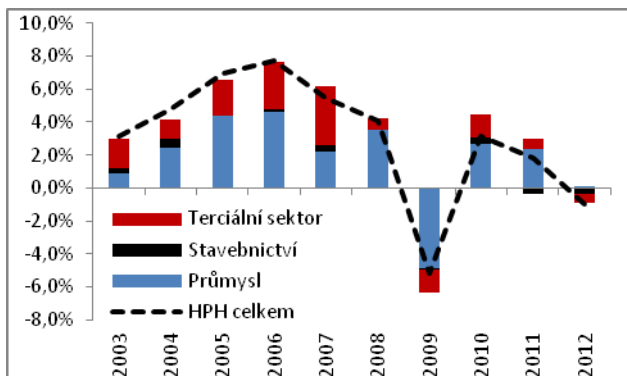
¹⁰ Ve stálých cenách. Data ročních národních účtů ČSÚ.

¹¹ Nedostupné informace o 21. odvětví „Činnosti exteriorních organizací a orgánů“.

roku 2005	redukce počtu veřejných zakázek (v roce 2012 klesl jejich počet o 11,3 %, byly však omezovány již čtvrtým rokem) snižovaly hrubou přidanou hodnotu ve stavebnictví již druhý rok v řadě. Jestliže v roce 2011 klesla hrubá přidaná hodnota stavebnictví o 5,2 %, v roce 2012 již o 5,4 %. Hodnota hrubé přidané hodnoty v roce 2012 tak dosahovala úrovně roku 2005. Přesto je třeba poznamenat, že problémům stavebnictví čelí výrazně déle – z let 2008-2012 klesla hrubá přidaná hodnota již ve čtyřech z nich.
Úsporná opatření sektoru vládních institucí omezovala hrubou přidanou hodnotu veřejné správy a obrany, vzdělávání i odvětví zdravotní a sociální péče	Druhým rokem se značnými tempy propadala i přidaná hodnota odvětví veřejné správy a obrany. Jestliže ještě v roce 2010 rostla přidaná hodnota tohoto odvětví o 0,9 %, v roce 2011 klesla o 2,4 %, v roce 2012 dokonce o desetinu procentního bodu výrazněji. S poklesem ve výši půl procenta v roce 2012 se potýkalo i vzdělávání. Dlouhodobý propad výkonnosti (již od roku 2006) pokračoval v odvětví zdravotní a sociální péče. Jelikož se jedná o ta odvětví, ve kterých má značnou váhu veřejný sektor, je možné usuzovat, že na snižování jejich hrubé přidané hodnoty měla výrazný podíl i již několikrát zmiňovaná vládní úsporná opatření.
Objemově méně významné odvětví kulturní, zábavní a rekreační činnosti čelilo poklesu hrubé přidané hodnoty o 5,8 mld. Kč, tedy více, než zpracovatelský průmysl...	Ačkoli odvětví kulturní, zábavní a rekreační činnosti tvoří jen zhruba jedno procento z celkové přidané hodnoty v ekonomice, v roce 2012 v důsledku značného ochabnutí poptávky po službách tohoto odvětví hrubá přidaná hodnota propadla o vysokých 17,8 %, což tvořilo 5,8 mld. Kč. Hlavní roli v tomto propadu hrála snížená spotřeba domácností - ty ve složitě ekonomické situaci dávaly přednost spotřebě nezbytných produktů a služeb, mezi které produkce tohoto odvětví nepatří.
...přesto byl nejvýraznější pokles v peněžním vyjádření pozorován v peněžnictví a pojišťovnictví	K nejvýraznějšímu poklesu hrubé přidané hodnoty v roce 2012 v peněžním vyjádření došlo v odvětví peněžnictví a pojišťovnictví – o 10,9 mld. Kč (-7,8 %). V letech 2003 až 2012 k poklesu v tomto odvětví došlo teprve potřetí (v roce 2005 o 8,9 %, v roce 2010 o 3 %). Propad v roce 2012 lze připisovat nižšímu zájmu o finanční služby ze strany firemních klientů i fyzických osob, kteří v obtížném období hledali úspory i ve využívaných službách tohoto odvětví. Ke snížení pravděpodobně přispěla již i poměrně vysoká konkurence na finančním trhu mezi jednotlivými institucemi, které byly nuceny omezovat či úplně eliminovat platby za některé služby – například ve formě poplatků.
Nárůst podílu alternativních pracovních úvazků měl pozitivní vliv na tvorbu hrubé přidané hodnoty u činností v oblasti nemovitostí...	Nárůst v hrubé přidané hodnotě v roce 2012 byl naopak pozorován u činností v oblasti nemovitostí (o 3,3 %). Značný podíl na tomto růstu mělo zvýšení zaměstnanosti v počtu osob o 6,1 %. Méně výrazný však byl nárůst zaměstnanosti v počtu odpracovaných hodin (o 5,8 %) - lze tedy usuzovat, že v tomto odvětví docházelo k nárůstu alternativních pracovních úvazků a práce na živnostenské oprávnění. Celkový nárůst hrubé přidané hodnoty v tomto odvětví vytvořil dalších 7,5 mld. Kč proti roku 2011, což je téměř dvojnásobná hodnota, než kterou v tomto roce ztratil objemově nejvýznamnější zpracovatelský průmysl.
...a rekordní čistý export elektřiny ve spojení s výrazným podílem tvorby elektřiny ze solárních panelů navýšil hrubou přidanou hodnotu v energetice o 14 %	Výrazné navýšení hrubé přidané hodnoty vykázala i energetika (o 14 %) - nejvyšší růst od roku 2008 (16,6 %). Je třeba poznamenat, že tímto navýšením přidané hodnoty se odvětví energetiky vrátilo na úroveň srovnatelnou s rokem 2009, jelikož po uvedeném růstu v roce 2008 hrubá přidaná hodnota neustále klesala. Na značném tempu růstu přidané hodnoty tohoto sektoru se v roce 2012 pravděpodobně podílel jak rekordní čistý export elektřiny z ČR, tak značný podíl výroby elektřiny ze solárních panelů, které tvoří energii de facto „z ničeho“.
Růst podílu alternativních pracovních úvazků pravděpodobně navýšoval hrubou přidanou hodnotu i v administrativních a podpůrných činnostech a profesních, vědeckých a technických činnostech	Třetím odvětvím, které v roce 2012 dokázalo zvýšit vytvořenou hrubou přidanou hodnotu, byly administrativní a podpůrné činnosti - o 6,2 %, což tvořilo 3,5 mld. Kč, posledním pak profesní, vědecké a technické činnosti – o 5,8 % a tedy 8,2 mld. Kč. Stejně jako v případě činností v oblasti zaměstnání měl na růstu hrubé přidané hodnoty těchto dvou odvětví značný podíl růst zaměstnanosti v počtu osob o 2,3 %, v počtu odpracovaných hodin jen o 1,2 %. Lze tedy opět usuzovat, že v těchto odvětvích docházelo ke zvyšování podílu alternativních pracovních úvazků.

Graf č. 9 Hrubá přidaná hodnota sektorů v ČR¹² (stálé ceny, v mld. Kč, pr. sektor na p. o.)

Graf č. 10 Příspěvky k růstu HPH (stálé ceny, v pb)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

1.2 Zdroje dlouhodobého růstu HDP

Zásoba kapitálu v České republice v letech 2003-2012 neustále rostla a tím stabilně podporovala růst HDP

Zásoba kapitálu (hrubý fixní kapitál)¹³ byla v České republice dlouhodobě stabilním zdrojem růstu HDP, v období 2003 až 2012 vykazovala stálý nárůst v průměru 2,4 % a na růstu HDP se podílela průměrným příspěvkem ve výši +1,0 pb. Dokonce i v období poklesu HDP v roce 2009 byl propad tlumen růstem této veličiny (+1,0 pb.). Příčiny tohoto neustálého navyšování kapitálové zásoby přisuzujeme podinvestovanosti tuzemské ekonomiky - a to i přes skutečnost, že ve dvou z posledních čtyř let (2009 a 2012) docházelo k meziročním poklesům tvorby hrubého fixního kapitálu.

Na druhou stranu zásoba práce v počtu odpracovaných hodin kolísala a reagovala na daný vývoj HDP – klesala jak v roce 2009, tak 2012

Za stabilní se již nedala pokládat zásoba práce (v počtu odpracovaných hodin), protože její výše v čase poměrně kolísala – tento vývoj plyne ze samotné podstaty této veličiny, neboť množství zásoby práce je možné poměrně jednoduše přizpůsobovat aktuální ekonomické situaci, což bylo zřejmé jak v roce 2009 (-3,0 %), tak v roce 2012 (-1,1 %), kdy zásoba práce významně klesla. Příspěvek zásoby práce k růstu HDP mezi rokem 2003 a 2012 dosahoval v průměru +0,1 pb. Nejvyšší hodnoty příspěvek nabyl v roce 2008 (+1,6 pb.), tedy v období, kdy již růst HDP zpomaloval, nejnižší hodnoty pak ve zmíněném roce 2009 (příspěvek nabýval -1,8 procentního bodu) – zásoba práce propadla prohlubovala.

V letech 2003 až 2012 byly hlavními zdroji dlouhodobého růstu HDP faktory intenzivní...

Celkově tyto extenzivní zdroje od roku 2003 do roku 2012 přispívaly průměrně +1,1 pb. a růst HDP ovlivňovaly z 39 %. Přesto byly hlavními faktory růstu HDP ve sledovaném období zdroje intenzivní, tedy produktivita práce (založená na počtu odpracovaných hodin) a produktivita kapitálu. Společně se na růstu HDP mezi rokem 2003 a 2012 podílely v průměru +1,8 pb. (v podobě příspěvku souhrnné produktivity faktorů). Intenzivní zdroje tak růst HDP ovlivňovaly z 62 %¹⁴.

...přičemž hlavní roli hrála produktivita práce

Příspěvek produktivity práce dlouhodobě nabýval pozitivních hodnot – výjimkou byl rok 2009, kdy dosahoval -0,9 pb. V celém desetiletí příspěvky tvořily průměrně +1,6 pb. Tento vývoj byl dán vyšším růstem HDP než zaměstnanosti, což následně implikovalo vyšší produktivitu práce. Příspěvek produktivity kapitálu dosahoval v posledních deseti letech v průměru +0,2 pb. V důsledku neustálého růstu zásoby kapitálu a poklesu HDP v letech 2009 a 2012 klesala v těchto letech i produktivita kapitálu a příspěvky k růstu HDP byly negativní. Vzhledem k vyššímu tempu růstu zásoby kapitálu v roce 2011 než vykazoval HDP, došlo k negativnímu příspěvku ze strany produktivity kapitálu i v tomto roce. Z posledních čtyř let (2009-2012) tak byl příspěvek produktivity kapitálu záporný ve třech z nich.

¹² Primární sektor = zemědělství, lesnictví a rybnictví + těžba a dobývání. Sekundární sektor = zpracovatelský průmysl + energetika + zásobování vodou a činnosti související s odpadními vodami + stavebnictví. Terciální sektor = ostatní odvětví (služby).

¹³ Tato kapitola vychází z národních účtů ČSÚ. Hodnota zásoby hrubého fixního kapitálu za rok 2012 byla vzhledem k absenci údaje v národních účtech odhadnuta. Z důvodu srovnatelnosti dat vychází z národních účtů i hodnoty zaměstnanosti. HDP a zásoba hrubého fixního kapitálu ve stálých cenách.

¹⁴ Součet nemusí odpovídat z důvodu operací s průměrnými hodnotami a zaokrouhlování.

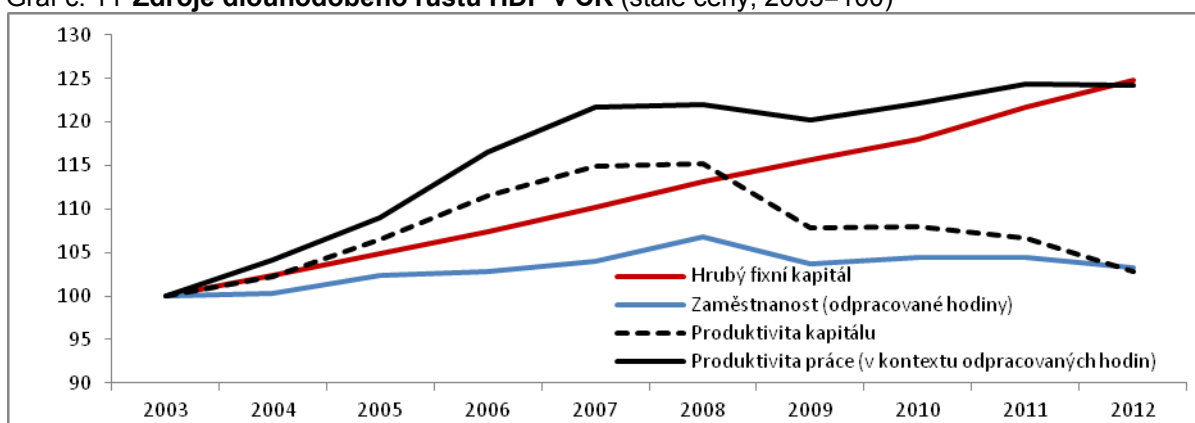
Pokles HDP v roce 2012 byl způsoben zejména snížením produktivity kapitálu...

Na poklesu HDP se v roce 2012 podílely zejména zdroje intenzivní, a to příspěvkem ve výši -1,5 pb. HDP klesl téměř ve stejné výši jako počet odpracovaných hodin a příspěvek ze strany produktivity práce byl téměř nulový. Na druhou stranu v důsledku snížení HDP a dalšího růstu zásoby kapitálu došlo ke snížení produktivity kapitálu, která následně k poklesu HDP přispěla -1,5 pb.

...na pokles však působilo i snížení zásoby práce, růst zásoby kapitálu naopak pokles HDP tlumil

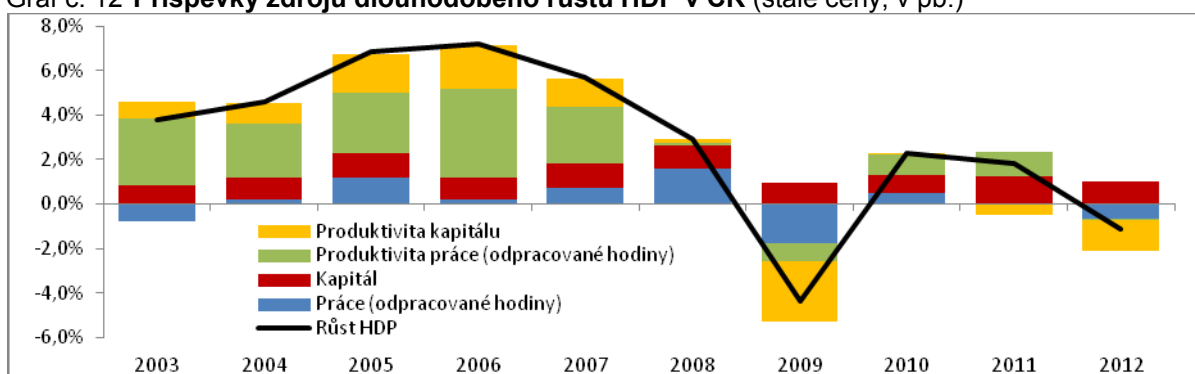
Extenzivní zdroje jako celek pokles HDP tlumily, a to kladnými 0,3 procentními body. Vzhledem ke snížení zásoby práce přispíval tento zdroj k vývoji HDP - 0,7 procentními body a pokles HDP tak prohluboval. Na druhé straně tak zásoba kapitálu musela působit proti snížení HDP - k vývoji přispívala +1,0 pb.

Graf č. 11 Zdroje dlouhodobého růstu HDP v ČR (stálé ceny, 2003=100)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

Graf č. 12 Příspěvky zdrojů dlouhodobého růstu HDP v ČR (stálé ceny, v pb.)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

2. Produkční výkonnost odvětví ekonomiky

Na podnikovou sféru je možno pohlížet ze dvou pohledů. Jednak prostřednictvím jednotlivých odvětví¹⁵ a též pomocí institucionálních sektorů. Výhoda použití institucionálních sektorů spočívá ve skutečnosti, že tyto sektory sdružují jednotky s podobným ekonomickým chováním. V případě podnikové sféry (v institucionálním pohledu zařazené jako nefinanční podniky¹⁶) jde především o významnou roli z hlediska produkce, investic a také zaměstnanosti. Pro hodnocení dlouhodobé dynamiky výkonnosti podniků v ČR bylo primárně použito údajů z národních účtů.

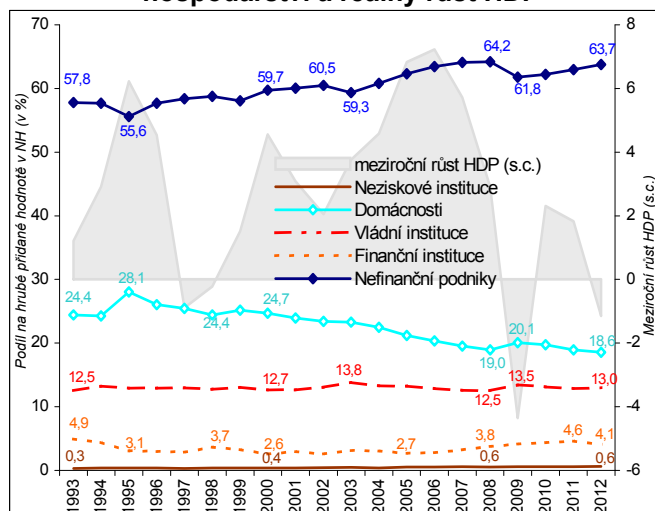
2.1 Základní charakteristiky podnikové sféry podle institucionálních sektorů i odvětví

Klíčový vliv nefinančních podniků na tvorbu hrubé přidané hodnoty národního hospodářství byl přerušen nástupem recese v roce 2009...

...navzdory růstovým tempům v následujících letech jejich podíl ani v roce 2012 nedosahuje předkrizové úrovně

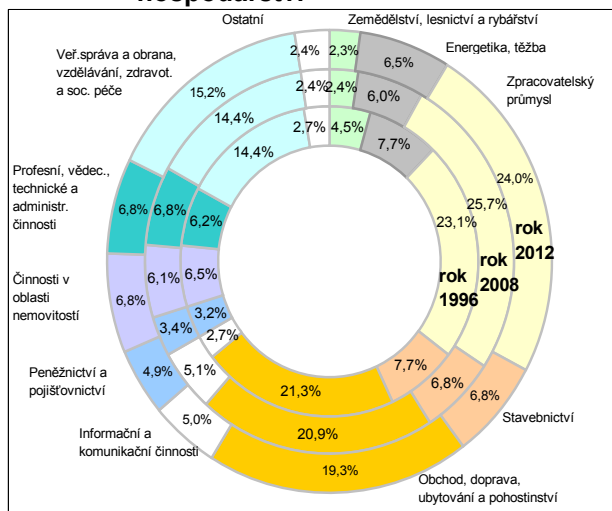
Nefinanční podniky v ČR představují klíčový sektor ekonomiky z pohledu tvorby hrubé přidané hodnoty. Vliv tohoto sektoru se dlouhodobě zvyšuje. Byl posílen procesy ekonomické integrace (především vstupem ČR do EU), které výrazně rozšířily exportní možnosti tuzemských (především průmyslových) podniků. Mezi lety 2003 a 2008 vzrostl podíl nefinančních podniků na tvorbě hrubé přidané hodnoty celého národního hospodářství o téměř 5 pb. Podnikovou sféru ale také nejcitelněji ze všech sektorů v ČR zasáhla hluboká recese v roce 2009. Přestože od té doby generují nefinanční podniky přidanou hodnotu meziročně vyššími tempy než ostatní sektory ekonomiky, zůstaly i v roce 2012 pod úrovní vrcholící konjunktury (v roce 2008 vytvářely bezmála dvě třetiny hrubé přidané hodnoty národního hospodářství). Zrcadlový obraz vývoje nefinančních podniků reprezentuje sektor domácností (především drobní živnostníci). Jestliže na počátku vzniku samostatné ČR generoval čtvrtinu přidané hodnoty celé ekonomiky, v roce 2012 se jeho váha přiblížila jedné šestině. Živnostníci negativně pocítili vliv recese především v letech 2011 a 2012, a to jak ve stavebnictví, tak i v širokém spektru služeb (zejména v pohostinství). Sektor vládních institucí se na přidané hodnotě národního hospodářství dlouhodobě bez větších výkyvů podílí osminou. Přijatá úsporná opatření mezi lety 2009 a 2012 vedla ke snížení váhy tohoto sektoru o 0,5 pb. V době hospodářské recese posílil v české ekonomice vliv finančních institucí, jejich podíl na celkové přidané hodnotě dosáhl nejvyšší hodnoty od poloviny 90. let. Mírně, ale stabilně posiluje svoji váhu dosud okrajový sektor neziskových institucí.

Graf č. 13 Podíl institucionálních sektorů na tvorbě hrubé přidané hodnoty¹⁾ národního hospodářství a reálný růst HDP

¹⁾ v základních cenách (tj. bez daní snížených o dotace na produkty).

Graf č. 14 Podíl skupin odvětví na tvorbě hrubé přidané hodnoty¹⁾ národního hospodářství

Pramen: ČSÚ (národní účty)

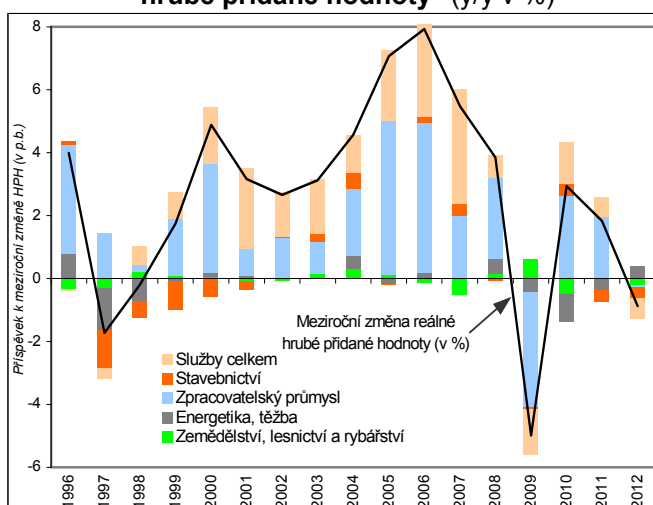
¹⁵ Dynamika výkonů jednotlivých odvětví (z pohledu přidané hodnoty, tržeb, uzavřených zakázek či zaměstnanosti) je podrobněji hodnocena v pravidelných (čtvrtletních, ročních) zprávách o vývoji ekonomiky ČR, např. http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1109-12-q4_2012

¹⁶ Nefinanční podniky zahrnují institucionální jednotky, jejichž hlavní funkcí je produkce zboží a nefinančních tržních služeb a které mají povahu tržních výrobců. Náleží sem soukromé i veřejné společnosti, podniky, družstva i některé neziskové organizace sloužící nefinančním podnikům, jakož i některé významné jednotky, které nejsou samostatnou právní osobou (tzv. kvazispolečnosti).

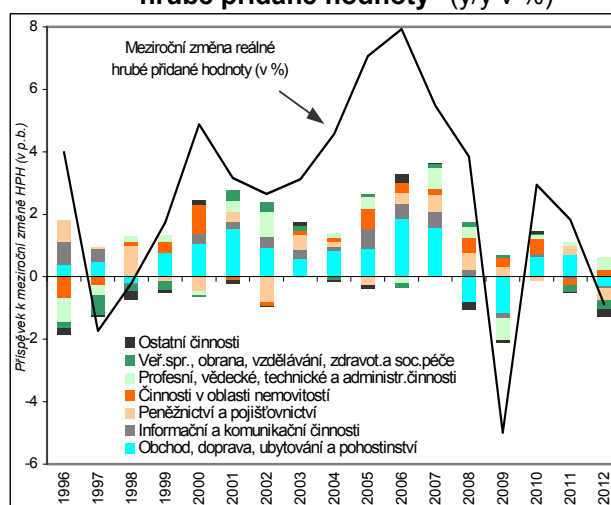
Významnější strukturální změny z hlediska tvorby hrubé přidané hodnoty lze sledovat v jednotlivých odvětvích. Vysoká dynamika růstu přidané hodnoty nefinančních podniků v dlouhodobém převážně konjunkturálním období (od poloviny 90. let do roku 2008) byla tažena především zpracovatelským průmyslem, z menší části některými dynamickými odvětvími služeb (např. informačními činnostmi či profesními, vědeckými a technickými činnostmi). V tomto období naopak snížily svůj podíl na přidané hodnotě celé ekonomiky stavebnictví, energetika i těžba (ve všech případech vlivem nepříznivého vývoje v druhé polovině 90. let) a také již v polovině 90. let relativně skromný primární sektor. V následném období (2009-2012) poznamenaném hlubokou recesí nejvíce snížily svůj podíl především zpracovatelský průmysl a v úhrnu odvětví obchod, doprava, ubytování a pohostinství. Relativně se naopak dařilo energetice, veřejným službám, činnostem v oblasti nemovitostí a především peněžnictví a pojišťovnictví, které svůj podíl na hrubé přidané hodnotě národního hospodářství za čtyři roky navýšilo téměř o polovinu (z 3,4 % na 4,9 %)

V době převažující konjunktury zvýšily svůj podíl na hrubé přidané hodnotě v ekonomice zejména zpracovatelský průmysl a progresivní služby, od propuknutí recese se relativně daří především finančním službám

Graf č. 15 Podíl hlavních skupin odvětví na růstu hrubé přidané hodnoty¹⁾ (y/y v %)

Graf č. 16 Podíl skupin odvětví služeb na růstu hrubé přidané hodnoty¹⁾ (y/y v %)

¹⁾ v základních cenách (tj. bez daní snížených o dotace na produkty).

Pozn.: Vypočteno ze sezónně očištěných vstupních údajů

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V době konjunktury v polovině 90. let i o dekádu později přispíval zpracovatelský průmysl k meziročnímu růstu přidané hodnoty ekonomiky ČR výrazně více než v úhrnu celý sektor služeb

Údaje kombinující dynamiku růstu jednotlivých odvětví i jejich celkovou velikost (z hlediska tvorby hrubé přidané hodnoty) se zrcadlí v příspěvcích dílčích odvětví k meziročnímu růstu reálné hrubé přidané hodnoty národního hospodářství. Vzhledem k velikosti odvětví není překvapivé, že dlouhodobě nejvíce k růstu přidané hodnoty přispívá zpracovatelský průmysl. V období 1996-2008 ztratil dominantní pozici pouze dvakrát, a to ve prospěch finančních služeb (1998), resp. shluku odvětví obchod, doprava, pohostinství a ubytování (2001). Ve většině let tohoto období byly příspěvky zpracovatelského průmyslu dokonce výrazně vyšší než celého sektoru služeb. V rámci služeb dlouhodobě nejvíce k růstu přidané hodnoty v celé ekonomice přispívá souhrnně shluk odvětví obchod, doprava a skladování, pohostinství a ubytování, ve kterém se také jako v jednom z prvních segmentů v rámci služeb projevilo zhoršení výkonu ekonomiky již během roku 2008. V rámci služeb si postupně vylepšily své postavení veřejné služby a též profesní, vědecké, technické a administrativní služby, které ještě na sklonku 90. let působily na růst přidané hodnoty v ekonomice negativně, zatímco po většinu následující dekády byl jejich příspěvek viditelně kladný (v letech 2007-2008 zajistily sedminu růstu přidané hodnoty celé ekonomiky). Totéž lze v rámci sekundárního sektoru říci i energetice a stavebnictví.

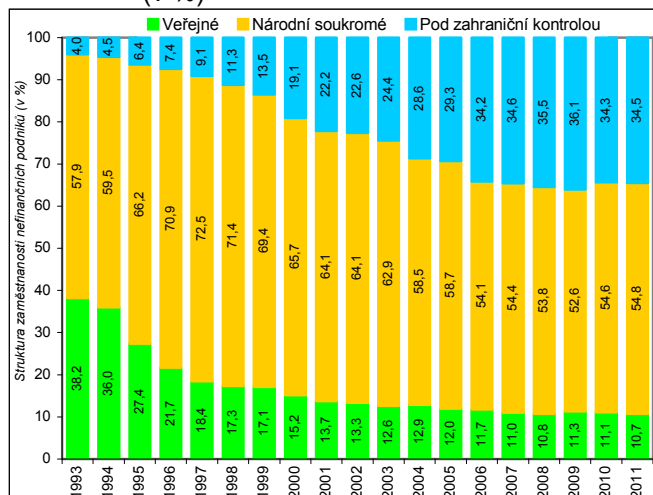
Klíčový význam zpracovatelského průmyslu pro dynamiku přidané hodnoty celé ekonomiky přetrvával i v roce hluboké recese a následných dvou letech mělkého oživení

Klíčový význam zpracovatelského průmyslu pro meziroční dynamiku hrubé přidané hodnoty celé ekonomiky ČR byl ještě umocněn v období recese. V roce 2009 se téměř ze tří čtvrtin podílel na prudkém poklesu přidané hodnoty (-5 %). V následujících dvou letech stihl snadno vykompenzovat meziroční poklesy hrubé přidané hodnoty v energetice, stavebnictví či veřejných službách. Za celý rok 2012 se při minimálním vlivu zpracovatelského průmyslu na 1% meziročním poklesu

Oslabování meziroční dynamiky hrubé přidané hodnoty během roku 2012 se nejvýrazněji projevilo v exportně orientovaných oborech zpracovatelského průmyslu

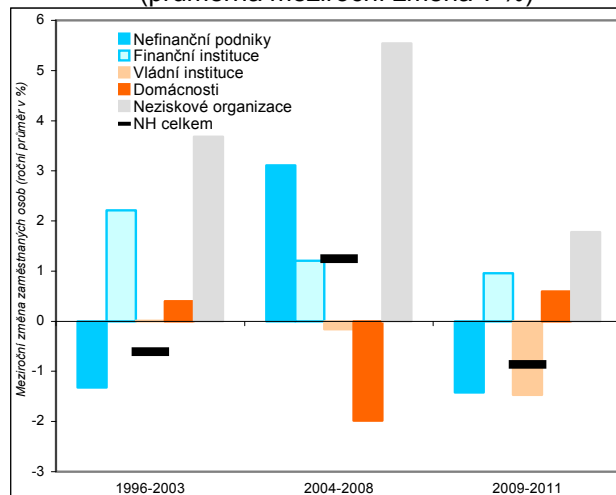
přidané hodnoty celé ekonomiky srovnatelnou měrou podílela většina ostatních odvětví, a to jak v primárním, sekundárním (zejména stavebnictví) i terciárním sektoru (finanční služby, veřejné služby, obchod i doprava, pohostinství). Nejvýznamnějším rysem roku 2012 bylo postupné oslabování meziroční dynamiky vytvořené přidané hodnoty viditelné ve většině klíčových odvětví. Nejvíce u výroby dopravních prostředků, negativně ovlivněné oslabováním zahraniční poptávky. Růst přidané hodnoty se naopak nezastavil v některých menších oddílech služeb (činnosti v oblasti nemovitostí a činnosti související se zaměstnáním) a díky příznivému vývoji v prvních třech čtvrtletích roku 2012 i v energetice.

Graf č. 17 **Struktura zaměstnanosti¹⁾ podle podsektorů nefinančních podniků ČR (v %)**

¹⁾ přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

Graf č. 18 **Relativní změna počtu zaměstnaných¹⁾ podle institucionálních sektorů v ČR (průměrná meziroční změna v %)**

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Nefinanční podniky v ČR soustřeďují téměř tři pětiny pracovních míst

Sektor nefinančních podniků je všeobecně považován nejen významného tvůrce přidané hodnoty, ale těší se i klíčové roli na trhu práce. V roce 2011 tento sektor poskytoval pracovní místa 59 % zaměstnaným osobám v ČR (přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu). Váha podnikového sektoru na celkové zaměstnanosti úzce souvisí se změnou vnitřní skladby zaměstnanosti tohoto sektoru.

Vlny restrukturalizace v zemědělství i průmyslu v 90. letech výrazně snížily zaměstnanost ve veřejných nefinančních podnicích i celé podnikové sféře

Po celá 90. léta a také v prvních letech po roce 2000 čelil tento sektor úbytku pracovních míst (nejsilnějšímu kromě počátku 90. let v obdobích 1998-2000 a v roce 2003 – s meziročními ztráty míst -3 až -4 %). Tyto úbytky souvisely s vlnami restrukturalizace v primárním a později především sekundárním sektoru, jakož i se změnou vlastnické struktury podniků (privatizací státních podniků a posléze i vstupem zahraničních vlastníků). Zatímco dlouhodobý pokles podílu veřejných nefinančních podniků na celkové zaměstnanosti v podnikové sféře se v roce 2003 prakticky zastavil, růst zaměstnanosti v podnicích pod zahraniční kontrolou pokračoval i v pozdějších konjunkturálních letech. Dělo se tak díky stále silnému vstupu zahraničního kapitálu do tuzemských podniků, jakož i rozšiřováním výrobních kapacit stávajících podniků pod zahraniční kontrolou, které těžily z dynamického vývoje exportu. Mezi roky 2003 a 2009 se v podnicích¹⁷ zvýšil podíl těch, které byly pod zahraniční kontrolou z 21 na 29 % (u průmyslu), resp. z 15 % na 25 % (u tržních služeb). Na konci konjunktury ovládal zahraniční kapitál 4 z 10 podniků¹⁷ v oblasti tržních služeb se sídlem v Praze, a téměř 45 % průmyslových podniků¹⁷ na Plzeňsku. V období 2009-2011 zůstaly proporce mezi jednotlivými podsektory nefinančních podniků bez významnějších pohybů – veřejné podniky zaměstnávaly desetinu pracovníků podnikové sféry, podniky s převahou zahraničního kapitálu třetinu a národní soukromé podniky necelých 55 %. Váha podniků pod zahraniční kontrolou se v letech 2010 a 2011 nepatrně snížila, především v průmyslu.

Růst váhy podniků pod zahraniční kontrolou podpořený silným růstem přímých zahraničních investic z přelomu tisíciletí pokračoval i v období konjunktury

Část pracovních míst se přelévá mezi nefinančními podniky a sektorem

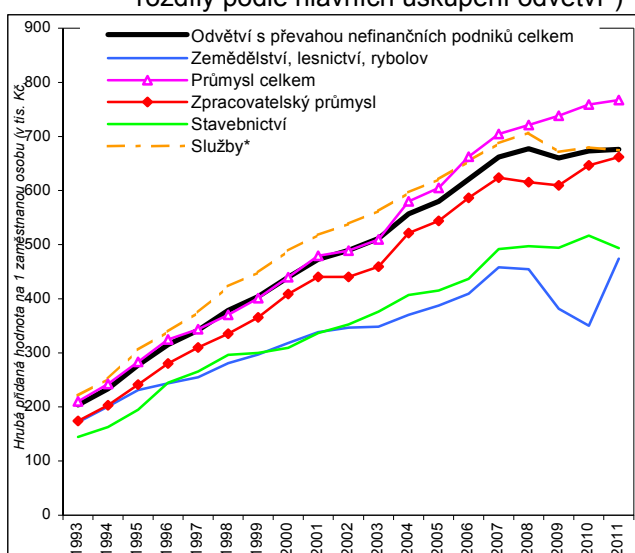
V úspěšném období mezi roky 2004-2008 patřily nefinanční podniky (vedle malého segmentu neziskových organizací) k sektoru s nejrychleji rostoucí zaměstnaností

¹⁷ S 20 a více zaměstnanci na konci příslušného roku.

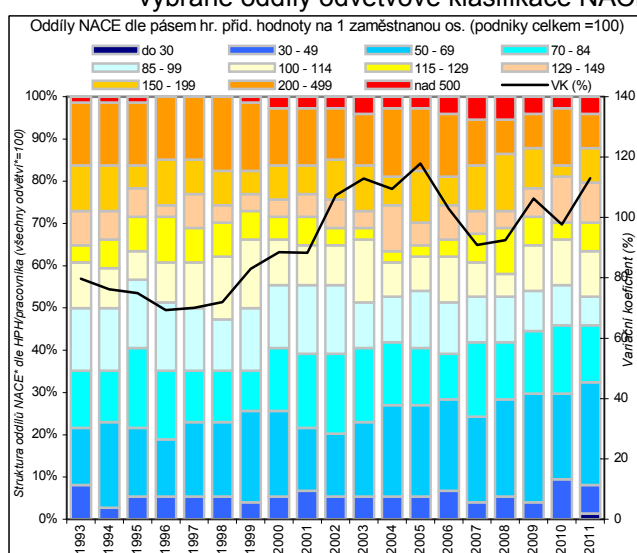
drobných podnikatelů
v závislosti na
hospodářském cyklu

(meziročně průměrně o 3 %). Část pracovních míst se do nefinančních podniků v době konjunktury i díky vyšší dynamice růstu mezd zřejmě přelila ze sektoru domácností (tj. drobných podnikatelů). Opačný jev pak nastal mj. i z důvodu racionalizace provozních nákladů podniků po roce 2009. V období let 2009-2011 se podobnými tempy snížila zaměstnanost v podnikové sféře i ve vládním sektoru. Zatímco u nefinančních podniků se tak stalo formou jednorázového hlubšího poklesu v roce 2009 (-4%), v případě vládního sektoru šlo spíše o pozvolnější redukci rozloženou po celé období.

Graf č. 19 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu (v tis. korun, b.c.; rozdíly podle hlavních uskupení odvětví*)

Graf č. 20 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu (nefinanční podniky celkem*=100; vybrané oddíly odvětvové klasifikace NACE*)

* Podle (74) oddílů ekonomických odvětví s převahou nefinančních podniků, VK = variační koeficient mezi oddíly NACE

Pozn.: Odvětví s převahou nefinančních podniků zahrnují všechny oddíly odvětvové klasifikace (CZ-NACE) kromě peněžnictví a pojišťovnictví (64-66), převážně veřejných služeb (84-91, 94) a domácností (97-98)

Zaměstnané osoby = přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

Pramen: ČSÚ (národní účty)

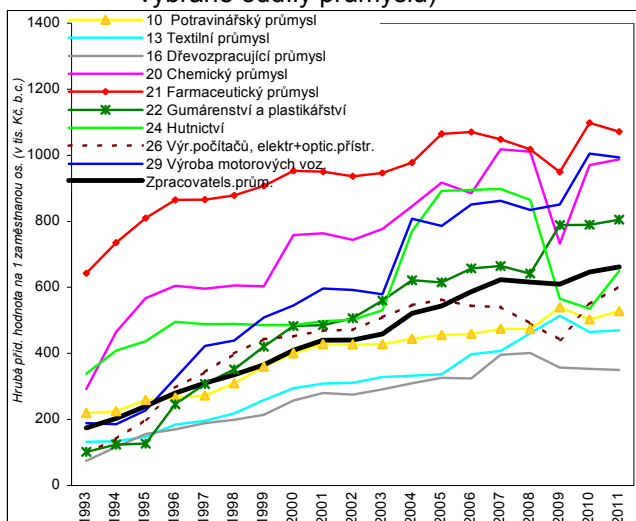
Dlouhodobé zaostávání
v produktivitě v primárním
sektoru a ve stavebnictví,
příznivý vývoj v průmyslu

Za jeden ze základních znaků dlouhodobého vývoje produktivity (vyjádřené jako podíl vytvořené hrubé přidané hodnoty na jednoho pracovníka) lze považovat rozvoj meziodvětvové diferenciace. Ta je patrná již z hrubého srovnání hlavních sektorů ekonomiky. Zatímco v roce 1993 se produktivita v primárním sektoru nacházela o sedminu pod úroveň všech odvětví (s převahou nefinančních podniků), v roce 2011 byla takto nižší téměř o třetinu (navzdory dlouhodobému poklesu zaměstnanosti a silnému meziročnímu růstu hrubé přidané hodnoty proti roku 2010). Ve stavebnictví produktivita dlouhodobě osciluje mezi 70-75 % úrovně všech odvětví. Díky rostoucí váze exportně orientovaných podniků pod zahraniční kontrolou docházelo ke konvergenci u zpracovatelského průmyslu, zejména v druhé polovině 90. let. Nadprůměrný růst produktivity v celém sekundárním sektoru zajistil o dekádu později i příznivý vývoj v odvětvích s vysokou produktivitou - energetice a těžebním průmyslu. V období recese se naopak snížil předstih celého terciárního sektoru (bez finančních a veřejných služeb) nad ostatními odvětvími.

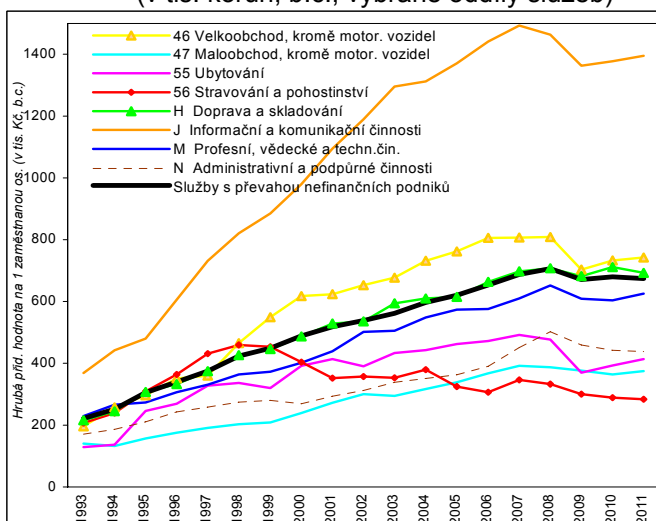
Růst meziodvětvových
diferencí produktivity mezi lety
1998 a 2005 a také v období
recese

Na úrovni 74 oddílů odvětvové klasifikace je za poslední dvě dekády patrný nárůst četnosti dílčích odvětví, jejichž produktivita nedosahuje 70 % úrovně všech odvětví, jakož i oborů s velmi vysokou produktivitou (Těžba ropy a zemního plynu; Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu; Výroba tabákových výrobků). Hodnota variačního koeficientu, který souhrnně charakterizuje relativní rozdíly mezi všemi hodnocenými oddíly, vypovídala o poměrně strmém růstu rozdílu v produktivitě mezi roky 1998-2005. Přestože na vrcholu konjunktury došlo krátkodobě k dílčí konvergenci odvětvových produktivit, byla velikost relativních disparit mezi jednotlivými oddíly v roce 2011 druhá nejvyšší v historii.

Graf č. 21 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu* (v tis. korun, b.c., vybrané oddíly průmyslu)

Graf č. 22 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu* (v tis. korun, b.c., vybrané oddíly služeb)

* Podle oddílů ekonomických odvětví s převahou nefinančních podniků
Pozn.: zaměstnané osoby = přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

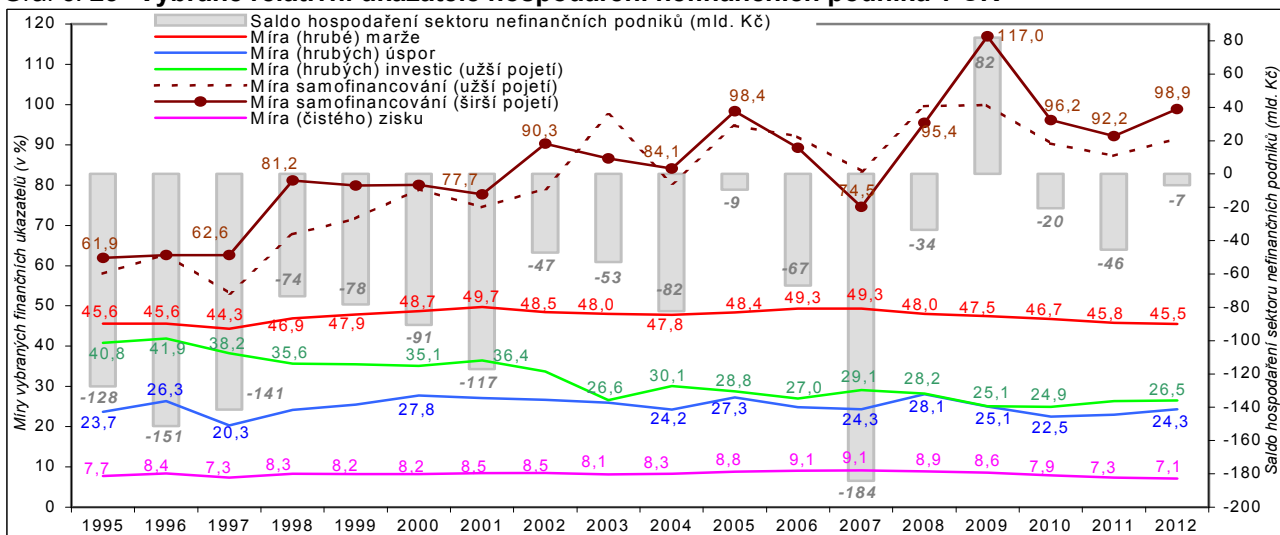
Pramen: ČSÚ (národní účty)

2.2 Hospodaření podniků pohledem institucionálních sektorů v ČR

Detailnější rozbor ekonomického chování nefinančních podniků v ČR umožňují časové řady sektorových účtů

Proměny ekonomického chování sektoru nefinančních podniků je možno relativně komplexně charakterizovat sadou základních relativních ukazatelů odvozených ze sestavy tabulek národních účtů. Z dlouhodobého pohledu je zřejmé, že nefinanční podniky v ČR podobně jako ve většině vyspělých zemí končí své hospodaření potřebou financování (jejich věřitelem bývá zpravidla finanční sektor). To platilo v tuzemské podnikové sféře především v 90. letech, kdy podniky v důsledku potřeby obnovy výrobních zařízení masivně investovaly. Ještě v období 1998-2002 se jejich míra investic pohybovala kolem 35 % a byla nejvyšší ze všech institucionálních sektorů české ekonomiky (v dřívějším období 90. let ji převyšoval pouze finanční sektor).

Graf č. 23 Vybrané relativní ukazatele hospodaření nefinančních podniků v ČR

Poznámky k výpočtu relativních ukazatelů:

Míra hrubé marže = hrubý provozní přebytek / hrubá přidaná hodnota * 100

Míra hrubých úspor = hrubé úspory / hrubá přidaná hodnota * 100

Míra hrubých investic = hrubá tvorba fixního kapitálu / hrubá přidaná hodnota * 100

Míra samofinancování (užší pojetí) = hrubé úspory / hrubá tvorba fixního kapitálu * 100

Míra samofinancování (širší pojetí) = (hrubé úspory + saldo kapitálových transferů) / (hrubá tvorba kapitálu + čisté přírůstky půdy a nehmotných aktiv) * 100

Míra čistého zisku = čistý provozní přebytek / celková produkce * 100

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V druhé polovině 90. let nevytvářely silně zadlužené nefinanční podniky dostatek vlastní zdrojů pro svoji silnou investiční potřebu a musely se dále zadlužovat především formou půjček

Příčiny hlubokých deficitů hospodaření podniků v druhé polovině 90. let spočívaly mimo jiné v relativně nižších mírách hrubé marže (mj. v důsledku mělké recese ekonomiky), vysoké zadluženosti (a z ní plynoucí vyšší potřeba splátek) a postupném prohlubování salda vlastnických důchodů vlivem většího odtoku dividend zahraničním vlastníkům podniků. Podniky nemohly vytvářet dostatečné zdroje, resp. úspory (míra hrubých úspor klesla v roce 1997 k 20 %) na krytí svých vysokých investičních potřeb (v období 1995-97 dokázaly z vlastních zdrojů pokrýt méně než dvě třetiny investic).

V době konjunktury rostla míra marží i ziskovosti podniků...

Po roce 2001 se saldo hospodaření i míra samofinancování podniků výrazně zlepšily. Míra hrubých investic poklesla na úroveň celého národního hospodářství a vyšší míra hrubých marží umožnila nejen posílení odlivu dividend především zahraničním vlastníkům, ale zároveň i relativně vyšší tvorbu úspor. V roce vrcholící konjunktury (2007) dosáhl nefinanční sektor při historicky dosud nejvyšší míře hrubých marží (49 %) také rekordního schodku hospodaření. Příčinou zdánlivého nesouladu byl jak hluboký propad salda vlastnických důchodů (odliv dividend, ale i reinvestovaných zisků z přímých zahraničních investic), tak vysoká míra investic především formou historicky nejvyšší přírůstku zásob (meziročně o celých 100 mld. korun). Prudké zlepšení salda hospodaření nefinančních podniků v roce 2008, v jehož druhé polovině se především v průmyslu projevil výrazné signály nadcházející recese, bylo umožněno výrazným růstem úspor (v absolutní výši dokonce o více než dvojnásobek převyšovaly hodnotu úspor v sektoru domácností). Důležitou roli sehrál též mírný pokles míry investic i nižší přírůstek stavu zásob a také výjimečně kladné saldo podnikové sféry z reinvestovaných zisků z přímých zahraničních investic.

...podniky si ale nadále udržovaly významnou potřebu financování vlivem rostoucího odlivu dividend zahraničním akcionářům a také přispěním rostoucích stavů zásob

Podniky reagovaly na rok hluboké recese snížením zaměstnanosti, investic a výrazným meziročním poklesem stavu zásob

Hospodářská recese dopadla v roce 2009 na sektor nefinančních podniků v ČR plnou silou. Hrubá přidaná hodnota zde meziročně poklesla nejvíce ze všech sektorů (nominálně o 6,3 %). Tento propad byl částečně kompenzován úbytkem zaměstnanosti (-4 %), podniky však především omezily investice (tvorba hrubého fixního kapitálu se snížila o šestinu) a stavy zásob meziročně se snížily o rekordních 41 mld. korun. Meziroční pokles zásob (ovšem o řád nižší) zaznamenaly nefinanční podniky pouze v hospodářsky slabém konci 90. let.

Tab.č. 2 **Váha sektoru nefinančních podniků na národním hospodářství (%)**
(vybrané agregáty sestavy národních účtů)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Produkce	71,3	70,4	69,5	70,8	71,9	72,3	71,2	72,9	73,6	73,3	72,9	74,0	74,6	76,1	76,7	76,5	74,3	75,5	76,4	77,0
Hrubá přidaná hodnota	57,8	57,7	55,6	57,7	58,4	58,7	58,1	59,7	60,0	60,5	59,3	60,8	62,3	63,4	64,1	64,2	61,8	62,2	63,0	63,7
Čistá přidaná hodnota	59,2	59,3	56,0	58,5	59,1	59,5	58,3	60,2	60,3	60,8	59,5	61,2	63,0	64,3	65,0	65,2	62,2	62,6	63,5	64,3
Náhrady zaměstnancům	69,1	68,7	68,5	69,2	70,5	71,6	70,2	71,0	70,4	70,5	69,3	70,5	71,4	71,8	72,7	73,7	72,5	73,1	73,8	73,9
Čistý provozní přebytek a smíšený důchod	46,4	47,2	40,1	44,3	42,5	44,1	43,3	46,8	48,3	48,9	47,2	49,1	52,4	55,1	55,7	54,5	49,0	48,6	49,0	50,0
Čisté úspory ¹⁾	34,3	59,2	15,1	38,4	-5,9	25,2	35,6	57,9	57,6	87,7	110,9	50,3	71,1	49,9	49,0	68,2	153,1	136,9	74,1	133,8
Tvorba hrub. fix. kapitálu	57,4	62,2	65,5	68,4	67,7	66,9	67,7	66,4	70,1	67,7	53,8	63,7	62,5	60,4	62,3	61,1	56,7	57,0	62,0	64,4
Schopnost (potřeba) financování ²⁾	-267	82	232	139	144	210	160	101	111	50	40	70	12	94	111	44	-182	18	75	12
Zadluženost ³⁾	72,0	72,1	69,1	70,8	70,3	68,7	65,8	66,3	62,6	61,3	60,5	59,0	58,2	57,5	55,4	51,7	51,6	51,4	49,5	.
Čisté jmění ⁴⁾	12,8	16,0	19,0	20,3	20,8	24,0	25,2	25,7	27,0	25,8	27,6	28,0	27,6	27,9	27,5	28,9	29,1	30,3	31,0	.

¹⁾ V roce 1997 nabývaly u nefinančních podniků záporné hodnoty, v celém národním hospodářství byly po sledované období pouze kladné.

²⁾ Po celé období bylo saldo záporné u národního hospodářství, u nefinančních podniků nabývalo saldo hospodaření kladných hodnot pouze v letech 1993 a 2009.

³⁾ Součet finančních pasív v konečné rozvaze: Cenné papíry jiné než účasti (AF.3), Půjčky (AF.4), Ostatní závazky (AF.7).

⁴⁾ Saldo rozvahy na konci období, vyjadřuje rozdíl mezi stavem (finančních a nefinančních) aktiv a finančních pasív.

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V období „pokrizové“ stabilizace bojovaly podniky s klesající mírou marží, opatrnými náklady na pracovní sílu, jakož i v oblasti investic; dařilo se jim splácet dřívější půjčky

V období 2010-2012 se podnikům podařilo obnovit mírný nominální růst hrubé přidané hodnoty (v rozpětí 1-2 %) a stabilizovat celkovou zaměstnanost (při mírném růstu vyplacených náhrad zaměstnancům – v roce 2012 +1,6 %). Nepodařilo se naopak zastavit klesající míru hrubých marží, která se postupně dostala až na úroveň poloviny 90. let. Podniky byly však úspěšné ve splácení dřívějších půjček (úrokové saldo se snížilo z 50 mld. korun v roce 2010 na

7 mld. korun o dva roky později) a došlo také k zastavení dlouhodobého navyšování odlivu dividend především zahraničním vlastníkům. Velmi opatrný byl růst míry investic, jakož i meziroční přírůstky stavu zásob. Takovéto chování v souhrnu naznačuje, že nefinanční sektor v ČR neočekával v nejbližší době výraznější oživení ekonomiky. Díky opatrnému přístupu k investicím dosáhly nefinanční podniky vysoké míry samofinancování, jak z vlastních úspor (90 %) i ze všech zdrojů akumulace (téměř 100 %) a nízkého deficitu salda hospodaření.

Nefinanční podniky v ČR dlouhodobě posilují svůj vliv na výkon celé ekonomiky

Z pohledu dvacetiletého vývoje je u všech důležitých makroindikátorů (viz [tab. 2](#)) nefinančních podniků v ČR ve vztahu k ostatním institucionálním sektorům zřejmý celkově příznivý vývoj, a to především po roce 2000. Nefinanční podniky vzhledem ke své výrazné exportní orientaci byly jako první ze všech sektorů ekonomiky ČR zasaženy hospodářskou recesí. Její signály se v podnikové sféře objevily již v roce 2008 meziročním poklesem podílu produkce a čistého provozního přebytku nefinančních podniků na celém národním hospodářství.

Recese, do které sklouzla ekonomika v Česku na počátku roku 2009, silně ovlivnila nejprve sektor nefinančních podniků, později vládní sektor a domácnosti

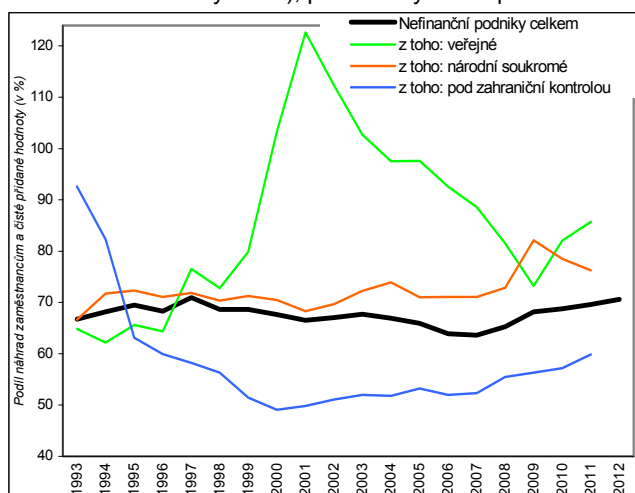
Recese se v tomto sektoru naplno projevila v roce 2009 hlubokým poklesem váhy podniků na investicích a čistém provozním přebytku celé ekonomiky (v menší míře u přidané hodnoty a produkce). V následujících letech se nefinanční sektor pokoušel využít krátkodobého oživení ekonomik hlavních exportních destinací, zatímco důsledky recese se naplno projevily v ostatních sektorech ekonomiky ČR – především ve vládním sektoru a u domácností. Výsledkem byl postupný růst váhy výkonových ukazatelů podnikové sféry na celé ekonomice ČR. „Předkrizové“ váhy na celé ekonomice dosáhly v roce 2012 nefinanční podniky v ČR v případě produkce, náhrad zaměstnancům (navzdory poklesu zaměstnanosti převyšující úroveň většiny ostatních sektorů), tvorby úspor (mj. i vlivem výrazného zhoršení hospodaření vládního sektoru) a fixních investic. Podíl čisté přidané hodnoty vytvořené nefinančními podniky na celkové ekonomice se (na rozdíl od produkce) za čtyři roky snížil o 1 pb. Bylo to výsledkem jak vyšší dynamiky opotřebení fixního kapitálu, jakož i nákladů v rámci výrobního procesu (mezispotřeby).

Podíl nefinančních podniků na celé ekonomice přesáhl v roce 2012 předkrizovou úroveň zejména u investic, úspor a produkce, nikoliv zatím u přidané hodnoty

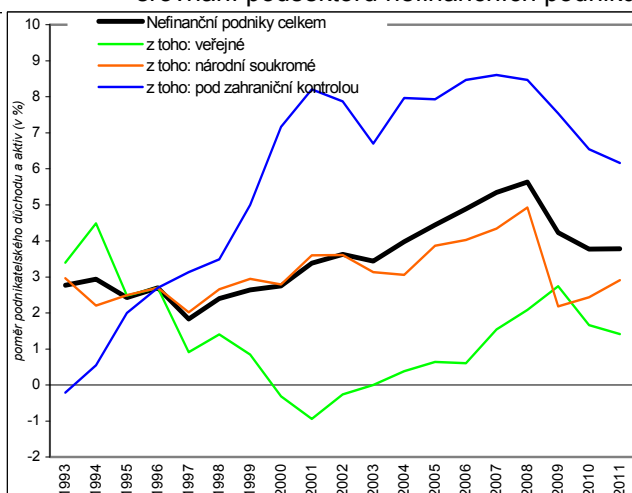
Váha nefinančních podniků pod zahraniční kontrolou v české ekonomice dlouhodobě posiluje a má výrazný vliv na výsledný obraz hospodaření celého podnikového sektoru

Výsledky hospodaření sektorů nefinančních podniků jsou výslednicí dílčích podsektorů podniků, jejichž chování je ovlivněno i zcela odlišnou vlastnickou strukturou. Nefinanční podniky se z pohledu vlastnictví (resp. kontroly majetku¹⁸) standardně člení na veřejné (pod kontrolou státu), národní soukromé (v soukromém vlastnictví subjektů daného státu) a pod zahraniční kontrolou (zbylé podniky, o jejichž chování rozhodují cizí státní příslušníci).

Graf č. 24 **Náklady práce nefinančních podniků** (podíl náhrad zaměstnancům a čisté přidané hodnoty - v %), podsektory nefin. podniků

Graf č. 25 **Výnosnost nefinančních podniků** (poměr podnikatelského důchodu^{*)} a aktiv), srovnání podsektorů nefinančních podniků

^{*)} Podnikatelských důchodů je bilanční položkou účtu podnikatelských důchodů, tj. vyrovnávací položkou odpovídající pojmu běžného zisku před rozdělením a zdaněním daní z příjmů, jak se užívá v podnikovém účetnictví. Pramen: ČSÚ (národní účty)

¹⁸ Kontrolou společnosti je myšleno rozhodování o jejím ekonomickém chování díky držbě více než poloviny akcií, resp. ovládnutí přes balík akcií více než poloviny hlasů přiznaných akcionářům.

V případě ČR zahrnuje podsektor podniků pod zahraniční kontrolou všechny pobočky, filialky a provozovny (nerezidentských podniků) na území ČR. Zastoupení jednotlivých podsektorů nefinančních podniků se především v 90. letech a následném období konjunktury výrazně proměnilo, o čemž svědčí výše uvedené výrazné posuny zaměstnanosti mezi podsektory.

Náklady na pracovní sílu společnou dvě třetiny vytvořené čisté přidané hodnoty podniků...

Významná část vytvořené čisté přidané hodnoty je v podnikové sféře bezprostředně použita na krytí provozních nákladů, především náhrad zaměstnancům. Ty zahrnují především hrubé mzdy a platy (vč. naturálních požitků) a také všechny sociální příspěvky, které platí zaměstnavatel. Z pohledu zaměstnavatele tak představují úplné náklady na zaměstnávání pracovní síly. Podíl náhrad vyplacených zaměstnancům na vytvořené čisté přidané hodnotě¹⁹ se v podmínkách podnikové sféry ČR snižoval především v letech konjunktury, zlom nastal v roce 2008 (u veřejných nefinančních podniků až v roce 2010), od té doby náklady na pracovní sílu ukrajují podnikům stále vyšší podíl čisté přidané hodnoty.

...recese ekonomiky nastartovala bez ohledu na vlastnickou strukturu podniků mírné zvyšování jejich podílu; firmy se snaží kvalifikované zaměstnance udržet

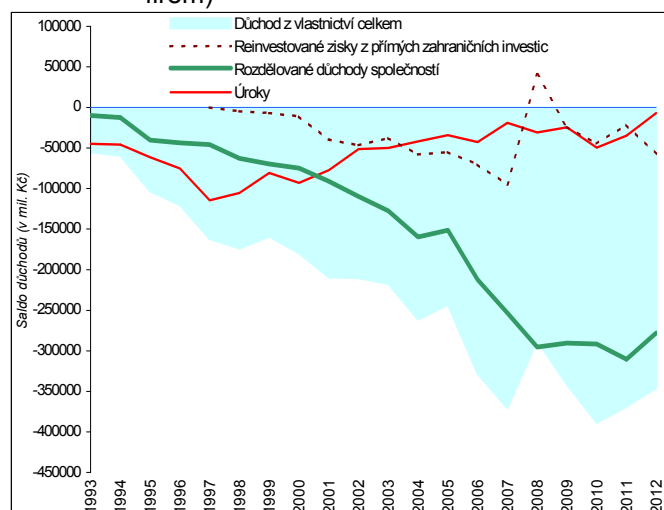
Podniky v době recese se snažily kvalifikovanou pracovní sílu udržet (v očekávání budoucího růstu zakázek) a potřebné úspory nákladů hledaly i v jiných oblastech než ve výdajích na pracovní sílu. Strmý růst míry nákladů na pracovní sílu, který se objevil v podnicích pod kontrolou státu po roce 2000, souvisí s rozsáhlejší proměnou vlastnické struktury podniků v období silného přílivu přímých zahraničních investic směřujících především do perspektivnějších podniků.

Dominantním postavením podniků pod zahraniční kontrolou zásadně neovlivnila ani recese...

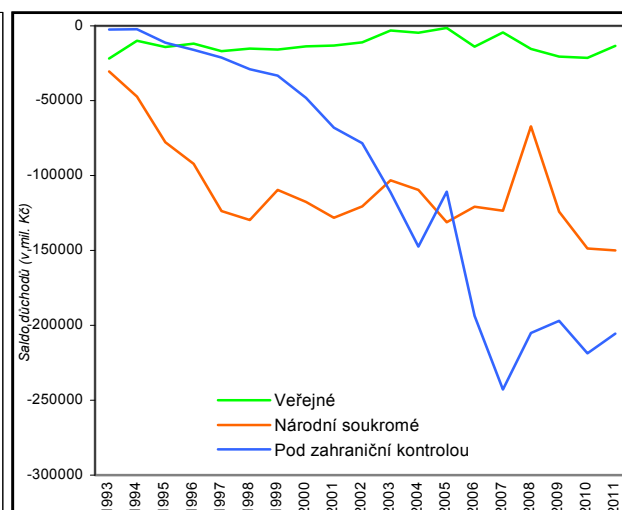
Do značné míry zrcadlový obraz vývoje míry nákladů na pracovní sílu představuje vývoj míry výnosnosti podniků. Od druhé poloviny 90. let je zřejmé dominantní postavení podniků pod zahraniční kontrolou, tedy ještě v době, kdy většinu vytvořeného podnikatelského důchodu generovaly firmy ovládané národním soukromým kapitálem. Teprve v období 2000-2002 vytvořily firmy se zahraničními vlastníky polovinu podnikatelského důchodu všech nefinančních podniků v ČR, v roce 2009 necelé dvě třetiny. Hluboká recese ekonomiky negativně ovlivnila míru výnosnosti podniků bez ohledu na vlastníka. Nejvíce však byly zasaženy vzhledem k poklesu poptávky v exportních destinacích podniky pod zahraniční kontrolou, přesto si proti domácím soukromým podnikům podržely relativní výnosnost na dvojnásobné úrovni.

...míra výnosnosti u nich převyšuje úroveň soukromých domácích podniků stále více než o polovinu

Graf č. 26 Saldo důchodů z vlastnictví (hlavní druhy důchodů za sektor nefin. firem)

Graf č. 27 Saldo důchodů z vlastnictví srovnání podsektorů nefinančních podniků

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V 90. letech pokrývaly vysokou investiční potřebu podniků v ČR především půjčky od tuzemských

Nefinanční podniky v ČR ztratily v procesu prvotního přerozdělení důchodu v letech 2010-2012 dosud rekordní dvě třetiny (absolutně více než 350 mld. korun) vytvořeného čistého provozního přebytku. Výrazný dopad deficitu vlastnických

¹⁹ Tento podíl lze s mírným zjednodušením interpretovat také jako převrácenou hodnotu tzv. míry čistých marží podniků (tj. podíl čistého provozního přebytku na čisté přidané hodnotě).

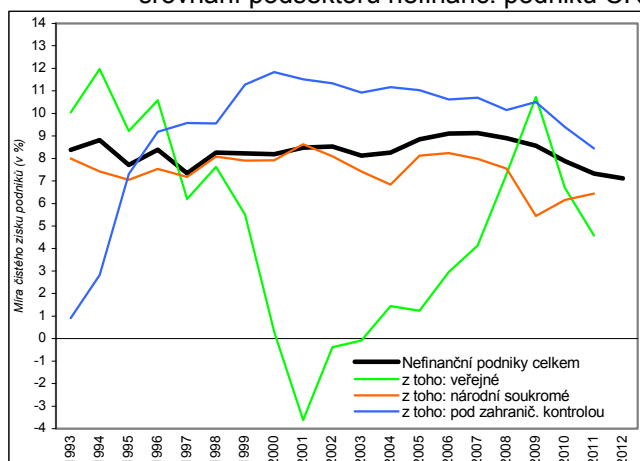
bank, v následující dekádě především zahraniční kapitál

důchodů je však pro podniky v ČR dlouhodobým jevem. Od roku 1995 ztratily prvotním přerozdělením podniky méně než polovinu čistého provozního přebytku pouze dvakrát (v roce 2005 a 2008). Zatímco v 90. letech hledaly podkapitalizované tuzemské podniky zdroje nutných investic především v bankovních půjčkách, v pozdějších letech pramenily především z masivního přílivu přímých zahraničních investic (především z období 1999-2002). Vysoké úrokové míry i zadluženost podniků byly v 90. letech příčinou hlubokého záporného saldo z úroků (v období recese let 1997-1998 zaplatily nefinanční podniky na úrocích o 105-115 mld. korun více než činily jejich příjmy z vkladů).

Recese zastavila růst odlivu dividend z podnikového sektoru v ČR, firmám se lépe daří splácet půjčky

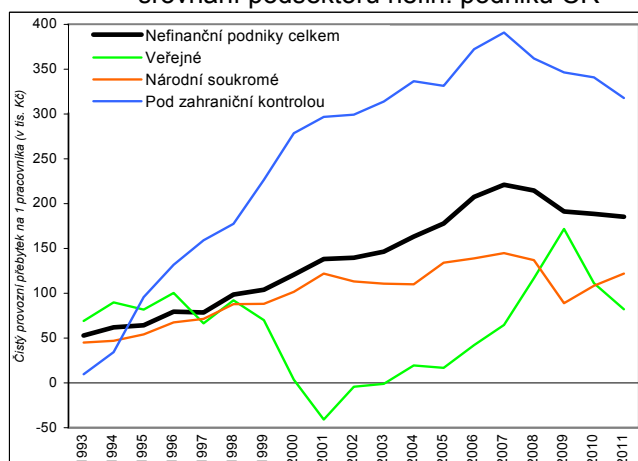
Od roku 2001 začalo u podniků převažovat záporné saldo z rozdělených důchodů společností (především formou dividend) nad výši negativního salda plynoucího z úroků. Postupné prohlubování salda vlastnických důchodů se u podniků dočasně zastavilo v roce 2008 vlivem výrazného posílení příjmů (u domácích soukromých podniků) z reinvestovaných zisků z přímých zahraničních investic a souběžného prudkého poklesu převedených provozních přebytků ze zahraničních investic (u podniků ovládaných zahraničními vlastníky). V období recese se u nefinančních podniků v ČR zastavil propad salda dividend (zejména vlivem podniků pod zahraniční kontrolou) a současně se podnikům dařilo splácet půjčky (úrokové saldo se mezi roky 2010 a 2012 v celé podnikové sféře snížilo 50 mld. korun na 7 mld. korun).

Graf č. 28 Podíl čistého provozního přebytku na celkové produkci nefinančních podniků srovnání podsektorů nefinanč. podniků ČR

^{*)} přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

Graf č. 29 Čistý provozní přebytek na jednoho zaměstnance* (v tis. korun) srovnání podsektorů nefin. podniků ČR

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Rozdíly míry ziskovosti u podniků podle jejich vlastníka se v období konjunktury prohloubily, v recesi patrně konvergentní tendence

Rozdíly mezi podsektory nefinančních podniků v dlouhodobém vývoji míry zisku, popř. vytvořeného provozního přebytku na jednoho zaměstnance, udávají v základních rysech podobný obraz o podnikové sféře v ČR jako v případě její výnosnosti. Mezi podniky se v závislosti na typu převažujícího vlastníka rozevírají nůžky zejména v období konjunktury (mj. i vlivem větších změn vlastnické struktury v důsledku přílivu přímých zahraničních investic), v období recese (v druhé polovině 90. let, resp. o dekádu později) byly patrné konvergentní tendence (především u míry ziskovosti). Záporná míra zisku veřejných nefinančních podniků v roce 2001 je výslednicí hlubokého meziročního propadu hrubé přidané hodnoty ve skupině těchto podniků při současně faktické stagnaci celkových nákladů na pracovní sílu. Negativní dopady současné recese se u podniků projely na ziskovosti, ale i na produktivitě. Ta byla ovlivněna i rozdílnou dynamikou zaměstnanosti v různých skupinách podniků. Mezi roky 2008 a 2011 se snížil počet pracovníků v podnicích pod zahraniční kontrolou o 6,8 %, v soukromých firmách s převahou domácího kapitálu o 2,5 %, u podniků ovládaných veřejným sektorem o 4,8 % (kde na rozdíl od předchozích kategorií nastal největší meziroční pokles až v roce 2011).

Rozdílná dynamika i časování redukce celkové zaměstnanosti mezi podsektory podniků v období recese

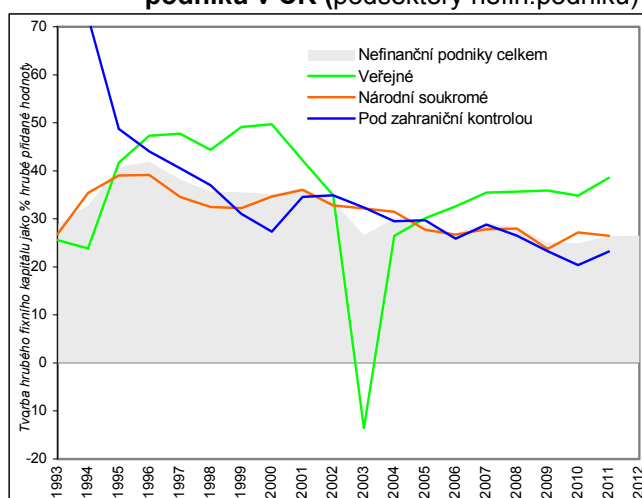
2.2.1 Míra investic

Rozdíly v míře investic mezi podsektory nefinančních podniků menší než u zisku či produktivity

Dlouhodobé odlišnosti podniků ve struktuře tvorby hrubého fixního kapitálu

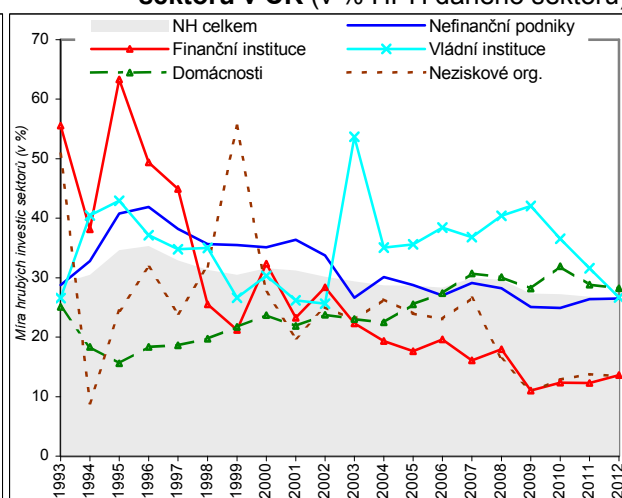
Na rozdíl ukazatelů postihujících jiné aspekty hospodaření podniků (náklady práce, výnosnost, ziskovost, produktivita) nejsou v případě investiční aktivity (zachycené pomocí míry hrubých investic) rozdíly mezi hodnocenými skupinami podniků tolik výrazné (což platí zejména pro podniky s převahou soukromého kapitálu). Velikostně stále méně významnější podsektor veřejných nefinančních podniků si v rámci podnikové sféry dlouhodobě udržuje nejvyšší míru investic. Výjimkou bylo pouze období první poloviny 90. let a rok 2003 (kdy byla hodnota pořízení hmotných fixních aktiv zřejmě negativně ovlivněna větším prodejem státního majetku). Jednotlivé podsektory podniků se ve struktuře tvorby hrubého fixního kapitálu dlouhodobě drobně liší. Podniky pod zahraniční kontrolou častěji investují do pořízení nehmotných fixních aktiv (např. SW, databáze, kulturní a umělecká díla, geologický průzkum) a také více preferují investice do aktiv nových na úkor již použitých.

Graf č. 30 Míra hrubých investic^{*)} nefinančních podniků v ČR (podsektory nefin.podniků)

^{*)} Míra investic v užším pojetí tj. hrubá tvorba fixního kapitálu / hrubá přidaná hodnota * 100

Graf č. 31 Míra hrubých investic^{*)} institucionál. sektorů v ČR (v % HPH daného sektoru)

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Užší a širší pojetí investic; část investic podniků zahrnuta v jejich mezispotřebě

Investice je možno chápat i v širším pojetí (investice do zásob, pořízení cenností či do půdy). Při zahrnutí i těchto položek se ještě více zvýrazní převis míry investic podniků pod zahraniční kontrolou nad ostatními podniky v 90. letech, zvýší se také míra investic veřejných nefinančních podniků po roce 2005. Ani takové pojetí však nemůže úplně zachytit investiční chování podniků. Nejsou v něm zohledněny např. výdaje na výzkum, vzdělávání či marketingové aktivity (tyto položky nacházíme v celkové mezispotřebě a samostatně je nelze prostřednictvím národních účtů analyzovat).

Rozdíly v míře investic různých druhů nefinančních podniků ve stínu významných rozdílů mezi sektory národního hospodářství

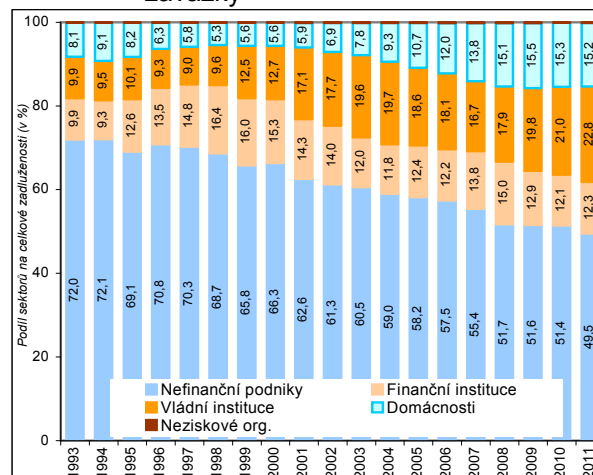
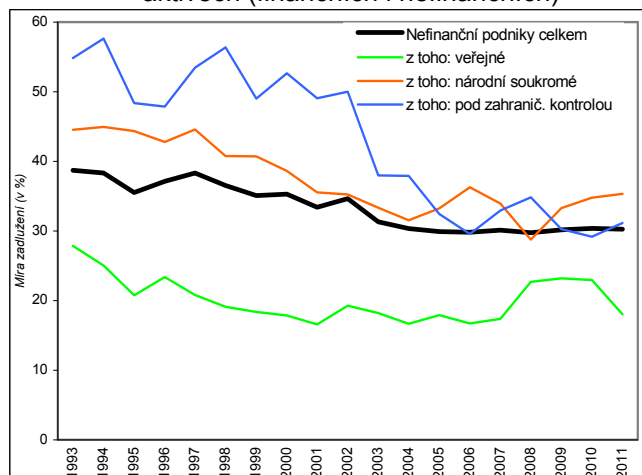
Rozdíly v míře investic mezi různými podsektory podniků jsou v ČR dlouhodobě ve stínu mnohem významnějších rozdílů v investiční aktivitě různých sektorů národního hospodářství. Míra investic v podnikové sféře klesla mírně pod úroveň celé ekonomiky pouze v krátkém období, kdy byly nefinanční podniky v ČR nejvíce zasaženy dopady recese. Naopak po celé 90. léta a také polovinu následující dekády patřily k sektorům s nejvyšší investiční aktivitou. Významně k tomu přispěly silný příliv přímých zahraničních investic a také procesy ekonomické integrace. V letech konjunktury dosahoval nejvyšší míry investic vládní sektor, jeho investiční aktivita však byla významně omezena úspornými opatřeními v letech 2010-2012. I tak však koncem období stále nepatrně převyšovala úroveň podnikové sféry.

2.2.2 Míra zadlužení

Zadluženost v poměru k aktivům nefinančních podniků

Vedle běžných transakcí a akumulace nefinančních aktiv (kapitálu) ovlivňuje výsledek hospodaření podniků také akumulace finančního majetku (vč. změn majetku a závazků vyvolaných nahodilými a formálními vlivy a také vlivem pohybu cen). Důležitým indikátorem odvozeným ze vztahu mezi stavem majetku a závazků nefinančních podniků je míra zadluženosti²⁰.

Graf č. 32 Míra zadlužení nefinančních podniků v ČR (Graf č. 33 Podíl institucionálních sektorů na podíl vybraných závazků^{*)} na celkových aktivech (finančních i nefinančních) celkové zadluženosti v ČR (vybrané závazky^{*)})

^{*)} Součet finančních pasív v konečné rozvaze: Cenné papíry jiné než účasti (AF.3), Půjčky (AF.4), Ostatní závazky (AF.7)

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Navzdory postupnému poklesu míry zadlužení drží podniková sféra stále primát relativně nejzadluženějšího sektoru české ekonomiky

Výše zadluženosti dosahuje (ve vztahu k hodnotě všech aktiv) u podnikové sféry nejvyšších hodnot ze všech institucionálních sektorů v ČR. Vysoká míra zadluženosti byla typická pro podniky prakticky po celá 90. léta, což platilo pro soukromé podniky národní i pod zahraniční kontrolou. Zatímco u soukromých národních podniků se míra zadluženosti se v druhé polovině 90. let začala postupně snižovat, u firem ovládaných zahraničními vlastníky kolísala na vysoké úrovni (50 %) až do roku 2002. Od roku 2005 se míra zadluženosti obou skupin soukromých podniků výrazněji neodlišuje a zadluženost v celé podnikové sféře od té doby stagnuje.

Současná recese zatím nevedla u nefinančních podniků díky jejich obezřetnému chování k výraznému nárůstu míry zadlužení

Oproti ostatním sektorům (především vládního) podniky negativně nepoznamenala hluboká recese, na kterou dokázaly podniky pružně reagovat (vysokou tvorbou úspor v roce 2008, významným snížením nákladů i investic v roce 2009 a úspěšným splácením půjček v letech následujících). I přes to zůstala jejich míra zadluženosti v roce 2011 nejvyšší ze všech sektorů (30 %), následovaná vládním sektorem (25,5 %), finančním sektorem a domácnostmi (shodně 15,5 %) a nejméně zadluženým neziskovým sektorem (6,5 %).

Nižší míra zadlužení veřejných podniků je ovlivněna i vysokou hodnotou jejich majetku

Míra zadluženosti podniků vykazuje významnou spojitost s investiční potřebou podniků realizovanou v předchozích letech, je však také ovlivněna výší stavu aktiv. V tomto smyslu lze částečně vysvětlit dlouhodobě nižší zadluženost veřejných nefinančních podniků relativně vysokou hodnotou jejich majetku (např. budovy, pozemky). Hodnota nefinančních aktiv veřejných podniků se na konci roku 2012 na celkové hodnotě těchto aktiv v celé podnikové sféře podílela celou čtvrtinou.

Vysoká dynamika růstu zadlužení jednotlivých sektorů zasazena do různých období

Jednotlivé sektory se lišily i rozdílným průběhem dynamiky dluhu. V období dozívající konjunktury i mělké recese (1995-1998) nejrychleji rostla zadluženost (ve vztahu k celkovým aktivům) ve finančním sektoru, v období 1999-2003 u vládních institucí, v letech vrcholící konjunktury (2004-2007) u domácností

²⁰ Do celkové zadluženosti nebyla zahrnuta hodnota účastí (AF.5 - akcií a ostatních podílových cenných papírů). Jejich podíl na celkových závazcích nefinančních podniků v ČR se dlouhodobě pohybuje blízko 50 %.

(zahrnující domácnosti jako spotřebitele i jako drobné živnostníky), které od roku 2008 opět vystřídal vládní sektor.

Podniky saturovaly vysokou investiční potřebu bankovními půjčkami především v 90. letech, později je nahrazoval zahraniční kapitál ...

S mírou zadlužení podniků souvisí i objem v minulosti získaných půjček. Půjčky u finančních institucí působících v ČR byly klíčovým zdrojem prostředků pokrývajících vysokou investiční potřebu podniků především v 90. let, poté jejich význam postupně klesá, což je patrné i z pohledu samotných bank. Zatímco ještě na konci roku 2002 tvořily půjčky nefinančním podnikům polovinu hodnoty všech klientských půjček poskytnutých obchodními bankami v ČR, na konci konjunkturálního období poklesly ke 40 % a v polovině roku 2013 dosahovaly pouze třetinového podílu.

...od roku 2009 ztratily podniky pozici dominantního úvěrového klienta bank (ve prospěch domácností)

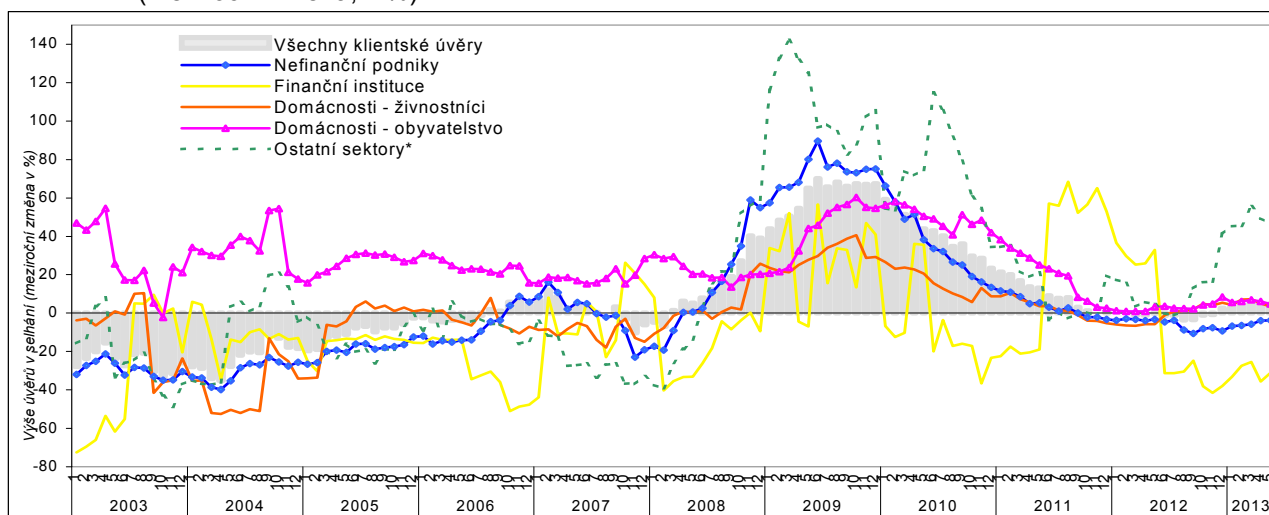
Především s rozvojem hypotečního trhu převzaly roli dominantního klienta domácnosti (jakožto spotřebitelé). Od května 2009 objem úvěrů poskytnutým domácnostem převýšil úvěry nefinančním podnikům. Od poloviny roku 2010 se silný růst úvěrů poskytnutým domácnostem zpomalil a rozdělení úvěrů mezi institucionální sektory se v následujícím období již výrazněji neměnilo.

2.2.3 Úvěry v selhání

Růst výše úvěrů v selhání jako jeden ze signálů nastupující recese se projevil nejdříve u podniků, později u drobných živnostníků a se zhruba roční prodlevou také u domácností

Finanční zdraví podniků se odráží i v četnosti půjček, které jsou spláceny s delším prodlením (úvěry v selhání)²¹. Dlouhodobý vývoj meziročních změn výše úvěrů v selhání dokládá úzkou spojitost s hospodářským cyklem – především u nefinančních podniků a drobných živnostníků. Zároveň je patrný odlišný nástup prvních dopadů silného hospodářského oslabování během roku 2008. V podnikové sféře vzrostla výše úvěrů v selhání již na počátku 3. čtvrtletí 2008, u drobných živnostníků se tak stalo až v posledních dvou měsících téhož roku. V případě domácností (obyvatelstva) dynamika výše problematických úvěrů začala zrychlovat od druhé poloviny roku 2009 (známky obezřetného chování domácností se objevily na sklonku roku 2008 poklesem meziroční dynamiky spotřebitelských úvěrů).

Graf č. 34 **Dynamika úvěrů v selhání podle vybraných institucionálních sektorů ekonomiky ČR** (meziroční změna, v %)

^{*)} V ostatních sektorech jsou zahrnuty vládní a neziskové instituce a také nerezidenti

Pozn.: Ve finančních institucích nejsou od roku 2008 zahrnuty spořitelny a úvěrová družstva

Pramen: ČNB

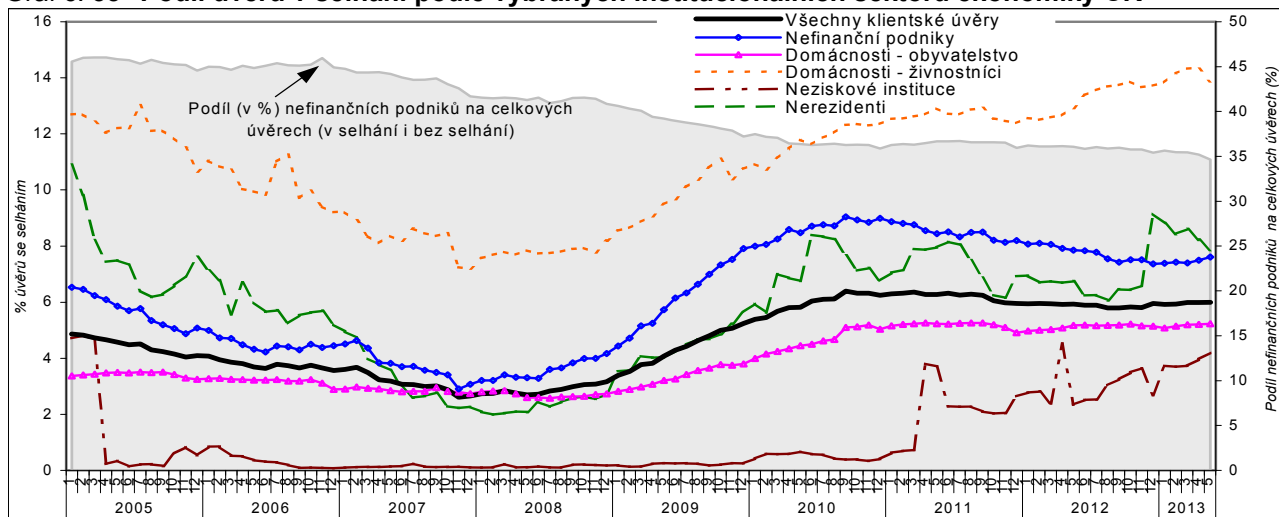
Nepřetržitý meziroční růst výše úvěrů v selhání za poslední dekádu pouze v sektoru domácností

Domácnosti si jako jediný institucionální sektor ekonomiky udržely alespoň mírný růst výše problematických úvěrů po celou poslední dekádu (zatímco v době konjunktury byly živeny vysokou dynamikou všech uzavíraných spotřebitelských úvěrů, v letech 2011-2012 byly více ovlivněny i neklesajícím objemem úvěrů na bydlení). Naopak v podnikové sféře začal objem problematických úvěrů od druhé poloviny roku 2011 meziročně mírně klesat. Bylo to výsledkem opatrnějšího přístupu podniků i samotných bank při uzavírání nových úvěrových smluv.

²¹ Zahrnují půjčky, jejichž splátky úroku nebo jistiny jsou promeškané o 90 dnů nebo více, nebo splátky úroku za 90 dnů nebo více byly kapitalizovány, refinancovány nebo odloženy podle dohody, nebo splátky překročily lhůtu o méně než 90 dnů, ale existují jiné dobré důvody (jako dlužníkově ohlášení bankrotu) k pochybám, že platby budou provedeny v plném rozsahu.

Ještě přesnější informaci o platební schopnosti v jednotlivých sektorech ekonomiky dostaneme, pokud výši úvěrů v selhání poměříme s celkovým stavem úvěrů v těchto sektorech. Podíl problematických úvěrů dosáhl u všech sektorů dlouhodobého minima (data jsou dostupná od roku 2002) na přelomu let 2007 a 2008. V tomto období bylo zároveň dosaženo minimálního rozdílu v podílu úvěrů v selhání mezi dvěma hlavními segmenty úvěrového trhu – nefinančními podniky (2,9 %) a domácnostmi (2,8 %).

Graf č. 35 Podíl úvěrů v selhání podle vybraných institucionálních sektorů ekonomiky ČR

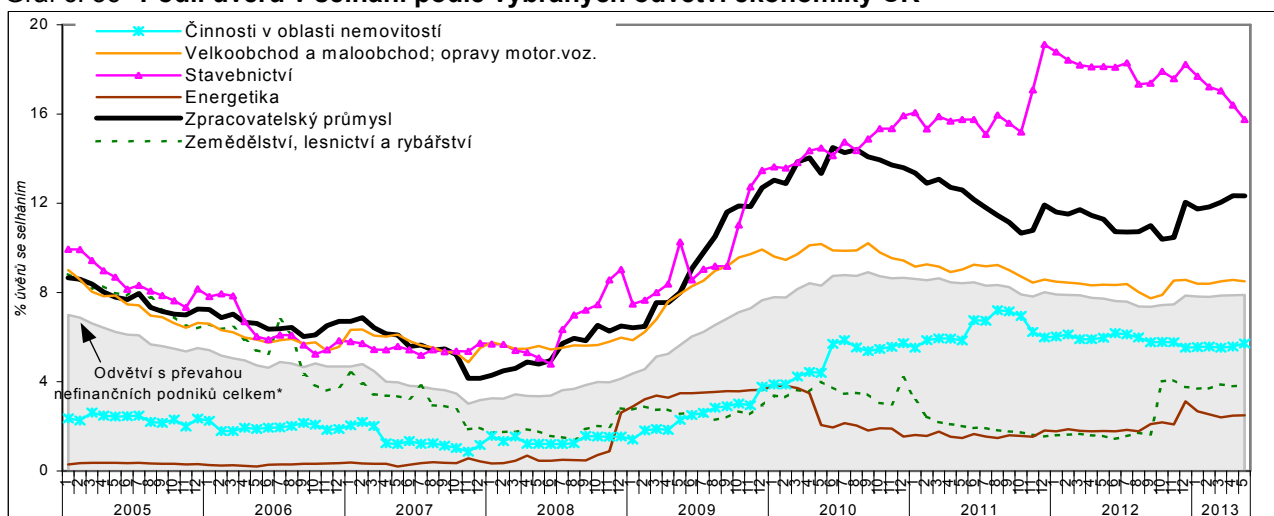
Pramen: ČNB

Růst podílu úvěrů v selhání byl v krizovém roce 2009 u nefinančních podniků ze všech sektorů ekonomiky nejstrmější...

...mírné zlepšení v následujících dvou letech bylo výsledkem opatrné investiční politiky podniků v kombinaci s přísnějším nastavením úvěrových podmínek u bank

Krizový rok 2009 se u všech institucionálních sektorů promítl do výrazného nárůstu podílů problematických úvěrů. U podnikové sféry tento proces započal nejdříve (v půli roku 2008), probíhal nejdynamičtěji (během krizového roku se podíl úvěrů v selhání zvýšil ze 4,4 % na 8,0 %), ale také nejdříve dosáhl svého dosavadního vrcholu (9,0 % na konci 3. čtvrtletí 2010). Příznivý vývoj v podnikové sféře se zastavil na konci roku 2012. Zastoupení problémových úvěrů podniků během první poloviny roku 2013 vzrostlo o 0,2 pb. a zůstalo o čtvrtinu nad úroveň celé ekonomiky. Relativně příznivý vývoj u podniků v posledních dvou letech lze vysvětlit výše uvedenými faktory – zpřísnění podmínek poskytovatelů úvěrů (jako reakcí na strmý růst problematických úvěrů v roce 2009) a také odpovědnějším chováním podniků (splácením dřívějších půjček a velmi opatrným růstem míry investic).

Graf č. 36 Podíl úvěrů v selhání podle vybraných odvětví ekonomiky ČR

^{*)} Zahnuje všechny oddíly odvětvové klasifikace (CZ-NACE) kromě peněžnictví a pojišťovnictví (64-66), převážně veřejných služeb (84-91, 94) a domácností (97-98)

Pramen: ČNB

Nepříznivý vývoj váhy problematických úvěrů

Naopak svého vrcholu zřejmě ještě nedosáhl podíl úvěrů v selhání u drobných

v sektoru drobných živnostníků od počátku recese nadále trvá

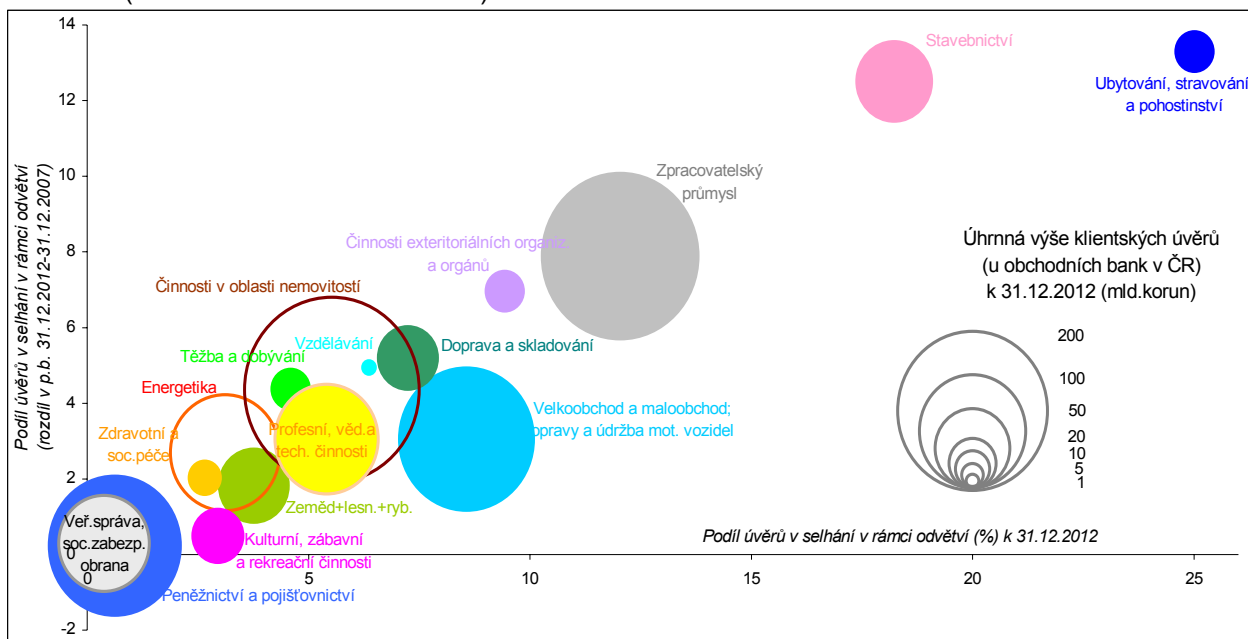
živnostníků, jehož růst trvá již více než čtyři roky a během roku 2013 přesáhl 14% hranici. Zde se pravděpodobně projevuje dlouhodobě nepříznivý vývoj v některých odvětvích poznamenaných především poklesem soukromé spotřeby (stavebnictví, obchod, pohostinství aj.). Z pohledu samotných bank však tvoří sektor drobných živnostníků ve srovnání se podnikovým sektorem a obyvatelstvem relativně malý segment úvěrového trhu – na problematických úvěrech všech sektorů se v polovině roku 2013 podílel necelými 3,5 %.

Podíl úvěrů v selhání od roku 2005 nejvyšší v pohostinství, ubytování a stravování; nepříznivý vývoj započatý s recesí trvá i ve stavebnictví, naopak zlepšení v obchodu a zpracovatelském průmyslu

Probíhající hospodářská recese vedla mimo jiné také k výrazné diferenciaci odvětví podle zastoupení problematických úvěrů. Zatímco zpracovatelský průmysl (reprezentovaný zejména nefinančními podniky) dokázal svou platební morálku vůči bankám zlepšit již v průběhu roku 2010, v případě stavebnictví lze náznaky zlepšení vysledovat až na počátku roku 2013. Do jaké míry se na nepříznivém výsledku úvěrů ve stavebnictví podílí sektor drobných živnostníků bohužel nelze z běžně dostupných údajů zjistit, což ostatně platí i v případě obchodu, jehož vývoj byl však mezi lety 2010 a 2012 výrazně příznivější. Recese naopak významněji nepoznamenala platební morálku vůči bankám u ekonomických subjektů s převažujícím zaměřením na primární sektor. Odhlédneme-li od úvěrově specifických odvětví (finanční sektor a veřejné služby), potom to byl právě primární sektor, který jako jediný odvětví podíl svých úvěrů v selhání mezi roky 2005 a 2013 snížil. Z velikostního hlediska relativně malý segment ubytování, pohostinství a stravování vykazuje do roku 2005 nejvyšší podíl úvěrů v selhání, a to prakticky nepřetržitě (pouze v roce 2010 ho s horší platební morálkou předstihlo stavebnictví a nakrátko i zpracovatelský průmysl). Z odvětví s dominancí nefinančních podniků disponují dlouhodobě dobrou platební morálkou energetika a těžební průmysl.

V malých segmentech trhu - energetice, těžebním průmyslu a primárním sektoru - zastoupení problémových úvěrů výrazně pod úrovní celé ekonomiky

Graf č.37 Podíl úvěrů v selhání a jeho změna v hlavních odvětvích ekonomiky ČR (stav na konci let 2007 a 2012)

Pramen: ČNB

Zpracovatelský průmysl přispěl mezi roky 2007 a 2012 k nárůstu výše úvěrů v selhání všech odvětví s převahou nefinančních podniků z jedné třetiny

V období recese se platební morálka vůči bankám nejvíce zhoršila ve stavebnictví a v odvětví ubytování, pohostinství a stravování. Tyto obory se však na výši úvěrů v selhání všech odvětví s převahou nefinančních podniků v polovině roku 2013 podílely stále pouze jednou sedminou. Klíčové odvětví zpracovatelského průmyslu za poslední pětiletí vlivem velmi nepříznivého vývoje v roce 2009 rovněž výrazně navýšilo podíl svých úvěrů v selhání. Vzhledem k velké váze (i na úvěrovém trhu) přispělo toto odvětví k nárůstu celkového objemu úvěrů v selhání (všech odvětví s převahou nefinančních podniků) mezi roky 2007 a 2012 z jedné třetiny.

Významné rozdíly v zastoupení úvěrů

Velké meziodvětvové rozdíly v zastoupení úvěrů v selhání v posledních letech

v selhání mezi odvětvími
jsou podmíněny
i strukturálními odlišnostmi

nejsou pouze výsledkem současné ekonomické situace v jednotlivých oborech. Odráží se v nich také rozdílná investiční potřeba daná povahou různých odvětví či investiční politikou v 90. letech. Významnou roli patrně hraje vlastnická struktura (veřejné podniky, soukromé podniky národní a pod zahraniční kontrolou), jakož i velikostní diferenciací subjektů v jednotlivých odvětvích (velké firmy, malé a střední podniky, drobní podnikatelé). Nelze také opomenout preference jiných finančních zdrojů než bankovních půjček (nebankovní zprostředkovatelé, investiční dotace z veřejných zdrojů apod.).

3. Vnitřní a vnější nerovnováha

Vychýlení české ekonomiky z rovnováhy nebylo v roce 2012 patrné přesto, že se země ocitla v recesi. Vnitřní nerovnováha podle výše relativního deficitu veřejných rozpočtů zlepšila, stejně jako vnější nerovnováha podle deficitu běžného účtu platební bilance. Z ostatních významných nerovnováh na makroekonomické úrovni se dále prohloubila disproporce mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce, změnou prošel i vztah vývoje reálné mzdy a produktivit práce.

3.1 Deficit a dluh sektoru vládních institucí

Dluhová krize, v níž se už v průběhu roku 2010 začalo potýkat Řecko a poté se do potíží začaly dostávat i některé další země jižní Evropy, dopadla i na ostatní země eurozóny potřebou podílet se na „sanaci škod“. ČR si podle dat Eurostatu vedla v tomto období velmi dobře a její deficit vládních institucí i jejich promítnutí do vývoje hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru neznamenal výrazné zhoršení relativní pozice v evropském měřítku. Také soukromý dluh patří v ČR v relaci k HDP k nejmenším v EU.

3.1.1 Deficit vládních institucí

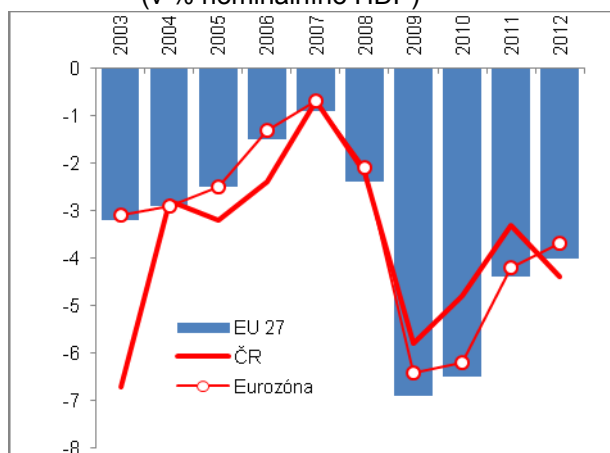
Mimořádné vlivy působily významně na meziroční zhoršení deficitu vládního sektoru ČR na 169 mld. v roce 2012 ze 124,9 mld. v roce 2011...

Vládní sektor ČR²² hospodařil v roce 2012 se schodkem, který dosáhl 169,003 mld. korun proti 124,943 mld. korun v roce 2011. Za zhoršením stálo podle notifikace předložené ČSÚ Evropské komisi především „zahnutí finančních kompenzací spojených s restitucemi církevního majetku ve výši 59 mld. korun a korekce EU dotací předfinancovaných ze státního rozpočtu (vrácenými prostředky ve výši 12 mld. korun). Bez obou vlivů by deficit vládního sektoru dosáhl výše 2,5% HDP²³.

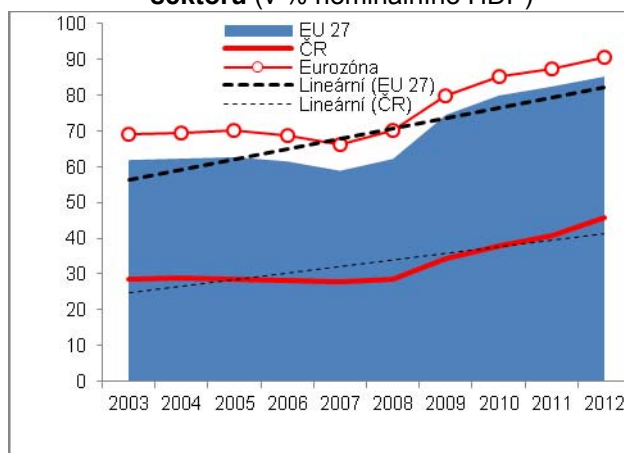
... tj. 4,4 % nominálního HDP z 3,3 % v roce 2011

Po meziročním zlepšování deficitu vládního sektoru ČR v letech 2010 (o 35,6 mld. korun) a 2011 (o 57,8 mld. korun) se tak vykázaný schodek v roce 2012 zhoršil meziročně o 44,1 mld. korun, což představovalo 4,4 % nominálního HDP (4,8 % v roce 2010 a 3,3 % v roce 2011).

Graf č. 38 Deficit vládního sektoru (v % nominálního HDP)

Graf č. 39 Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru (v % nominálního HDP)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Horší deficit ústředních vládních institucí, lepší místních vládních institucí

Na výši deficitu vládního sektoru ČR ve výši 169 mld. korun v roce 2012 se podílely ústřední vládní instituce svým deficitem ve výši 160 mld. korun zvětšeným proti roku

²² Vládní sektor ČR, tj. sektor vládních institucí, tvoří o organizační složky státu, územní samosprávné celky, vybrané příspěvkové organizace, státní i jiné mimorozpočtové fondy (Pozemkový fond, Podpůrný a garanční lesnický a rolnický fond, Vinařský fond a další), Správa železniční dopravní cesty, transformační instituce Prisko, PPP Centrum, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné ústavy, zdravotní pojišťovny, asociace a svazy zdravotních pojišťoven a Centrum mezistátních úhrad. Od roku 2010 bylo na základě opakovaného testu přeřazeno několik veřejných nefinančních podniků do sektoru vládních institucí, převedeny byly i vybrané příspěvkové organizace mezi sektory nefinančních podniků a vládních institucí.

²³ Notikace deficitu a vládního dluhu z dubna 2013
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/notifikace_vladniho_deficitu_a_dluhu_20130422.

a fakticky stejný u fondů sociálního zabezpečení

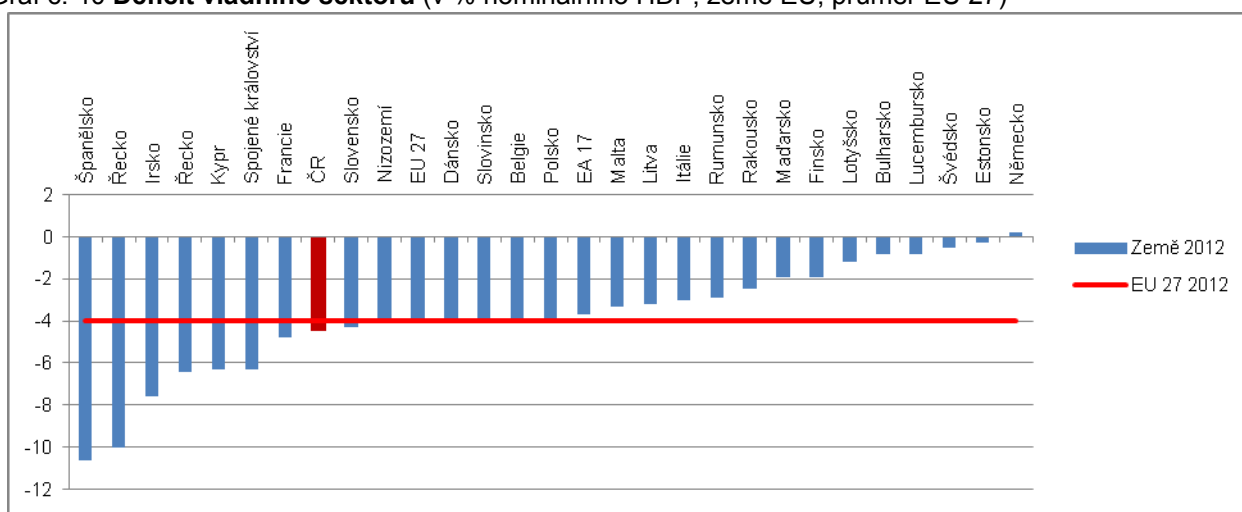
2011 o 56,8 mld. korun. Naopak zlepšené hospodaření vykazaly místní vládní instituce, které deficit z roku 2011 (14,7 mld.) zredukovaly na 2,2 mld. korun. Svě deficity omezovaly i v letech 2010 (o 1,7 mld.) i 2011 (5,6 mld. korun). Naopak téměř shodný zůstal schodek hospodaření fondů sociálního zabezpečení (6,8 mld. korun proti 6,9 mld. v roce 2011).

Prakticky celý deficit vládního sektoru ČR v roce 2012 představoval schodek státních financí (ústřední vláda), tj. 95 % vládního deficitu (v roce 2011 činil 83 % a v roce 2010 84 % celkového deficitu)

Jedinou zemí EU s přebytkem vládního sektoru bylo v roce 2012 Německo

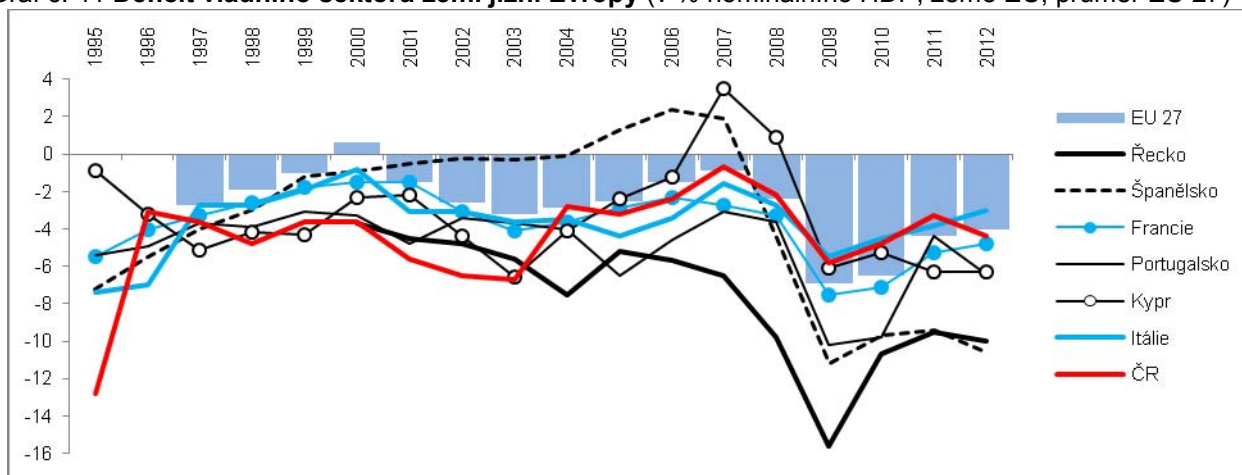
Z pohledu mezinárodního srovnání bylo jedinou zemí EU, jejíž vládní sektor hospodařil v roce 2012 s přebytkem příjmů na výdaji, Německo (graf 40). I zde však byl přebytek jen velmi mírný, činil 0,2 % německého HDP. Všechny ostatní země unie byly se svými vládními sektory v deficitech.

Graf č. 40 Deficit vládního sektoru (v % nominálního HDP, země EU, průměr EU 27)

Pramen: Eurostat

Graf č. 41 Deficit vládního sektoru zemí jižní Evropy (v % nominálního HDP, země EU, průměr EU 27)

Pramen: Eurostat

V deficitech v roce 2012 i tradičně „rozpočtově úspěšné“ země severní Evropy

Rok 2012 nebyl úspěšný pro vládní sektory prakticky všech evropských zemí. I ty státy, které dříve vykazovaly přebytky, se v roce 2012 ocitly v deficitech – např. dlouhodobě přebytkový sever Evropy – ve Švédsku (-0,5 % HDP) se schodek objevil stejně j jako v krizovém roce 2009, silně se prohloubil v Dánsku (z -1,8 % na -4 % HDP, tj. na evropský průměr), o něco méně pak ve Finsku (z -0,8 % na -1,9 %). Zlepšení nepříliš dobrého stavu hospodaření vládního sektoru vykazalo Nizozemí (z -4,5 % na -4,1 % HDP).

Vynikající výsledek si naopak zřejmě udrželo Norsko, stojící mimo Evropskou unii. Podle naposled dostupných dat za rok 2011 činil tamější přebytek vládního sektoru 13,6 % HDP, o rok dříve pak 11,2 %.

Mírné zlepšování schodků v Polsku a na Slovensku, z problémových zemí v Itálii a také Francii

Zlepšit hospodaření svých vládních sektorů se dařilo ze zemí „ekonomicky příbuzných“ České republice Polsku (-3,9 % HDP), Slovensku (-4,3 %), Slovinsku (-4 %), výrazný vývoj nastal v Irsku (z -13,4 % v roce 2011 na -7,6 % v roce 2012), které v předchozím období poskytovalo garance svému hroutícímu se bankovnímu sektoru. V problémových zemích jižní Evropy (graf 41) stouply dále meziročně mírně hluboké deficity Řecka (-10 %) a Španělska (-10,6 %), výrazněji ve srovnání s nimi dosud mírnější schodek Portugalska (-6,4 %). Zlepšil se naopak deficit Francie (-4,8 % HDP) a Itálie (-3 %).

3.1.2 Hrubý konsolidovaný dluh vládních institucí

Hrubý konsolidovaný dluh vládních institucí ČR stoupl v roce 2012 na 1758,8 mld. korun, tj. meziroční růst o 12,1 %

Vládní sektor ČR byl koncem roku 2012 zadlužen ve výši 1 758,872 mld. korun. Nominální hodnota tohoto hrubého konsolidovaného dluhu vládních institucí byla proti roku 2011 vyšší o 189,9 mld. korun, tj. o 12,1 %. Šlo o rychlejší meziroční nárůst než v letech 2010 (+11,7 %) i 2011 (+9,2 %). V evropském kontextu pak byla v roce 2012 relativní výše tohoto dluhu k HDP i přes významný nárůst stále jen na zhruba poloviční úrovni oproti relativní zadluženosti vládního sektoru za EU 27 %.

Z hlediska finančních instrumentů byl tento dluh soustředěn především do dlouhodobých dluhopisů (1390,8 mld. korun ve stavu ke konci roku 2012), které dominovaly také jeho ročnímu přírůstku (147 mld. korun).

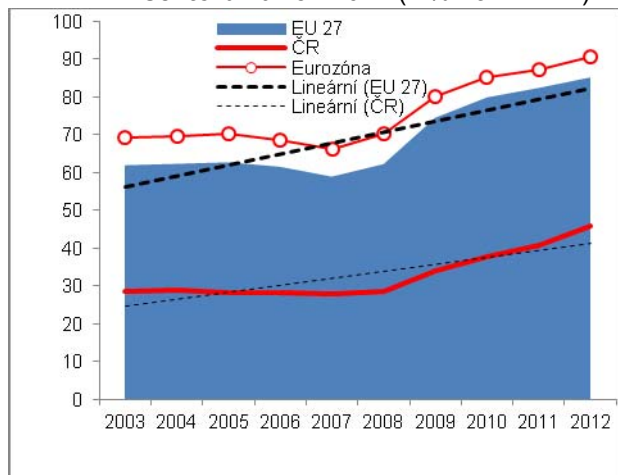
Úrokové náklady na hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru se v roce 2012 zvýšily na 57 mld. korun

Obsluha hrubého konsolidovaného dluhu v roce 2012 vyžadovala vyplatit na úrocích 57 mld. korun (úroky podle ESA 95, konsolidováno). Tyto úrokové náklady v čase rostou (z 52,5 mld. v roce 2011 a 51,1 mld. korun v roce 2010, kdy poprvé převýšily padesátimiliardovou hranici).

Zadluženost místních vládních institucí jen 6,2 % celkového hrubého dluhu vládních institucí ČR v roce 2012

Stejně jako na deficitu, také na dluhu vládního sektoru participuje zadluženost ústředních vládních institucí s 1652,9 mld. korun ve stavu z konce roku 2012 s růstem proti roku 2011 o 12,4 %. Dluh místních vládních institucí představoval 109,4 mld. korun (meziroční růst o 9,6 %) a dluh fondů sociálního zabezpečení 172 mil. korun s meziroční změnou -9,5 %).

Graf č. 42 Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru za rok 2012 (v % nom. HDP)

V ČR dluh/HDP 45,8 % v roce 2012, v EU 27 v průměru 85,3 %

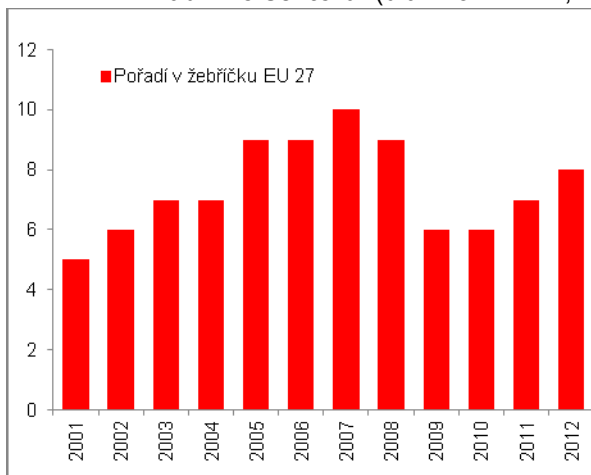
Rychlost zadlužení v roce 2012 největší v Portugalsku, na Kypru a v Irsku, v ČR z pohledu vývoje zemí EU spíše střední

Česká republika se z pozice sedmé nejméně zadlužené země EU 27 v roce 2011 se 40,8 % hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru v poměru k nominálnímu HDP posunula v roce 2012 na osmé místo s relací dluhu k HDP ve výši 45,8 %.

Ačkoli rychlost zvyšování relativní zadluženosti vládního sektoru ČR bývá často zdůrazňována jako největší riziko pro její veřejné finance, vývoj v roce 2012 ukazuje, že meziroční nárůst o 5 procentních bodů byl v kontextu zemí EU 27 spíše nižší.

Nejvíce stoupl v roce 2012 dluh vládního sektoru v Portugalsku, o 15,3 pb. na 123,6 % HDP, ve Španělsku o 14,9 pb na 84,2 %, na Kypru o 14,7 pb na 85,8 %

Graf č. 43 Pořadí ČR v EU 27 podle zadluženosti vládního sektoru (dluh/nom. HDP, v %)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

a v Irsku o 11,2 pb na 117,6 % HDP těchto zemí. Jde vesměs o země potýkáící se s dluhovou krizí již dříve než v roce 2012 a její řešení je, jak je z pohledu rychlosti navyšování dluhů, stále problémem.

Meziroční růst relativní zadluženosti v ČR v roce 2012 v procentních bodech zhruba stejný jako v Nizozemí nebo Spojeném království

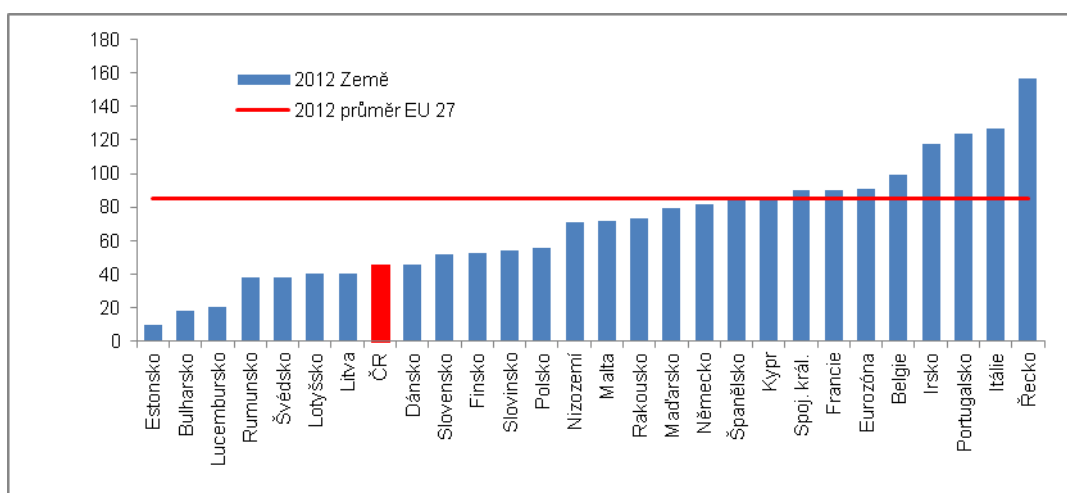
V ČR se, jak bylo zmíněno, zvýšila relativní zadluženost vládního sektoru v roce 2012 o 5 pb., což bylo zhruba stejně jako v Nizozemí (+5,7 pb) nebo ve Spojeném království (+4,5 pb). Obě země však byly v roce 2012 v relaci k HDP podstatně více zadlužené (71,2 %, resp. 90 % HDP) než ČR (45,8 % HDP). S ní v tomto směru, tj. relativním dluhem vládních sektorů, zhruba srovnatelné země jako Dánsko, Lotyšsko a Litva (45,8 %, 40,7 % a 40,7 % HDP) však v roce 2012 dokázaly jeho růst uhlídat lépe, protože meziroční přírůstky této zadluženosti byly oproti ČR nižší nebo relativní dluh dokonce klesl (Dánsko -0,6 pb., Lotyšsko -1,2 pb. a Litva +2,2 pb).

Země s příznivými relacemi dluhu vládního sektoru k HDP – Estonsko, Bulharsko, Lucembursko

Nejméně zadluženou zemí EU 27, pokud jde o relaci dluhu vládního sektoru k HDP, bylo v roce 2012 Estonsko, jehož dluh představoval pouhou desetinu nominálního HDP (10,1 %). I v tomto případě však činilo meziroční zvýšení 3,9 pb., což je vzhledem k výši dluhu v roce 2011 (6,2 % HDP) nárůst poměrně značný.

K dalším zemím s příznivou relací hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru k HDP patřilo v roce 2012 v EU 27 kromě Estonska ještě Bulharsko, Lucembursko Rumunsko a Švédsko kromě již zmíněného Lotyšska a Litvy (graf 44). V těchto zemích byla oproti ČR relativní zadluženost v roce 2012 nižší. K jejímu meziročnímu zhoršení došlo jen v případě Bulharska, Rumunska, Lucemburska a Litvy, vesměs jen o maximálně 2,5 pb. Ve zbytku této skupiny málo zadlužených zemí unie dluh vládních sektorů proti roku 2011 klesl.

Graf č. 44 Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru v roce 2012 (v % nominálního HDP)

Pramen: Eurostat

3.2 Soukromý dluh

Kromě vládního sektoru mají své závazky i další institucionální sektory zemí. Pokud shrneme zadluženost firem (nefinančních podniků), domácností a neziskových institucí sloužících domácnostem, dostáváme tzv. soukromý dluh dané země. Stav tohoto dluhu v relaci k HDP může doplnit pohled na závazky vládního sektoru a formulovat celistvěji zadluženost v dané zemi.

Soukromý dluh v ČR ve výši 78,6 % HDP v roce 2011 byl v měřítku EU 27 čtvrtý nejvyšší

Soukromý dluh zahrnující stavy zadluženosti nefinančních podniků, domácností a institucí sloužících domácnostem v České republice dosahoval podle posledních údajů Eurostatu za rok 2011 celkem 78,6 % nominálního HDP. Byl to čtvrtý nejvyšší soukromý dluh v tomto relativním vyjádření ze všech zemí unie (graf 45). Nižší zadluženost vykázaly v tomto roce pouze Litva (70,1 %), Rumunsko (71,8 %) a Slovensko (76,3 % nominálního HDP).

Proti roku 2010 si ČR tuto pozici uchovala (tehdy dosahovalo lepšího relativního výsledku kromě Rumunska a Slovenska také ještě Polsko).

Dlouhodobý přírůstek tohoto relativního soukromého dluhu za roky 2003-2011 o 22,8 procentních bodů byl po Nizozemí (+22 pb.) a poklesu soukromého dluhu Německa (-19,6 pb.) nejnižší v EU 27 přes prudký nárůst zadluženosti domácností v tomto období

Z pohledu období 2003-2011 se přírůstky soukromého dluhu zvyšovaly nejvíce v zemích, které se nyní potýkají také s velkými potížemi s dluhy svých vládních sektorů – v Irsku stoupl soukromý dluh za uvedené období o 153 pb. na 309,5 % HDP, na Kypru o 124 pb. 289,4 % HDP. Poněkud nižší přírůstky za roky 2003-2011 jsou patrné u soukromého dluhu Itálie a Řecka (+35,2 pb, resp. +58 pb.), ale i tak by v hypotetickém srovnání nestačil těmto zemím ani celý roční HDP roku 2011, aby stav tohoto svého dluhu (128,6 % HDP, resp. 130 % HDP) umožnily.

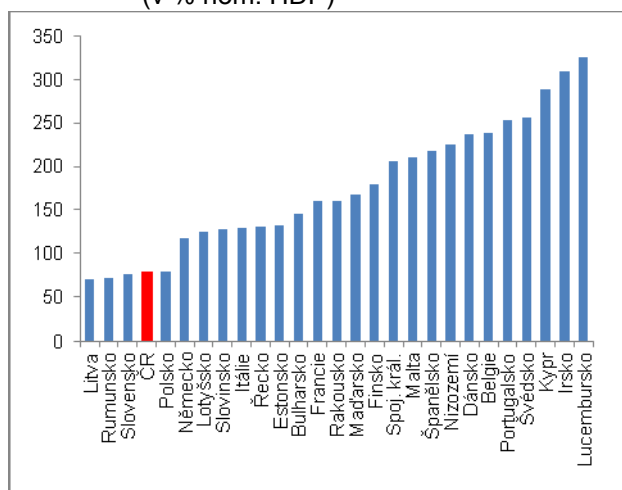
Naopak Česká republika zaznamenala velmi nízký přírůstek soukromého dluhu za období 2003-2011, což je s podivem, neboť mohutný růst zadluženosti domácností spadá právě do tohoto období, zejména v letech 2004-2008. Lidé si půjčovali především na pořízení vlastního bydlení – přes tři čtvrtiny dluhů domácností tvořily a tvoří i v roce 2013 – právě hypoteční úvěry a půjčky od stavebních spořitelien. Meziroční tempa růstu úvěrů na bydlení přesahovala v tomto období probíhající konjunktury 30 %. I v roce 2012, kdy pokračovalo významné utlumování dynamiky úvěrování domácností od komerčních bank, zůstal meziroční přírůstek kladný.

Roli při hodnocení nízkého růstu soukromého dluhu v České republice však zřejmě hraje skutečnost, že krize roku 2009 významně snížila tempo úvěrování firem a po relativně dlouhém období úvěry firmám meziročně klesaly.

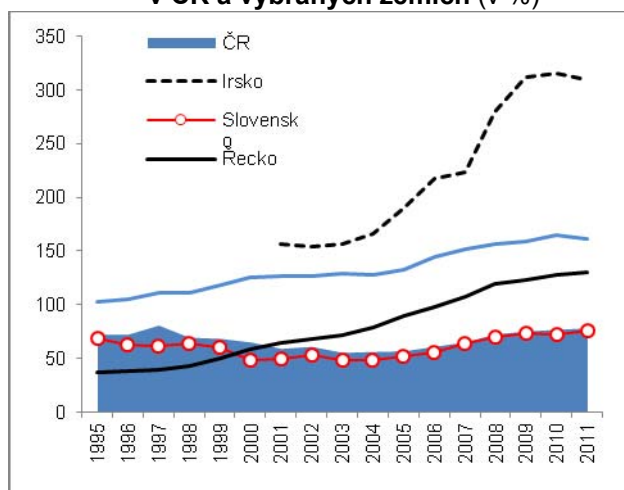
Relativní soukromý dluh klesl za roky 2003-2011 ze zemí EU 27 pouze v Německu

Za roky 2003-2011 stoupl v EU 27 relativní soukromý dluh méně než v případě České republiky (+22,8 pb.) jen v Nizozemí (+22 pb.), jeho pokles zaznamenalo jako jediná země EU 27 pouze Německo (-19,6 pb.).

Graf č. 45 Soukromý dluh* – pořadí ČR v EU 27 (v % nom. HDP)

Graf č. 46 Vývoj relace soukromý dluh/nom. HDP v ČR a vybraných zemích (v %)

*Zadluženost nefinančních podniků a domácností vč. neziskových institucí sloužících domácnostem

Pramen: Eurostat

3.3 Zadluženost ČR – soukromý dluh a dluh vládních institucí

Zadluženost České republiky podle soukromého dluhu a dluhu vládního sektoru dohromady činila 119,4 % nominálního HDP v roce 2011, což byl třetí nejlepší výsledek ze zemí EU 27 po Rumunsku a Litvě

Sloučíme-li zadluženost vládního sektoru a soukromý dluh – obojí v relativním vyjádření k nominálnímu HDP – je pozice České republiky v žebříčku zemí EU 27 ještě lepší než v jednotlivých pořadích (graf 47).

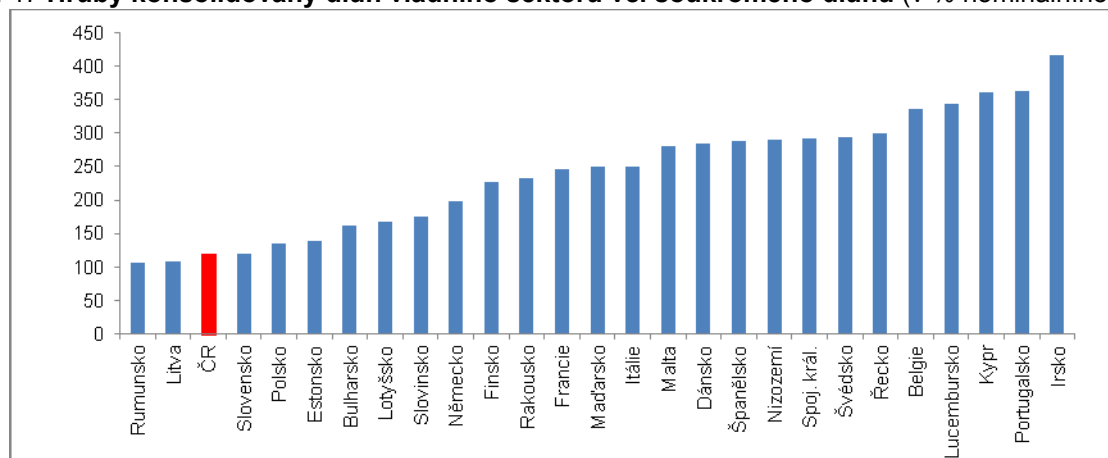
Jak bylo zmíněno, podle relativní výše hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru byla ČR v roce 2012 osmá a v roce 2011 se umístila na sedmém místě v pořadí zemí EU 27. V případě soukromého dluhu opět v relaci k HDP pak byla v obou letech na čtvrté pozici. Propočítáme-li tedy relativní pozici ČR v zadluženosti podle vládního i soukromého dluhu, docházíme ke zjištění, že v EU 27 jsou pouze dvě země zadlužené méně než Česká republika (Rumunsko se 106,5 % těchto dluhů v poměru k HDP a Litva se 108,6 %).

Zadluženost ČR v roce 2011 podle soukromého dluhu spolu s dluhem vládního sektoru představovala 119,4 % nominálního HDP, což bylo jen nepatrně více, než kolik činila takto definovaná zadluženost Slovenska (119,6 % HDP).

Nejvíce zadlužené bylo v roce 2011 Irsko se 416 % HDP představující soukromý i vládní dluh dohromady

Nejvyšší zadluženost zaznamenalo v roce 2011 Irsko (graf 47), kde soukromý dluh a dluh vládního sektoru představovaly dohromady 415,9 % HDP. Podílel se na ní ze tří čtvrtin relativní soukromý dluh (309,5 % HDP), a ze zbytku také v evropském měřítku velmi vysoký dluh vládního sektoru (109,5 % HDP).

Graf č. 47 Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru vč. soukromého dluhu (v % nominálního HDP)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

3.4 Vnější nerovnováha

Rozsah vnější nerovnováhy české ekonomiky daný saldem běžného účtu platební bilance určuje schopnost výkonové bilance vytvářet přebytky a naopak intenzita, s jakou narůstají deficity bilance výnosů.

Za celou dekádu 2003-2012 relativně příznivá vnější nerovnováha ve výši v průměrné výši deficitu běžného účtu 3,2 % nominálního HDP

Za dekádu 2003-2012 se deficit běžného účtu platební bilance jako jedno ze základních měřítek vnější nerovnováhy pohyboval v ČR průměrně ročně na 3,2 % nominálního HDP. Před vstupem do EU, kdy česká ekonomika zaznamenávala pravidelně schodky v zahraničním obchodě se zbožím, se deficit běžného účtu ocitl v roce 2003 na 6 % HDP. Poté však už v roce 2005, vlivem výrazné dynamizace exportu po odbourání administrativních bariér průniku na evropské trhy, klesl vlivem přebytku obchodní bilance deficit běžného účtu na pouhé procento nominálního HDP (graf 48). To byl však také nejlepší výsledek sledovaného období 2003-2012.

Kolísavost nerovnováhy směrem k jejímu snižování

Jistá rozkolísanost vnější nerovnováhy podle deficitu běžného účtu byla charakteristická pro sledované období. Přesto však lze vysledovat trend jejího postupného zlepšování zhruba od roku 2006. V letech 2011 a 2012 se deficit běžného účtu dostal na lepší úroveň (-2,7 %, resp. -2,5 % nominálního HDP) než dlouhodobý průměr (-3,2 % v letech 2003-2012).

V ČR se „paradoxně“ nerovnováha v ekonomických vztazích redukuje v době krize a recese – vlivem vyšších přebytků obchodní bilance; bylo tomu tak i v roce 2012

Pro českou ekonomiku je typické, že v letech útlumů výkonnosti, resp. recesí či krizí, se výsledek zahraničního obchodu zbožím lepší i při výrazné ztrátě tempa růstu toků zboží. Za krize v roce 2009, kdy export z ČR klesal několik měsíců meziročně o zhruba čtvrtinu, dosahovala obchodní bilance vysokých pozitivních hodnot. Podobně, i když v menším měřítku, fungovala i situace v roce 2012. Lze to zřejmě vysvětlit vysokou vývozně-dovozní provázaností české ekonomiky, strukturou vývozu změněné zahraniční poptávky a také skutečností, že obchodní bilanci vylepšují slabé dovozy do ČR. Navíc v recesi, pokud má globálnější charakter, klesají ceny ropy a tedy dovoz. To bylo pro rok 2012 typické zejména z toho důvodu, že domácí poptávka byla velmi slabá a pokles zahraničních trhů přišel až zhruba v posledním čtvrtletí.

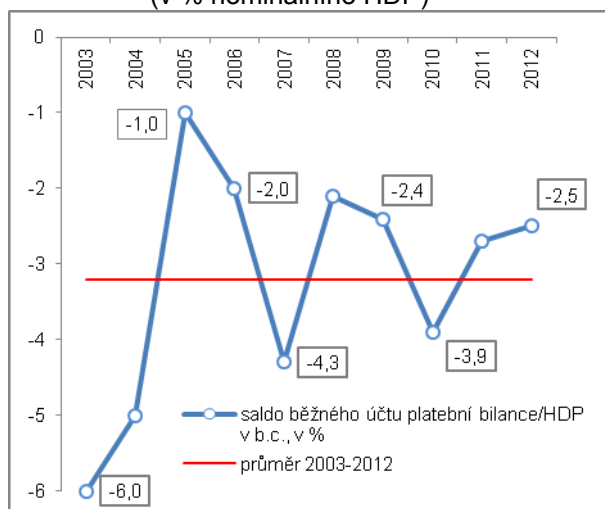
V roce 2012 přišlo do ČR přímých investic ze zahraničí za 207,4 mld. korun, z toho 57 % tvořily reinvestované zisky ...

Saldo na finančním účtu platební bilance, jehož pozitivní výsledek může kompenzovat deficitní běžný účet, je v případě České republiky z dlouhodobého pohledu výrazně ovlivňován intenzitou přílivu přímých zahraničních investic.

V roce 2012 zaznamenal ČR třetí nejvyšší příliv přímých zahraničních investic za celé období 2002-2012 (graf 49) ve výši 207,4 mld. korun (ve srovnání s 277,7 mld. korun

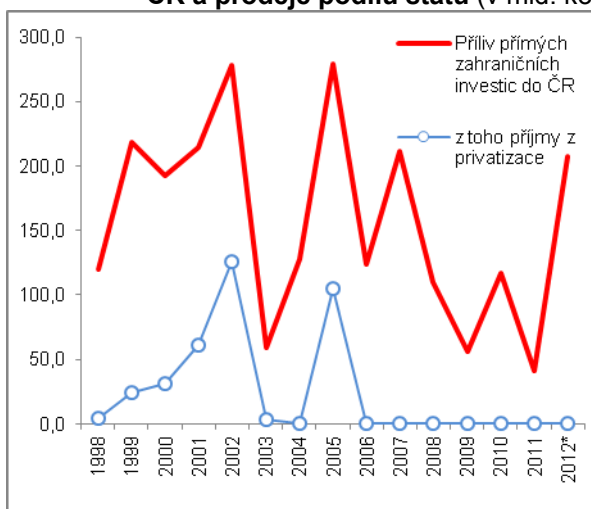
v roce 2002 a 279,2 mld. korun v roce 2005). Z nich 118,3 mld. korun připadlo na zisky investované zpět do české ekonomiky. Samotné kapitálové vstupy představovaly 63,5 mld. korun a zbytek, tj. 25,6 mld. korun tvořil ostatní kapitál.

Graf č. 48 Deficit běžného účtu platební bilance (v % nominálního HDP)

*Předběžná data

Graf č. 49 Příliv přímých zahraničních investic do ČR a prodeje podílů státu (v mld. korun)

Pramen: ČNB, vlastní počty

... a 31 % přímých investic připadalo na přímé vstupy do základního kapitálu firem – privatizace nehrají žádnou roli už od roku 2006

Zatímco v první polovině minulé dekády hrály v přílivu přímých investic prodeje státních podílů ve firmách do rukou zahraničních investorů, od roku 2008 už faktor privatizace prakticky vymizel (graf 49). Poslední prodej majetku státu do zahraničních rukou se uskutečnil v roce 2005.

Investice českých subjektů do zahraničí činily ročně v průměru za roky 2002-2012 jen necelou osminu přímých investic ze zahraničí

Co se přímých investic tuzemských subjektů do zahraničí týká, je po celou dobu - fakticky po počátku samostatné České republiky - patrný značný nepoměr ve srovnání s toky zahraničních investic do ČR. Za období 2002-2012 přicházelo do ČR ročně v průměru přímých investic za 146,5 mld. korun, ale investice tuzemských subjektů do zahraničí činily jen 21,7 mld. korun v průměru ročně, tj. necelých 15 %. V roce 2012 investovali přímí investoři z ČR do zahraničí 26,2 mld. korun, v letech 2005 a 2011 své investice snižovali (zpětný příliv peněz do ČR)

3.5 Nerovnováha na trhu práce

Velmi příznivá nerovnováha nabídky a poptávky na trhu práce v ČR v končící konjunktře 2008...

Vysoká nerovnováha na trhu práce České republiky je už delší než tři roky. V závěru konjunktury české ekonomiky, tj. zhruba v polovině roku 2008, byla relativně velmi příznivá nerovnováha na trhu práce. Počty volných pracovních míst v některých měsících prvního pololetí 2008 přesahovaly 150 tisíc nabídek a počet uchazečů o zaměstnání se dostával pod hranici 300 tisíc osob.

...vystřednána prudkým poklesem volných pracovních míst, když počty uchazečů o zaměstnání stoupaly od roku 2009

V roce 2010 již počty uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadech přesáhly hranici půl milionu osob (v grafu 50 je v jednotlivých letech zachycena sezónnost tohoto ukazatele, jejich počty klesaly v letních měsících, kdy rostou příležitosti sezónního zaměstnávání).

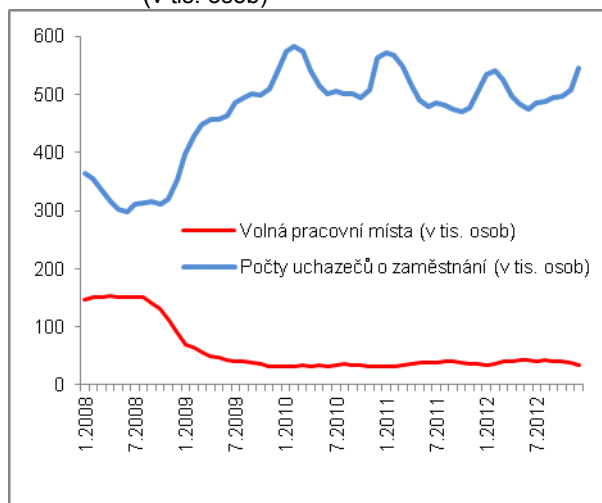
Stagnace počtu nabízených pracovních míst od září 2009 do března 2012 mezi 30-40 tisíci

Naopak volná pracovní místa firemní sektor nevytvářel, tlak na trhu práce působilo i propouštění zaměstnaných ve veřejném sektoru jako důsledek vládních úspor. Prakticky od druhé poloviny roku 2009 počty nabízených volných pracovních míst stagnují mezi 30-40 tisíci.

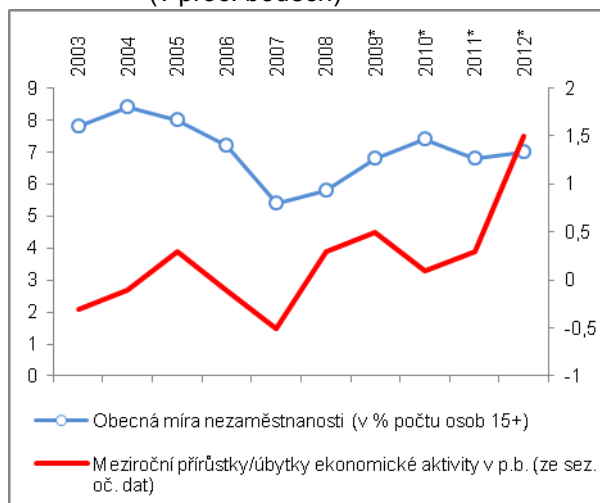
Velmi mírné oživení nabídky míst od dubna do října 2012, poté počet uchazečů o zaměstnání opět vyšší než půl milionu osob

Velmi slabé oživení v tomto směru bylo v roce 2012 patrné od dubna do října, kdy počty nabízených pracovních míst přesáhly 40 tisíc, ovšem v posledních dvou měsících roku se nabídka opět snížila. Zájmců o zaměstnání bylo opět přes půl milionu (509 tis. osob listopadu a 545 tis. osob v prosinci 2012).

Graf č. 50 Nabídka volných pracovních míst a počty uchazečů o zaměstnání (v tis. osob)

Graf č. 51 Míra nezaměstnanosti* (podle ILO, v %) a změny ekonomické aktivity (v proc. bodech)

*Od roku 2009 průměrná míra nezaměstnanosti bez sezónního očištění; přírůstek/úbytek míry ekonomické aktivity meziročně pro 4. čtvrtletí
Pramen: ČNB, vlastní propočty

3.6 Produktivita práce a vývoj reálné mzdy

V letech 2004-2007 rychlejší růst produktivity práce než reálné mzdy...

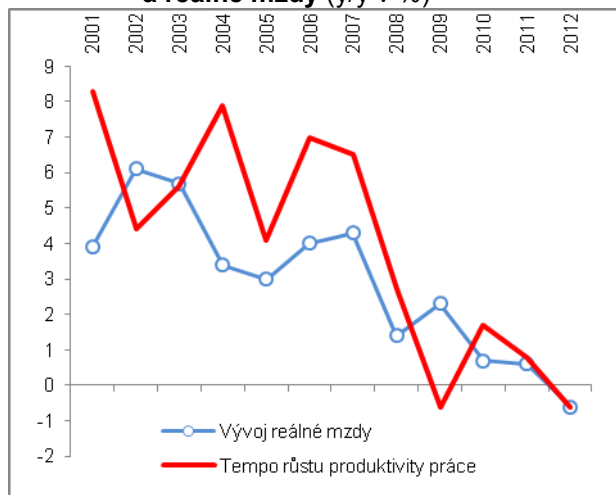
Po silných růstech produktivity práce v české ekonomice v letech 2004-2007, kdy její tempo výrazně předstihoval růst reálné mzdy a charakter vývoje české ekonomiky tak bylo možné charakterizovat jako intenzivní, se již další období ukázalo jako podstatně méně příznivé.

...a odlišný vývoj v dalších letech

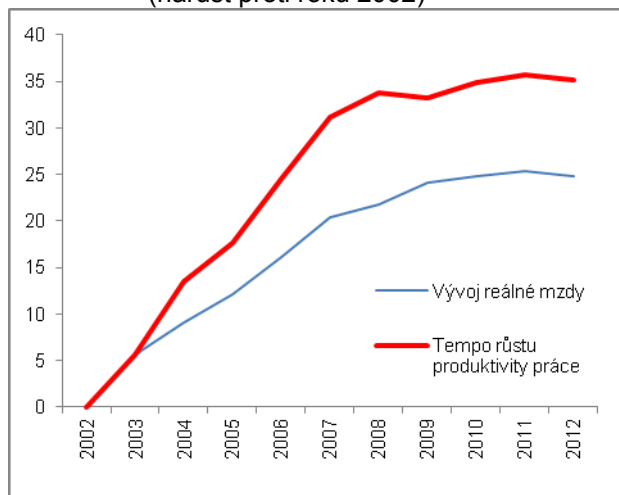
Meziroční pokles produktivity práce v roce 2009 souvisel s propadem ekonomické výkonnosti – hrubá přidaná hodnota klesla meziročně více (-2,4 %) než zaměstnanost (-1,8 %). Opětovný růst produktivity práce v letech 2010 a 2010 způsobila skutečnost, že trh práce zareagoval se zpožděním a počet zaměstnaných osob se v obou letech snižoval (-1,2 %, resp. -0,03 %). Vytvořená hrubá přidaná hodnota však již velmi mírně rostla (shodně o 0,7 % v letech 2010 i 2011).

V roce 2010 došlo k netypickému jevu, kdy při růstu zaměstnaných osob (meziročně +0,4 %) ekonomika klesala (-0,2 % podle hrubé přidané hodnoty). Příčinou byly specifické změny na českém trhu práce s růstem do té doby omezeně využívaných částečných pracovních úvazků.

Graf č. 52 Vztah dynamiky produktivity práce a reálné mzdy (y/y v %)

Graf č. 53 Produktivita práce a průměrná mzda (nárůst proti roku 2002)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

Předstih meziročních temp
reálné mzdy před tempy
růstu produktivity práce jen
v letech 2003 a 2009; v roce
2012 v obou případech
pokles

Rychlejší růst reálné mzdy oproti produktivitě práce se v dekádě 2003-2012 objevil pouze v roce 2003 (+5,7 % meziročně proti +5,6 % meziročně u produktivit práce) a v roce 2009 (+2,3 % proti -0,6 %). V roce 2012 klesla jak reálná mzda, tak i produktivita práce (shodně -0,6 %). Pokles reálné mzdy nastal v roce 2012 v ČR poprvé a do značné byl ovlivněn vysokou mírou inflace (+3,3 %), protože průměrná nominální měsíční mzda stoupla proti roku 2011 o 2,7 %.

Zhruba od roku 2008 již ekonomika intenzivní charakter růstu ztratila. Jak je z grafu 53 patrné, „rozevírající se nůžky“ mezi tempem růstu produktivity práce a růstem reálném mzdy přestaly být patrné od roku 2009.

4. Cenový vývoj

I přes poměrně nepříznivou situaci ekonomiky ČR v roce 2012 docházelo k růstu cen. Navyšování bylo dáno jak narůstáním importních cen, tak zvýšením DPH v lednu tohoto roku. Ceny pro spotřebitele se navýšily nejvíce za roky 2009-2012. V důsledku nepříznivých klimatických podmínek a pokračujícímu snižování živočišné produkce v zemědělství došlo k dalšímu růstu cen tohoto odvětví. Růst cen importu navyšoval ceny průmyslové produkce. Naopak nepříznivá situace ve stavebnictví se promítla do dalšího poklesu cen stavebních děl, mírné snížení bylo patrné i v tržních službách. I díky slabší koruně proti oběma hlavním světovým měnám ve srovnání s rokem 2011 došlo k výraznému zvýšení cen exportu a importu, tuzemská ekonomika však i nadále čelila ztrátám plynoucím z nepříznivého vývoje směnných relací.

Celková cenová hladina v ekonomice v roce 2012 opět vzrostla

Po dvou letech poklesu (2010 o 1,6 %, 2011 o 0,9 %) došlo v roce 2012 z hlediska implicitního deflátoru HDP k všeobecnému růstu cen o 1,4 %. V kontextu let 2003-2012 bylo toto zvýšení cenové hladiny nadprůměrné (průměrný růst o 1,1 %). Vzhledem k vývoji v předkrizovém období - v roce 2007 ve výši 3,3 %, 2008 1,9 %, dokonce i v roce 2009 cenová hladina stále rostla výrazným tempem o 2,3 % - se však stále jednalo o růst poměrně slabý.

Tlak na pokles cenové hladiny z hlediska zahraničního obchodu klesl, tuzemská ekonomika však stále vykazovala ztráty z efektu směnných relací

Z hlediska jednotlivých deflátorů výdajových složek byl růst pozorován zejména u exportu a importu. Deflátor exportu ukazoval na růst cenové hladiny o 3,1 % (nejvyšší dynamika od roku 1997), u importu dokonce o 3,6 % (nejrychlejší nárůst od roku 2000). Evidentní vyšší nárůst cen importu poukazuje na zhoršení směnných relací. Důležité však bylo, že pokles směnných relací plynoucích z těchto deflátorů vykazoval zpomalení a tlak na snížení celkové cenové hladiny byl v roce 2012 nižší než v předchozích dvou letech. Tuzemské ekonomice se tak postupně snižovala ztráta plynoucí z efektu směnných relací – zisku však naposledy dosáhla v roce 2009.

V rámci výdajů na konečnou spotřebu rostla cenová hladina nejrychleji u domácností, nejpomaleji u neziskových institucí

Deflátor celkových výdajů na konečnou spotřebu v roce 2012 poukazyval na zvýšení cenové hladiny o 2,1 %. Nejvyšším tempem rostla cenová hladina výdajů na konečnou spotřebu domácností (2,3 %), nejnižší ceny výdajů na konečnou spotřebu neziskových institucí (0,7 %). Deflátor výdajů na konečnou spotřebu vládních institucí dosahoval 1,6 %. Cenová hladina výdajů na spotřebu tak ve všech třech institucionálních sektorech, které v ekonomice spotřebovávají, rostla. Nezabránila tomu ani utlumená spotřeba sektoru domácností a vládních institucí. Hlavní roli v růstu cen v roce 2012 mělo pravděpodobně zvýšení DPH a pokračující navyšování importních cen.

Po dvouletém poklesu rostla cenová hladina i v kontextu tvorby hrubého kapitálu...

Deflátor tvorby hrubého kapitálu nabýval z jednotlivých agregátů nejnižší, avšak stále pozitivní hodnoty 0,5 %. Po dvouletém poklesu cen tvorby hrubého kapitálu (2010 -0,6 %, v roce 2011 -1,1 %) jejich mírný nárůst opět přispěl k růstu celkové cenové hladiny ekonomiky.

...totéž platilo i o investicích

Velmi podobně se pohybovaly i ceny tvorby hrubého fixního kapitálu – v roce 2010 klesly o 0,5 %, v roce 2011 o 1,2 %. V roce 2012 se jejich cenová hladina zvýšila o 0,5 %. Na opětovném růstu cen tvorby hrubého fixního kapitálu se pravděpodobně podílela měnící se struktura této složky. Jestliže předpokládáme, že jsou velké investice vládního sektoru relativně levnější ve srovnání s investicemi ostatních sektorů, pak s jejich omezováním ze strany vládních institucí docházelo k poklesu podílu investic vládních institucí na celkových investicích v ekonomice, jejichž cena se následně zvýšila.

Tab. č. 3 Deflátor (y/y v %)

	HDP	VKS	THK	Export	Import
2008	1,9	4,4	0,1	-4,5	-3,1
2009	2,3	1,3	0,9	0,3	-1,7
2010	-1,6	-0,2	-0,6	-1,3	0,6
2011	-0,9	0,6	-1,1	0,8	2,5
2012	1,4	2,1	0,5	3,1	3,6

Pramen: ČSÚ

4.1 Spotřebitelské ceny

Index spotřebitelských cen rostl v letech 2003-2012 nepřetržitě

Index spotřebitelských cen (CPI) v letech 2003 až 2012 poměrně stabilně narůstal průměrným meziročním tempem ve výši 2,4 %. Přesto lze vývoj CPI v tomto období rozdělit na dvě části z hlediska dynamiky temp růstu. Prvním je postupné navyšování tempa růstu od roku 2003 do roku 2008, na který měla vliv zejména vysoká ekonomická výkonnost pozitivně ovlivněná vstupem do Evropské unie, pokles míry nezaměstnanosti spojený s růstem nominálních mezd a následné zvýšení spotřebitelské poptávky po zboží a službách – silná poptávka pak navyšovala ceny. V roce 2008 se na inflaci podílelo i zvýšení DPH.

Po snížení tempa růstu spotřebitelských cen v roce 2009 růst opět zrychloval...

Jako následek výrazného zvýšení míry nezaměstnanosti v roce 2009 (ze 4,4 % na 6,7 % dle metodiky ILO) v důsledku ekonomického útlumu klesla poptávka po zboží a službách. Meziroční změna CPI se propadla k pouhému 1 %. K tomuto poklesu přispělo i snížení importních cen, které se následně projevilo i v cenách pro spotřebitele. Nicméně v letech 2010-2012 tempa růstu spotřebitelských cen z důvodu postupného zvyšování importních cen opět nabírala na dynamice (a to i při neklesající nezaměstnanosti). Období 2009-2012 tak lze vzhledem k postupnému růstu cen pro spotřebitele označit za druhý cyklus.

...v roce 2012 se tempo růstu spotřebitelských cen proti roku 2011 téměř zdvojnásobilo

V roce 2012 došlo k nadprůměrnému růstu spotřebitelských cen, konkrétně o 3,3 %. Tempo růstu tak vykazovalo zrychlení již třetí rok po sobě a proti roku 2011 se téměř zdvojnásobilo (růst v roce 2011 dosahoval 1,9 %). Přesto se ceny v roce 2012 zvýšily výrazně méně, než v roce 2008 (o 6,3 %).

Výrazný podíl na inflaci měl nárůst snížené sazby DPH již v lednu 2012

K vysokému růstu spotřebitelských cen v roce 2012 přispělo i navýšení dolní sazby DPH z 10 % na 14 % platné od ledna 2012. Tato změna měla okamžitý dopad na cenovou hladinu zboží a služeb pro spotřebitele – index spotřebitelských cen vzrostl v lednu 2012 oproti prosinci 2011 o výrazných 1,8 %. Je zřejmé, že na tomto růstu měly vliv i jiné faktory, jako například sezónnost. Přesto lze usuzovat, že dopad zvýšení sazby DPH byl značný – to potvrzuje i rozklad přírůstku indexu spotřebitelských cen, kdy samotné daňové úpravy způsobily zvýšení cen proti předchozímu měsíci o 1,1 %.

Za dynamikou CPI v roce 2012 stály kromě změny DPH i další umělé zásahy...

Z hlediska jednotlivých výrobních skupin ve spotřebním koši v roce 2012 nejrychleji rostly ceny zboží zahrnuté v oddíle zdraví o 9,4 %, na což mělo vliv vyjmutí řady léků ze seznamu hrazených pojišťovny. Tempo růstu cen potravin a nealkoholických nápojů (+7,0 %) vykazovalo v posledních 3 letech zrychlování, ceny statků v rámci bydlení, vody, energie a paliv (+ 5,0 %) rostou prakticky neustále. Zdá se, že se ceny těchto produktů přibližují úrovni běžné v EU.

...oddíly jako odívání a obuv či pošta a telekomunikace meziroční inflaci brzdily...

Naopak, inflace byla tlumena poklesem cen v oddíle odívání a obuvi (-3,0 %), jejichž ceny klesaly již třináctý rok v řadě – na poklesu cen se kromě značné konkurence pravděpodobně podílela skutečnost, že toto zboží je z velké části vyráběno v zemích s nízkými náklady práce. Ceny pošty a telekomunikace klesaly (-2,4 %) z důvodu dlouhodobě silící konkurence na trhu telefonních služeb a zařízení taktéž (ceny pošty a telekomunikace klesaly již pátý rok po sobě). Ceny bytového vybavení, zařízení domácnosti a oprav se meziročně snížily o 1,1 %.

...stejně tak rekreace a kultura

Čtvrtý rok po sobě byl pozorován pokles cen i v oblasti rekreace a kultury (-0,2 %) – konkrétně byly ceny o 8,1 % sníženy u „techniky používané při rekreaci“ (například fotoaparáty, kamery atd.), ale i ostatních výrobků dlouhodobé spotřeby pro rekreaci a kulturu (-2,1 %). Na poklesu cen v této oblasti mělo pravděpodobně vliv snížení poptávky ze strany spotřebitelů, kteří již uvedené produkty vlastnili a v nepříznivém období nepovažovali za nutné nakupovat přístroje nové.

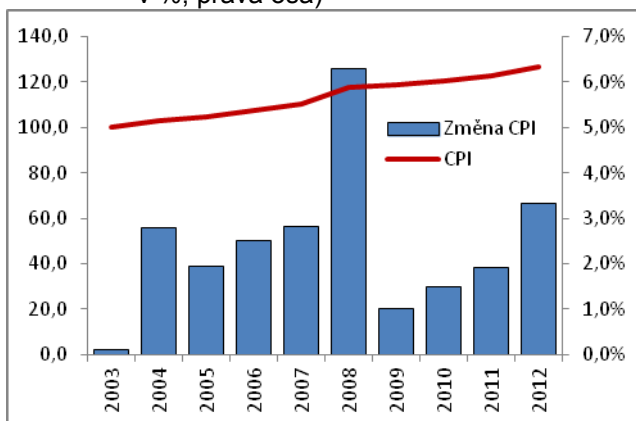
Z dlouhodobého hlediska byla v ČR cenová stabilita nadprůměrná, růst cen v roce 2012 byl však pátý nejvyšší ze zemí EU

Harmonizovaný index spotřebitelských cen (HICP) vzrostl v ČR během let 2003-2012 o 25,2 %, což řadilo ČR na deváté místo z hlediska stability cen v celé EU. Vzhledem k růstu HICP v EU o 26,6 % se tak jednalo o umístění mírně nadprůměrné. Značný růst HICP v roce 2012 ve výši 3,5 % však Českou republiku posunul na páté nejhorší místo. Srovnatelné dynamiky dosáhly ceny na Slovensku a Polsku, kde růst dosahoval 3,7 %, či Rumunsku se zvýšením cen o 3,4 %.

Genový vývoj jednotlivých segmentů harmonizovaného indexu spotřebitelských cen byl v ČR výrazně odlišný od EU

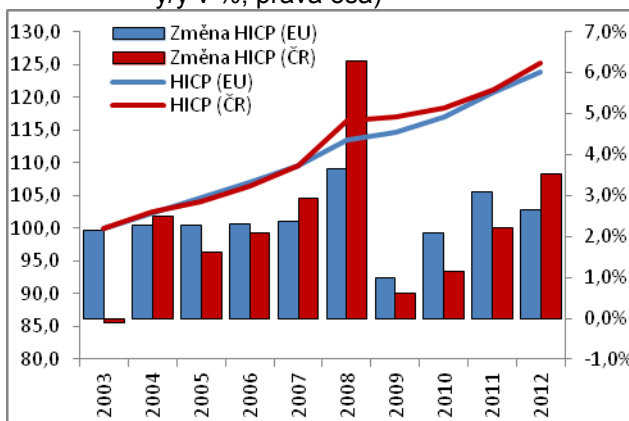
Z hlediska struktury růstu HICP existovaly mezi vývojem cen v ČR a EU značné rozdíly. Zatímco v ČR v letech 2003-2012 výrazně rostly ceny výdajů na zdraví (průměrně o 6,3 %) či bydlení, vody, energie a paliv (průměrně o 5,6 %), v EU průměrný růst cen odpovídal jen 2,6 % respektive 3,9 %. Je tedy zřejmé, že v těchto oblastech ČR konvergovala k průměrné cenové hladině EU. Naopak, zatímco ceny dalších skupin produktů v EU rostly, v ČR se v průměru snižovaly – odívání a obuv v ČR -3,3 %, v EU ceny stagnovaly; ceny bytového vybavení, zařízení domácnosti, oprav v ČR klesaly v průměru o 1,1 %, v EU naopak rostly o 1,3 %.

Graf č. 54 CPI v ČR (2003=100, levá osa; růst y/y v %, pravá osa)

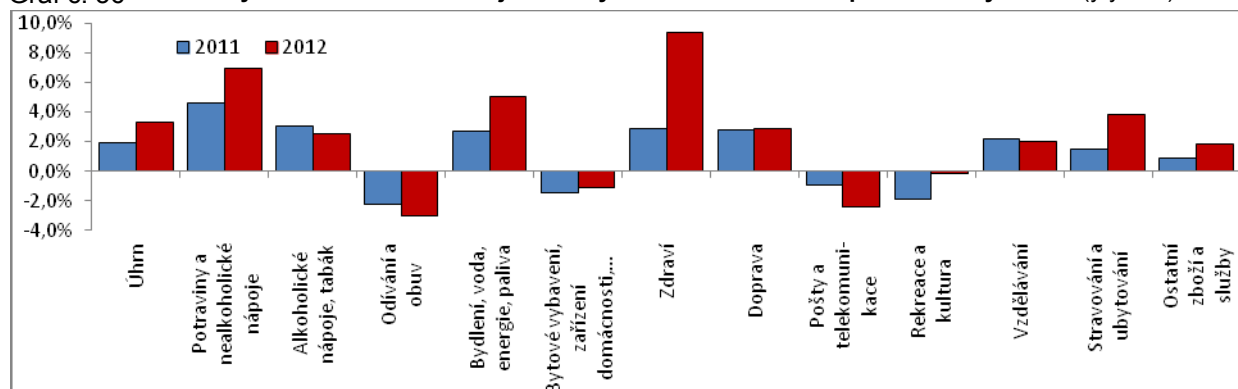
Pramen: ČSÚ

Graf č. 55 HICP v ČR a EU (2003=100, levá osa; růst y/y v %, pravá osa)

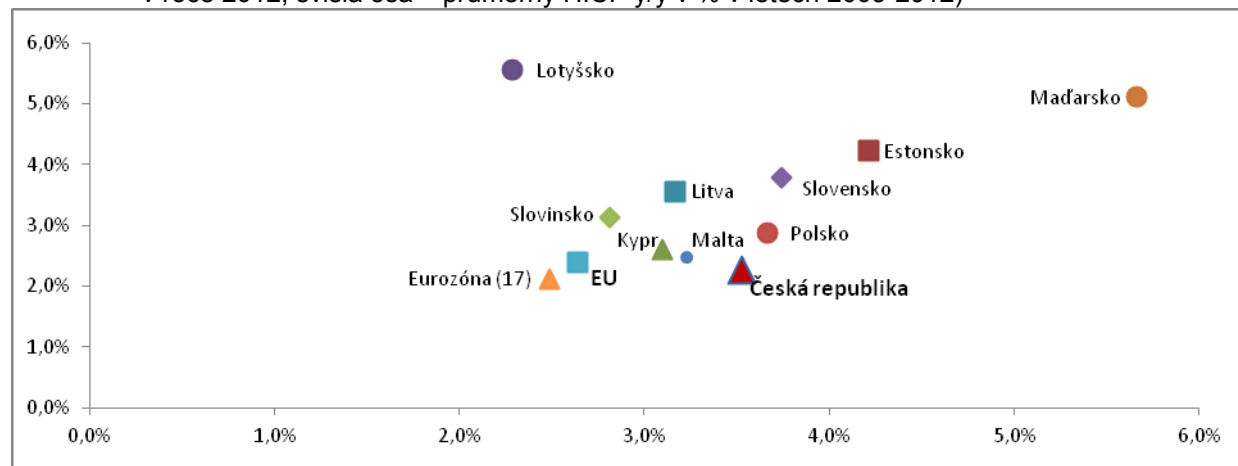
Pramen: Eurostat

Graf č. 56 Průměrný meziroční růst cen v jednotlivých oddělech indexu spotřebitelských cen (y/y v %)

Pramen: ČSÚ

Graf č. 57 Růst HICP v zemích vstupujících do EU v roce 2004 (vodorovná osa – HICP y/y v % v roce 2012, svislá osa – průměrný HICP y/y v % v letech 2003-2012)

Pramen: Eurostat

4.2 Ceny výrobců

Ceny zemědělských výrobců rostly již třetí rok v řadě, meziroční nárůst v roce 2012 se však výrazně snížil

Ceny zemědělských výrobců rostly v letech 2006 až 2012 poměrně vysokým meziročním tempem růstu v průměrné výši 3,9 %, přičemž tato tempa vykazovala velmi vysokou variabilitu. Výrazné změny v cenách zemědělských produktů mají opodstatnění zejména v cenách rostlinné produkce – ceny se mění v důsledku odlišných sklizní v jednotlivých letech. Rok 2012 byl charakteristický mírně podprůměrným meziročním růstem cen zemědělských výrobců o 3,8 % - po značném růstu cen v roce 2011 (o 21,2 %) daném zejména vysokými cenami na světových komoditních trzích tak tempo zpomalovalo, již třetí rok po sobě však zůstalo pozitivní.

Zdrojem růstu cen v zemědělství byla v roce 2012 zejména živočišná výroba (+5,4 %)

V polovině roku 2012 došlo ve světě z důvodu neúrody k opětovnému výraznému navýšení cen, například cena pšenice vzrostla ze zhruba 600 USD nad 900 USD. Nepříznivé klimatické podmínky snížily i úrodu v ČR – přesto se ceny obilovin zvýšily o výrazně nižších 4,4 %, než tomu bylo na světových trzích. Vzhledem k opačnému vývoji cen v segmentu zeleniny (-10,6 %) a brambor (-20,5 %) ceny celkové rostlinné výroby vzrostly jen o 2,7 %. Navyšování indexu cen zemědělských výrobců bylo hnáno především oblastí živočišné výroby (+5,4 %) – lze usuzovat, že na růstu cen měla podíl rostoucí poptávka po kvalitních produktech ze strany spotřebitelů ale i snaha o podporu domácích výrobců. Na druhou stranu domácí produkce živočišné výroby již dlouhodobě klesala, čímž docházelo k omezování domácí nabídky.

Srovnáme stabilizaci cen v jednotlivých oblastech zemědělské produkce. Jestliže cena obilovin vzrostla v roce 2011 o 47,1 %, v roce 2012 již jen o zmíněná 4,4 %. Růst cen průmyslových plodin taktéž zpomalil - z 32,8 % (na vysokém růstu cen průmyslových plodin v roce 2011 měla podíl zejména řepka) na 6,0 %.

Vejde – extrémní růst cen o desítky procent v důsledku legislativní změny EU

Z extrémních cenových výkyvů v roce 2012 jednotlivých zemědělských produktů jmenujme například nárůst cen vajec o 53,6 %, který měl své opodstatnění v nařízení EU týkající se zpřísnění podmínek pro chov slepic. Za zmínku stojí i vývoj cen brambor, které v roce 2011 vzrostly o 3,6 %, v roce 2012 se však propadly o 20,5 % a přispívaly tak ke snížení tempa růstu cen rostlinné produkce. Na poklesu cen v roce 2012 se pravděpodobně podílela vysoká sklizeň v roce 2011 a následný doprodej brambor za nižší ceny v roce 2012.

Růst cen zpomaloval i v odvětví průmyslu – v letech 2003-2012 podprůměrný vývoj, zpomalení i vzhledem k roku 2011

Index cen průmyslových výrobců vykazoval od roku 2003 do roku 2012 rostoucí trend s průměrným tempem růstu 2,4 % - ve srovnání s cenami zemědělských výrobců výrazně nižší variabilitou meziročních změn. Rok 2012 byl v kontextu vývoje tohoto cenového indexu mírně podprůměrný, jelikož zvýšení cen dosáhlo 2,1 %. Jako pokles tempa růstu cen v sektoru průmyslových výrobců lze rok 2012 chápat i ve srovnání s rokem předchozím, kdy se ceny zvýšily o výrazných 5,6 %.

Nejvyšší zvýšení cen v oblasti zásobování vodou a služeb souvisejících s odpadními vodami...

Z jednotlivých oblastí rostly ceny zásobování vodou a služeb souvisejících s odpadními vodami (o 8,1 %) - tyto ceny se zvyšují neustále a dlouhodobě a mají značný vliv na ceny pro spotřebitele. Ceny v tomto odvětví rostou jak z důvodu snahy o ochranu životního prostředí a tedy nutnosti modernizace čističek odpadních vod, tak skutečností, že toto odvětví je silně monopolní. Dále se na růstu cen v roce 2012 podílely výrobky a služby zpracovatelského průmyslu (+2,3 %), které po výrazném propadu v roce 2009 (-5,6 %) rostly již třetí rok po sobě – k tomuto navýšení přispívaly dlouhodobě rostoucí importní ceny produktů používaných jako vstup pro další výrobu. Ceny se navyšovaly i v energetice, a to o 1,7 %. Ceny v energetice rostly již druhým rokem a to i přesto, že ceny elektřiny na světovém trhu od druhé poloviny roku 2011 postupně klesaly.

...ceny klesly v těžbě a dobývání

Naopak, růst indexu průmyslových výrobců byl tlumen vývojem cen v těžbě a dobývání, které po růstu v roce 2011 (+6,9 %) v roce 2012 meziročně klesly o 1,9 %. Snížení cen však bylo výrazně nižší než v roce 2009 (-3,9 %). Na poklesu cen se pravděpodobně podílela slabší poptávka po surovinách k další produkci. Zajímavým faktem bylo, že v roce 2012 nejrychleji vzrostly ceny ropy a zemního plynu, a to o 14,8 %. Na tomto vývoji participovala slabší CZK (zejména vzhledem

k USD) v roce 2012 proti roku 2011 (producenti mohli zvýšit ceny na domácím trhu, jelikož v zahraničí bylo možné prodávat relativně draž). Naopak nejvíce klesly ceny černého a hnědého uhlí a lignitu (o 5,2 %), jednoho z hlavních vstupů pro další produkci v průmyslu.

Přehřátí stavebního sektoru v silných letech mělo konsekvence i v roce 2012...

Snižování cen v odvětví stavebnictví od roku 2010 včetně přepisujeme velmi silné poptávce po produktech tohoto odvětví (zejména v důsledku pořizování vlastního bydlení) v předkrizovém období. Od roku 2002 až do roku 2007 hrubá přidaná hodnota stavebnictví²⁴ neustále rostla (výjimkou byl velmi mírný pokles o 0,4 % v roce 2005), což následně vedlo až k přehřátí trhu. V roce 2008 se hrubá přidaná hodnota stavebnictví v důsledku nasycení trhu poprvé propadla, konkrétně o 0,9 %, meziroční pokles však pokračoval i v roce 2009. Růst hrubé přidané hodnoty ve výši 5,3 % v roce 2010 byl rychle anulován poklesem v letech následujících (-5,2 % a -5,4 %).

...ceny stavebních prací se propadaly již třetí rok v řadě, jejich pokles byl však stále strmější

Tomuto nepříznivému vývoji odpovídaly i ceny, které se meziročně snižovaly. Tempo poklesu se však neustále prohlubovalo – v roce 2010 ceny ve stavebnictví klesly o 0,3 %, v roce 2011 o 0,4 % v roce 2012 již o sedm desetin procenta.

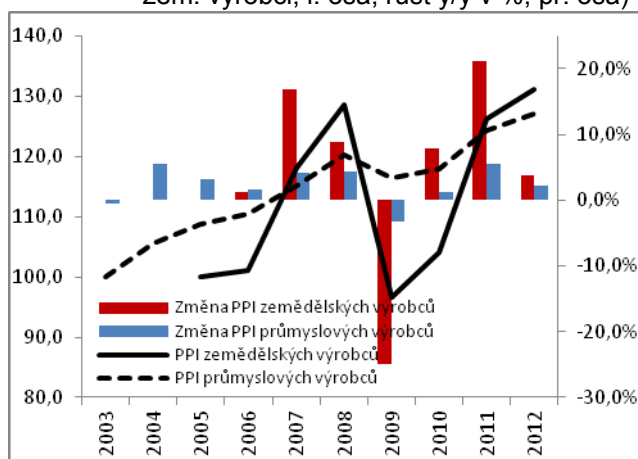
V roce 2012 klesly ceny všech evidovaných stavebních děl

Jestliže v roce 2011 ze stavebních děl vzrostly ceny pouze u dálkových elektrických vedení (+0,4 %) a budov pro společenské a kulturní účely (+0,1 %), v roce 2012 klesly ceny již všech stavebních děl. Nejvýraznějším poklesu cen čelily mosty a visuté dálnice (-1,7 %) – je patrné, že v důsledku probíhající fiskální restrikce docházelo k omezování velkých stavebních zakázek, mezi které tento typ stavebních děl spadá. Naopak nejnižší snížení cen bylo patrné u místního trubního vedení vody (-0,2 %) – příčinu lze pravděpodobně spatřovat v nutnosti neustálého obnovování stavu vodních potrubí bez ohledu na stav ekonomiky a tedy i nižšímu poklesu poptávky.

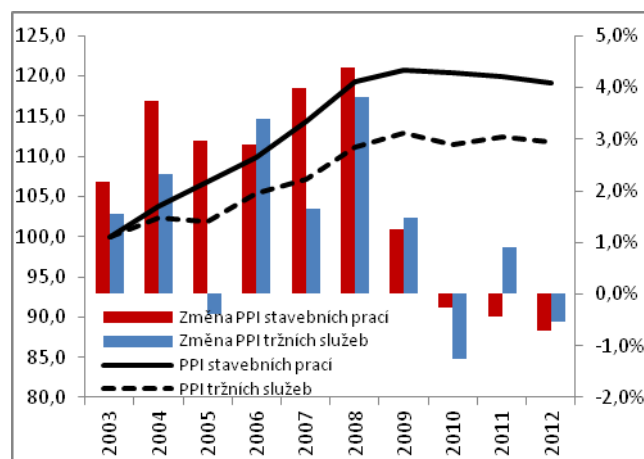
Další snižování cen stavebních děl je možné jen velmi obtížně

Důležitým zjištěním – avšak nepříznivým - je, že ačkoliv ceny klesly v reakci na tržní situaci u všech druhů stavebních děl, jejich pokles nebyl výrazný - většina cen se snížila o méně než jeden procentní bod. To svědčí o již aktuálně nízkých cenách produkce stavebního sektoru a dalším velmi obtížným přizpůsobování cen případně nižší poptávce.

Graf č. 58 **Ceny zemědělských a průmysl. výrobců** (2003=100 prům. výrobci, l. osa; 2005=100 zem. výrobci, l. osa; růst y/y v %, pr. osa)

Graf č. 59 **Ceny stavebních prací a tržních služeb** (2003=100, l. osa; růst y/y v %, pravá osa)

Pramen: ČSÚ

Mírný meziroční pokles cen byl po roční odmlce patrný i v tržních službách...

Ceny tržních služeb po mírném meziročním růstu v roce 2011 (o 0,9 %) opět klesly, a to o 0,6 %. Přesto se jednalo o pokles zhruba poloviční ve srovnání s rokem 2010.

²⁴ Ve stálých cenách (není-li uvedeno jinak).

...slabá poptávka snížila ceny služeb v oblasti zaměstnání a reklamních služeb...

Nejvýrazněji se ceny snížily u vodní dopravy (o 9,5 %), které byly po značném růstu v roce 2011 (o 49,2 %) tímto poklesem mírně korigovány. Z tržních služeb dále klesaly ceny služeb v oblasti zaměstnání (-7,5 %) či ceny reklamních služeb a průzkumu trhu (o 3,1 %). Je zřejmé, že tyto typy tržních služeb jsou v době ekonomického útlumu vyhledávány ze strany firem méně – firmy snižují náklady a zaměstnanci si hledají samy, omezují i výdaje na reklamu. Nižší poptávka pak snižuje ceny těchto služeb. Ke snížení cen došlo v důsledku nízké stavební aktivity i v architektonických a inženýrských službách (o 2,6 %).

...to se ovšem netýkalo cen finančních služeb, které se zdají být vůči výkyvům ve výkonnosti ekonomiky poměrně odolné

Z tržních služeb naopak ceny nejvýrazněji vzrostly u finančních služeb kromě pojišťovnictví a penzijního financování (o 2,4 %), tedy zejména bank. Ceny jejich služeb se zdají být vůči vnějším vlivům imunní, jelikož rostou prakticky neustále bez ohledu na stav ekonomiky. Je pravděpodobné, že i přes poměrně značnou konkurenci mezi finančními institucemi tak dochází k navyšování marží (při předpokladu nerostoucích nákladů na jednotku produkce, které mohou být v tomto sektoru uvažovány).

Reklama v televizi a rozhlasu způsobuje dlouhodobě a výrazně sezónní kolísání cen tržních služeb

Zajímavá je výrazná sezónnost cen tržních služeb, které pravidelně klesají v letních měsících (zejména červnu a červenci) a zimních měsících (především v listopadu, prosinci a lednu) - v ostatních měsících mají tendenci růst. Na této sezónnosti indexu cen tržních služeb má zásadní podíl oblast zprostředkování prodeje reklamního prostoru nebo času v televizi nebo v rozhlasu. Důvod můžeme spatřovat v nižší sledovanosti v letních a zimních měsících.

4.3. Ceny v zahraničním obchodě

Ceny v zahraničním obchodě v roce 2012 vzrostly velmi výrazně – vývozní ceny však i nadále zaostávaly za dovozními

V dynamickém vývoji pokračovaly ceny zahraničního obchodu. V roce 2012 vzrostly exportní ceny o 2,8 %, importní o 4,3 %. Vývozní ceny rostly druhý rok v řadě, ceny dovozu již třetím rokem. I nadále však exportní ceny zaostávaly za importními. Index vývozních cen vzrostl v roce 2012 nejrychleji od roku 2004, importní ceny rostly srovnatelným tempem jako v roce 2011.

Vzhledem k roku 2011 CZK oslabil k EUR a působila zejména na růst exportních cen. CZK oslabil i k USD, což silně ovlivnilo ceny importovaných minerálních paliv a maziv

Kurs CZK k EUR mírně znehodnotil ve čtvrtém čtvrtletí 2011, v roce 2012 si udržoval svojí hodnotu lehce nad 25 CZK/EUR (kurs byl v roce 2012 v průměru o 2,2 % slabší než v roce 2011). Tento vývoj na devizovém trhu podporoval zejména růst cen exportu České republiky, a to z důvodu, že velká část produkce končí v EMU - do eurozóny bylo v roce 2012 vyvezeno 64 % z celkové hodnoty exportovaného zboží, podíl importu z eurozóny tvořil jen 51 % celkového objemu importu zboží. Kurs CZK oslabil i k USD - v průměru byl v roce 2012 o 10,7 % slabší než v roce 2011. Oslabení CZK k USD tlačilo zejména na růst cen importu s důrazem na ceny minerálních paliv a maziv.

Exportní ceny nápojů a tabáku rostly v roce 2012 již čtvrtý rok po sobě, výraznější cenový růst byl pozorován i u chemikálií a průmyslového spotřebního zboží

Nadprůměrného růstu dosahovaly exportní ceny v oblasti nápojů a tabáku (5,1 %), které zvyšovala stále silná poptávka - ceny tohoto zboží rostly již čtvrtý rok po sobě. Nárůst cen byl pozorován i u chemikálií (o 4,8 %) a průmyslového spotřebního zboží (4,0 %). Naopak poklesu čelily ceny minerálních paliv a maziv (-2,5 %) – ke snížení přispívaly klesající ceny elektřiny na světovém trhu. Ceny objemově nejvýznamnějších strojů a dopravních prostředků po dvouletém propadu v roce 2012 opět vzrostly (+2,8 %) – tento cenový vývoj pozitivně ovlivňoval i tuzemský segment automobilového průmyslu.

Ve výrazném růstu pokračovaly importní ceny minerálních paliv a maziv...

Pokračoval dvouciferný nárůst dovozních cen minerálních paliv a maziv (o 15,7 %), a to již třetí rok v řadě. Poklesu nepomohl ani dočasný propad cen ropy v polovině roku 2012 z hodnot 126 USD/barel na 89 USD/barel – na ceny tlačila slabší CZK vůči USD.

...jedinou skupinou čelící poklesu dovozních cen byly surové materiály s výjimkou paliv

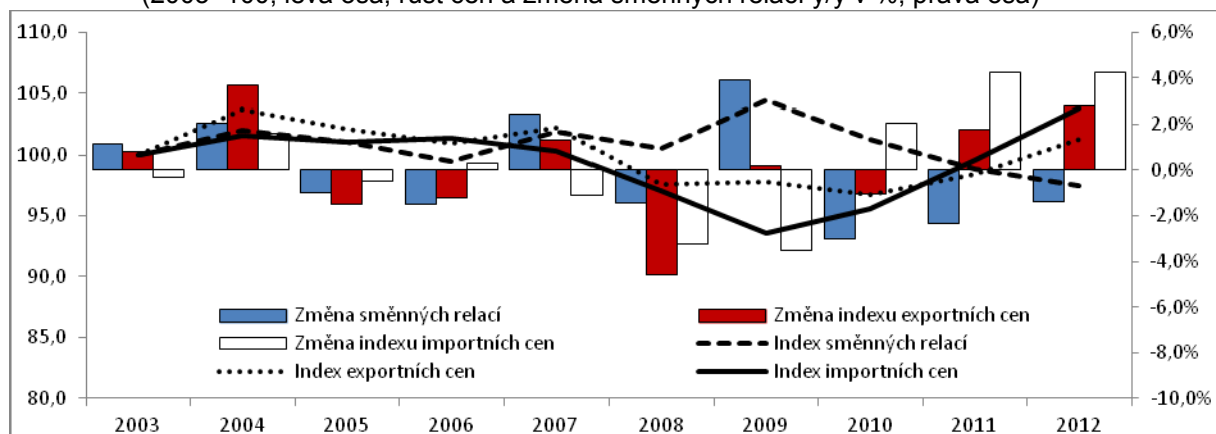
Výrazně rostly importní ceny u nápojů a tabáku (9,9 %) a potravin a živých zvířat (6,7 %). Po dvouletém poklesu v letech 2010 a 2011 rostly i dovozní ceny strojů a dopravních prostředků (2,7 %) a průmyslového spotřebního zboží (2,6 %). Příčiny růstu importních cen lze spatřovat ve vysokých cenách ropy, které se promítají v cenách téměř všech produktů. K jejich navýšení přispíval i slabý kurz koruny. Proti růstu cen působila slabší poptávka (nejen domácí, ale zejména poptávka velkých ekonomik) - její pokles se však v importních cenách nedokázal plně projevit. Jedinou skupinou produktů, jejíž ceny v roce 2012 klesly, byly suroviny s výjimkou paliv (-2,5 %) – zřejmě převážil faktor oslabené poptávky.

Směnné relace klesly již třetí rok v řadě

Z důvodu vyššího růstu importních cen klesly v roce 2012 směnné relace – o 1,4 %. Zhoršování směnných relací tak pokračovalo již třetí rok v řadě a posledním rokem, kdy došlo k jejich zlepšení, zůstal rok 2009 (+3,9 %). Jednu z hlavních rolí v tomto vývoji sehraovaly ceny ropy, které od dramatického poklesu v druhé polovině roku 2008 z hodnoty nad 140 USD/barel na 40 USD/barel rostly. Jelikož je ČR čistým importérem ropy, projevil se postupný nárůst její ceny na straně dovozních cen. Přesto tempo poklesu směnných relací postupně zpomalovalo (2010 -3,0 %, 2011 -2,3 %), stále však bylo záporné.

Graf č. 60 Směnné relace, exportní a importní ceny

(2003=100, levá osa; růst cen a změna směnných relací y/y v %, pravá osa)

Pramen: ČSÚ

5. Vybrané faktory konkurenceschopnosti

Schopnost dané země konkurovat na mezinárodních trzích ovlivňují cenové a necenové faktory. Následující výběr je soustředěn na změnu podílu na světovém exportu zboží a služeb, konkurenceschopnost pokud jde o vývoj jednotkových nákladů práce a také intenzitu, s níž je daná země schopna podporovat sofistikované činnosti.

5.1 Změna podílu ČR na světovém exportu

Přínosy a rizika otevřenosti ekonomiky

Otevřenost ekonomiky, co se týká síly toků zboží a služeb se zahraničím, představuje pro danou zemi ambivalentní efekty – na jednu stranu skýtá evidentní přínosy v možnostech uplatnit národní práci na zahraničních trzích, na druhé straně pak rizika spojená se závislostí na těchto trzích v dobách ekonomických útlumů a poklesů.

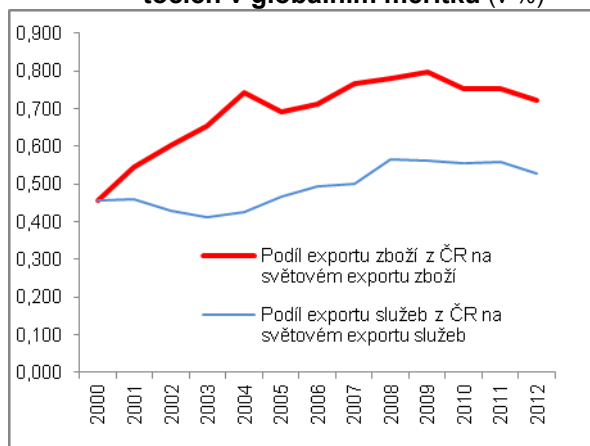
Podíl ČR na světovém exportu zboží a služeb v roce 2012 ve výši 0,72 % poprvé od počátku sledování klesl

Otevřená česká ekonomika exportovala v roce 2012 zboží, které představovalo v hodnotě 0,721 % světového exportu zboží, a služby v hodnotě 0,528 % světového exportu služeb. V obou případech byl rok 2012 rokem, kdy pokračovalo snižování podílu ČR na světovém exportu zboží i světovém exportu služeb (graf 61).

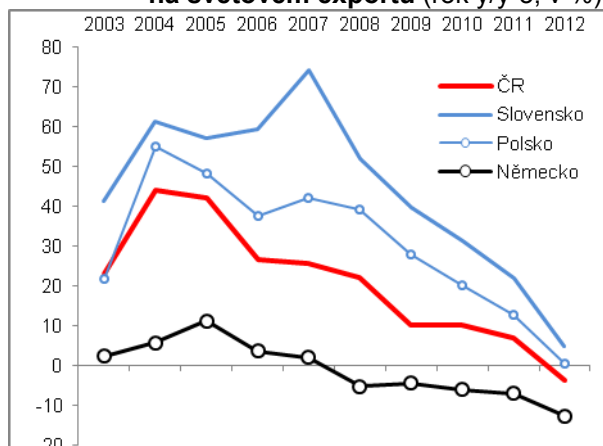
Nejvyšší podíl exportu zboží v krizovém roce 2009...

Podíl ČR na světovém exportu zboží byl nejvyšší v krizovém roce 2009, což lze do značné míry přičíst enormnímu propadu celosvětové zbožíové výměny - ČR v té době těžila ze specifických podmínek daných strukturou jejich exportů a příležitostí, které se naskývaly (zavedení opatření na podporu poptávky v několika zemích, do nichž směřoval export automobilů z ČR, tj. tak zvané „šrotovné“). Po krizi pak podíl exportu zboží z ČR na světovém exportu mírně klesal.

Graf č. 61 Podíl exportu zboží a služeb z ČR na tocích v globálním měřítku (v %)

Graf č. 62 Změna podílu exportu zboží a služeb na světovém exportu (rok y/y-5, v %)

Pramen: Eurostat

...v exportu služeb už v roce 2008

Také export služeb zaznamenal ztrátu konkurenceschopnosti v podobě snižování podílu na světovém exportu služeb. Na rozdíl od vývozu zboží však byl podíl nejvyšší už v roce 2008 (graf 61) – plyne z toho, že krizový rok 2009 zasáhl více, pokud jde o zahraniční exportní destinace, právě služby. Svoji roli mohl hrát i útlum mezinárodních dopravních služeb spojených s nižší výměnou zboží.

Poklesy podílů typické i pro další evropské exportující země, Slovensko a Polsko zatím jen se snižujícími se přírůstky těchto podílů

Meziroční změna podílů je pro hodnocení konkurenceschopnosti země v exportu příliš krátké období. Porovnáme-li však podíly daného roku proti podílům pět let zpět, je z grafu 62 patrné, že v roce 2012 v tomto pojetí poprvé klesl podíl úhrnného exportu zboží a služeb z ČR na světovém exportu zboží a služeb.

Tato věc zatím nepostihla Slovensko, které si po celé sledované období 2003-2012 vedlo lépe než ČR a dosud ani Polsko, pro které platilo totéž. Naopak vlivem silné asijské konkurence ztrácelo svůj podíl už od roku 2009 Německo (graf 62).

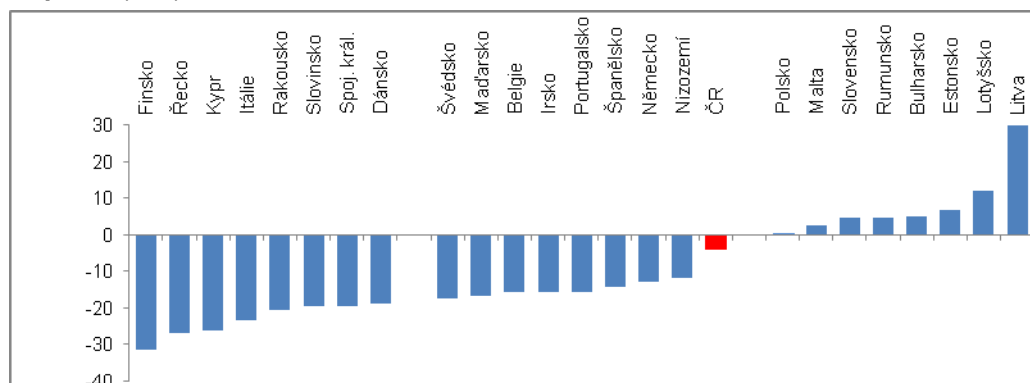
Pokles konkurenceschopnosti v exportu u ČR v roce 2012

I přes poprvé se objevivší negativní změnu podílu ČR v roce 2012 proti roku 2007 a z ní plynoucí pokles konkurenceschopnosti patří v žebříčku zemí EU 27 České

mírnější než u většiny zemí EU 27

republice pozici relativně dobrá pozice (graf 63) – většina evropských zemí zaznamenávala totiž v roce 2012 podstatně větší ztráty konkurenceschopnosti svého exportu zboží a služeb oproti ČR.

Graf č. 63 Pozice ČR v konkurenceschopnosti podle změny podílu ve vývozu zboží a služeb na jejich světovém exportu (v %)

Pramen: Eurostat

5.2 Nákladová konkurenceschopnost podle reálných jednotkových nákladů práce

Význam faktoru práce ve vztahu k výkonu ekonomiky

Nákladová (cenová) konkurenceschopnost ekonomik v mezinárodním srovnání je vyjadřována jednotkovými náklady práce. Smyslem ukazatele jednotkových nákladů práce je vyjádřit, s jakou dynamikou participuje výrobní faktor práce na celkovém výkonu ekonomiky.

Za roky 1995-2011 by růst reálných jednotkových nákladů práce v ČR nejvyšších ze zemí EU 27

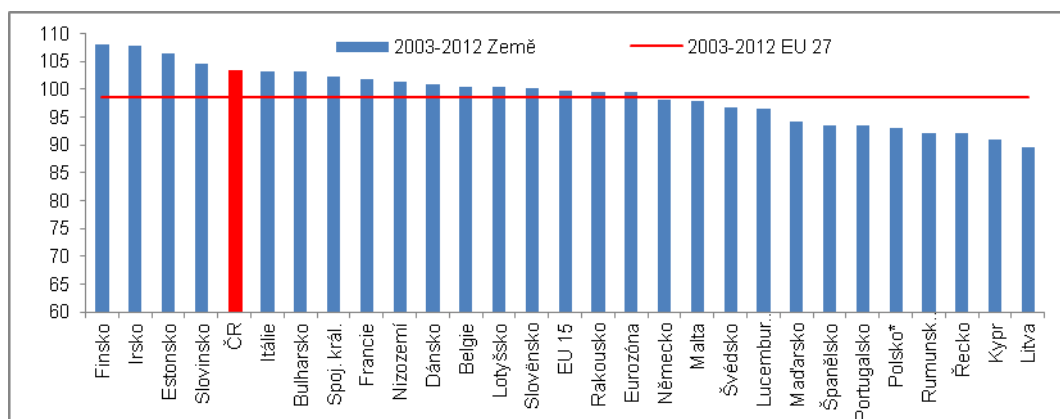
Zatímco v roce 2011 patřila ČR v evropském srovnání přírůstku jednotkových nákladů práce na vrchol při jeho porovnání s ostatními zeměmi za období 1995-2011 - to znamená, že práce v relaci k výkonu ekonomiky zdražila v ČR za tu dobu nejvíce -, je z porovnání kratšího časového období patrné, že tento růst jednotkových nákladů práce se odehrával především ve druhé polovině 90. let.

Práce v poměru k výkonu ekonomiky zdražila v ČR za období 2003-2012 o 3,4 %, což byl pátý nejvyšší přírůstek reálných jednotkových nákladů práce v EU 27

Srovnáme-li totiž pozici ČR z let 1995-2011 a kratšího období, tj. dekády 2003-2012, je z grafu 64 vidět, že v přepočtu reálných jednotkových nákladů práce k bázi roku 2003 došlo v ČR k nárůstu o 3,4 %, což byl pátý nejvyšší přírůstek v EU 27. Více „práce zdražila“ jen ve Finsku (růst reálných jednotkových nákladů práce z období 2003-2001 o 8 %, v Irsku o 7,9 %, Estonsku o 6,4 % a Slovinsku o 4,5 %.

V průměru za celou EU 27 však došlo v roce 2012 proti roku 2003 ke snížení reálných jednotkových nákladů práce o 1,5 %, přičemž mírnější byl tento pokles ve „starých“ zemích unie (EU 15), tj. -0,3 % a v eurozóně, s -0,5 %. Konkurenceschopnost tak zde stoupla.

Graf č. 64 Reálné jednotkové náklady práce (index 2003=100)

Pramen: Eurostat

5.3 Podpora sofistikovaných činností

Budoucí multiplikační efekty podpory výzkumu a vývoje

Výdaje na výzkum a vývoj patří k investicím do sofistikovaných činností s potenciálními multiplikačními efekty v produktivitě práce a obecně k vyspělým převážně ekonomických aktivitám, resp. možnostem zlepšování kvality života.

Financování sofistikovaných činností

Výzkum a vývoj je financován jak z veřejných zdrojů, tak ze zdrojů soukromých, probíhá na pracovištích různého charakteru (vysoké školy, speciální výzkumné instituce, firmy, aj.). Také jeho charakter je dán oblastí, v níž je uskutečňován (přírodní vědy, technické vědy, aj.). Data uvedená v grafech vycházejí z celkových výdajů dané země na výzkum a vývoj, tj. jak peněz, vydávaných z veřejných rozpočtů, tak peněz firem a dalších zdrojů.

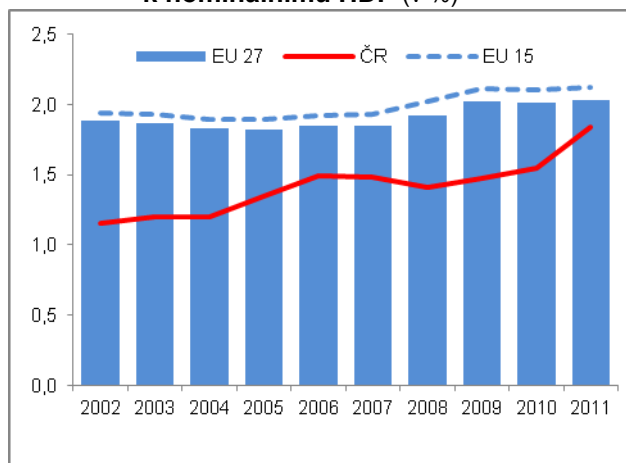
Výdaje na výzkum a vývoj v poměru k HDP v ČR v letech 2002-2011 rostly a činily v průměru 1,41 % HDP...

Vyspělost země a snaha o její budoucí konkurenceschopnost je často měřena podílem peněz, které jsou vydávány na výzkum a vývoj. Česká republika patří k zemím, kde v poslední dekádě během let 2002-2006 podíl těchto výdajů v poměru k HDP narůstal (graf 65), v letech silné konjunktury pak mírně poklesl (i vlivem matematického vztahu vysoké hodnoty HDP jako jmenovatele). Poté v krizovém roce 2009 zřejmě opět i z velké části tímto vlivem poměr výdajů na výzkum a vývoj k HDP stoupl a v letech 2010 a 2011 pokračoval ve zvyšování (1,55 %, resp. 1,84 %).

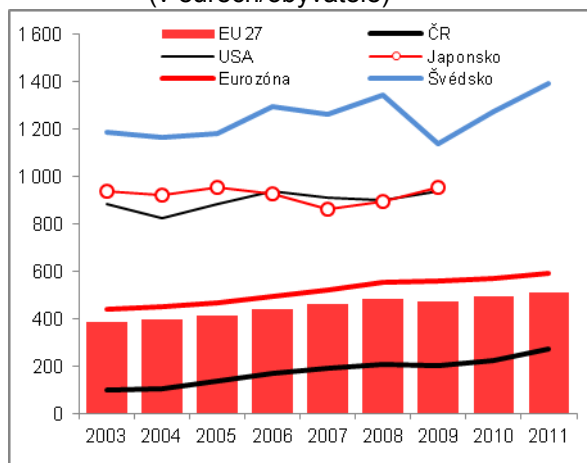
... růst tohoto podílu byl však nižší než za EU 27 (1,91 %) a EU 15 (1,99 %)

Tento pozitivní vývoj posilování investic na výzkum a vývoj v relaci k příjmům země však při pohledu na mezinárodní srovnání ukazuje, že tempo nebylo ve srovnání s průměrem EU (1,91 %) a zejména poměrem za „staré země EU“ (1,99 %) dostatečné (graf 65). K přibližování podílů došlo až v letech 2010 a 2011.

Graf č. 65 Výdaje na výzkum a vývoj v poměru k nominálnímu HDP (v %)

Graf č. 66 Výdaje na výzkum a vývoj (v eurech/obyvatele)

Pramen: Eurostat

Schopnost bohatých zemí severu Evropy financovat sofistikované činnosti

Naopak silnou podporu sofistikovaných činností zaznamenává tradičně sever Evropy, z něhož se rekrutují potenciální technologicky vůdčí evropské země. Lze předpokládat, že schopnost financovat jejich sociální státy souvisí právě s budováním konkurenceschopnosti prostřednictvím podpory výzkumu a vývoje. Platí samozřejmě i zpětná vazba, tj. že jejich bohatství umožňuje vydávat peníze v tomto rozsahu.

Finsko světovou velmocí v relativních výdajích na výzkum a vývoj...

Nejvyšší výdaje na výzkum a vývoj v relaci k HDP vykazuje dlouhodobě s více než třemi procenty HDP Finsko (3,78% v roce 2011), Švédsko (3,37 %) a Dánsko (3,09 %). Za dekádu 2002-2011 činil poměr výdajů na výzkum a vývoj k HDP v případě Dánska ročně 2,73 %, Švédska 3,21 % a Finska dokonce 3,60 %, což kontrastuje s číslem za Českou republiku ve výši 1,41 % HDP v průměru ročně.

...s většími relativními investicemi do výzkumu a vývoje než v USA, Japonsku nebo Jižní Koreji

Země, u nichž nejsou v době zpracování této analýzy k dispozici data za rok 2011, vykázaly podle údajů za rok 2009 výdaje na výzkum a vývoj v poměru k HDP v případě Jižní Koreje 3,57 %, Japonska 3,36 % a USA 2,87 %. Investice do výzkumu a vývoje dosáhly v Číně v roce 2009 relativně vysokých 1,7 % HDP, což bylo více, než v daném roce v ČR (1,47 % HDP).

I v globálním měřítku tak podle dat zachycených v tabulkách Eurostatu je zemí s nejvyššími vynakládanými investicemi v relaci k příjmům země Finsko. Zde v roce 2009 činil zmíněný poměr 3,94 % HDP, což bylo i nejvíce ze všech zemí sledovaných podle relativních výdajů na výzkum a vývoj v celé časové řadě od roku 2002.

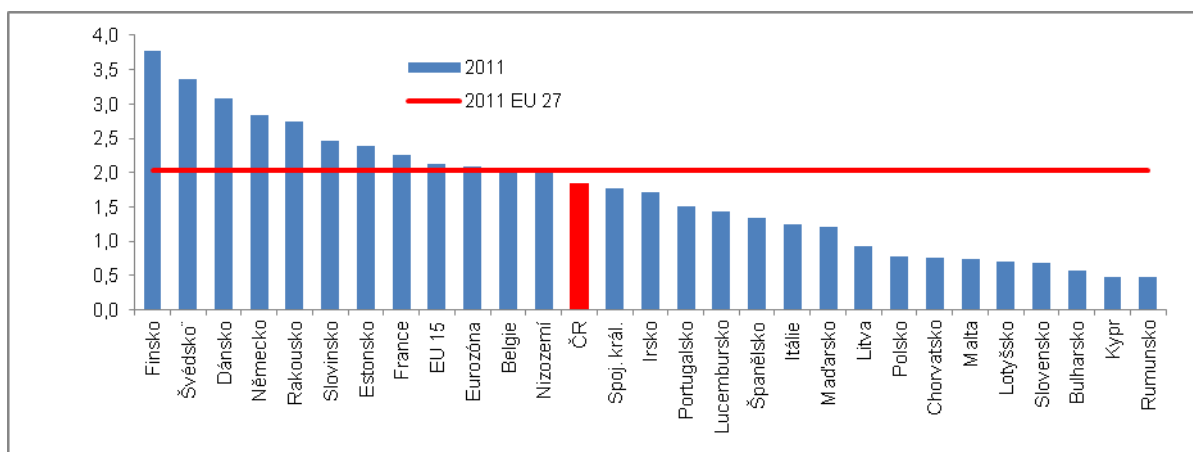
Slovensko dlouhodobě velmi málo investuje ze svého HDP do výzkumu a vývoje

Například Slovensko, s impozantními tempy růstu za evropské konjunktury v minulých dekádách i po krizi v roce 2009, které byly v evropském měřítku velmi vysoké a také vyšší než u České republiky, vynakládá velmi nízký podíl svého HDP na výzkum a vývoj. V roce 2011 patřilo v žebříčku zemí EU s 0,68 % HDP až čtvrté místo od konce před Bulharskem, Kypr a Rumunskem.

V roce 2011 ČR s nejvyšším podílem z nových zemí po Slovinsku a Estonsku

V roce 2011 investovala ČR do výzkumu a vývoje v poměru k HDP (1,84 %) nejvíce ze všech nových zemí EU po Slovinsku (2,47 %) a Estonsku (2,38 %) a v žebříčku zemí EU ji patřilo 11. místo.

Graf č. 67 Výdaje na výzkum a vývoj jako % nominálního HDP v roce 2011

Pramen: Eurostat

ČR v roce 2011 na 11. místě v EU podle výdajů na výzkum a vývoj v poměru k HDP...

Zatímco v roce 2011 připadalo České republice v kontextu zemí EU 27 ve výdajích na výzkum a vývoj k HDP místo těsně pod průměrem za toto uskupení (1,84 % proti 2,03 % EU 27) a těsně za ní se umístilo Spojené království a Irsko, pohled na přepočítání těchto výdajů na obyvatele suně Českou republiku na zadní místa.

...ale až 17. místo v EU v přepočtu výdajů na výzkum a vývoj na jednoho obyvatele

Výdaje na výzkum a vývoj, které Eurostat propočítává pro jednotlivé země v eurech na hlavu, dosahovaly v roce 2011 v ČR pouze 273 eur na jednoho obyvatele. Průměr za EU 27 činil 510,5 eur/obyvatele, čímž ČR vydávala v tomto přepočtu jen asi polovinu (53,5 %) než v průměru EU (graf 68). V roce 2002 to bylo jen 24,2 % evropského průměru v eurech na obyvatele.

V naposled dostupných datech činil tento poměr v USA 937 eur/obyvatele, v Japonsku 951 eur. V Dánsku, Lucembursku a Finsku to bylo v roce 2011 více než 1200 eur/obyvatele a této výši se blížilo i Švédsko s 1137 eur na jednoho obyvatele investovaných do výzkumu a vývoje. Naopak méně než 100 eur na obyvatele investovali do výzkumu a vývoje v roce 2011 v Chorvatsku, Polsku, na Slovensku a také v Turecku, které v tomto ukazateli předstihlo Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko.

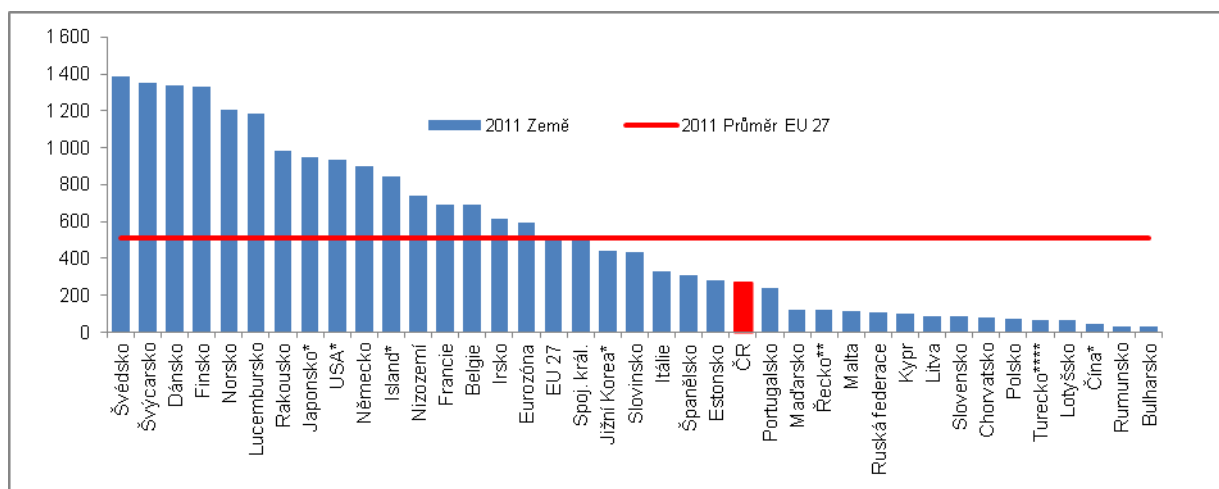
Značné rezervy v podpoře sofistikovaných činností v ČR a tím i potenciálním růstu konkurenceschopnosti

ČR i přes růst podílu výdajů na výzkum a vývoj, jak v relaci k HDP, tak i v přepočtu na obyvatele, se zatím ani neblíží k limitu, který již v dispozicích tzv. Lisabonské strategie (předcházející cíle dokumentu Evropa 2020) činil 3 % HDP. Problém ho dosáhnout však má většina evropských zemí. Kromě vyjmenovaných tří skandinávských států se mu v roce 2011 přiblížilo Německo (2,84 % HDP), Rakousko (2,75 %) a z nových zemí unie také Slovinsko (2,47 %).

Jistým problémem zůstává skutečnost, že většinu těchto výdajů představují peníze směřující do technického výzkumu, hlavně v automobilovém průmyslu. Financování jiných oblastí, kde zpravidla z logiky věci participuje především stát, byly v předchozích třech letech limitovány omezením rozpočtových prostředků, i co se

týká běžných výdajů státu, tím spíše pak i výdajů na rozvoj, které mají nemandatorní charakter.

Graf č. 68 **Výdaje na výzkum a vývoj** (přepočten v eurech na obyvatele; Evropa a vybrané země světa)

Pramen: Eurostat

*2009, **2007, ***2008, ****2010

6. Reálná a nominální konvergence

Schopnost země blížít se tempem růstu výkonnosti své ekonomiky průměrné úrovni hospodářské a měnové unie v Evropě, tj. reálně k této úrovni konvergovat, je v této kapitola rozebírána vývojem změn relativní pozice ekonomiky České republiky podle HDP na obyvatele v paritě kupní síly (v PPS) k průměru EU 27, resp. v některých případech k průměru jejích nejvyspělejších států, za které jsou považovány tzv. staré země EU, tedy skupina EU 15 (nezahrnuje státy, které se staly členy unie ve vstupní vlně z května 2004 a později). Plnění maastrichtských kritérií je pak v dalším zhodnoceno jako konvergence nominální.

6.1 Změny relativní pozice ČR v ekonomické vyspělosti ve srovnání s EU

Ekonomická vyspělost země měřená hrubým domácím produktem připadajícím na jednoho obyvatele vyjádření v paritě kupní síly (jednotkách PPS) se v případě České republiky od roku 2010 v relaci k průměrné úrovni hospodářské a měnové unie v Evropě zhoršuje. Reálnou konvergenci tak vystřídala velmi mírná reálná divergence.

HDP na obyvatele v PPS klesl v ČR v roce 2012 na 79 % průměru EU 27...

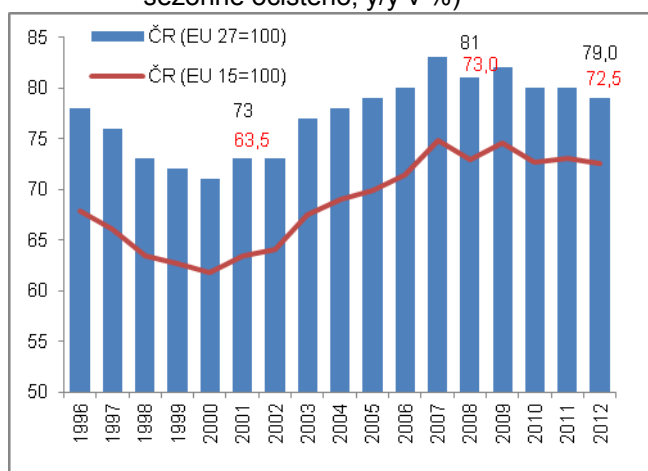
Především vlivem poklesu HDP ČR v roce 2012 oproti roku 2011 o 1,2 %, což byl - po pěti evropských zemích s největší zadlužeností vládního sektoru a také Maďarska – sedmý nejhlubší pokles v EU 27, došlo k dalšímu zhoršení relativní pozice ČR v měření ekonomické vyspělosti. HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS) klesl podle údajů Eurostatu na 79 % průměru EU 27. V letech 2010 a 2011 činil podle tohoto zdroje 80 % průměrné úrovně unie (graf 69).

... a 72,5 % úrovně „starých“ zemí unie

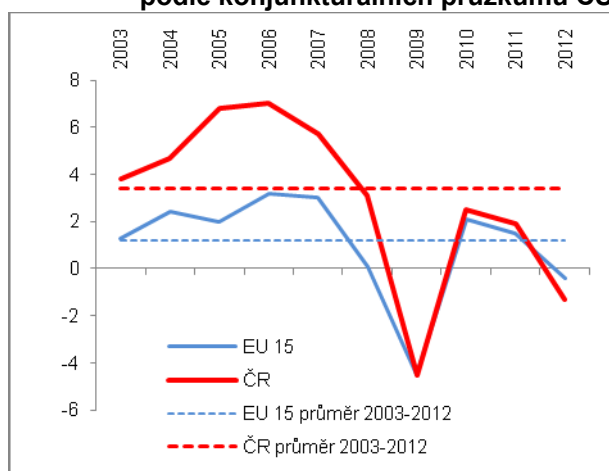
Vztáhneme-li však tento vývoj k úvaze, že konvergence je žádoucí především k velmi vyspělým evropským zemím, ukazuje tento pohled intenzitu přibližování především uskupení EU 15, které zahrnuje tzv. „staré“ země EU, tj. unii před vstupní vlnou z května roku 2004.

Přibližování ČR ke skupině EU 15 se podobně jako v relaci k průměru EU 27 zastavilo v roce 2009, kdy HDP na obyvatele v PPS činil 75,5 % ekonomické úrovně těchto starých zemí EU. V roce 2012 klesl tento poměr na 72,5 %. Zhoršení, tj. divergence k průměrné úrovni uskupení EU 15 (graf 69) tak bylo markantnější než zhoršení k průměru celé unie (EU 27).

Graf č. 69 **Hrubý domácí produkt** (stálé ceny, sezónně očištěno, y/y v %)

Graf č. 70 **HDP (v b.c., y/y v %) a indikátory důvěry podle konjunkturálních průzkumů ČSÚ**

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Vliv poklesu HDP o 1,2 % v roce 2012, ale i v letech 2010 a 2011 byl růst HDP ČR proti obvykle srovnávaným sousedním středoevropským zemím slabší

Významný vliv na zhoršení této relativní pozice České republiky měl vliv nepříznivý vývoj HDP v roce 2012, neboť v pokrizovém roce 2010 stoupl HDP v ČR v reálném vyjádření meziročně o 2,5 %, což bylo mírně více než za EU 27 (+2,1 %) a z tohoto pohledu relativně příznivý byl i rok 2011 (+1,8 % proti 1,6 % v EU 27). Pro srovnání, slovenská ekonomika však v těchto letech rostla meziročně o 4,4 %, resp. 3,2 %, polská o 3,9 %, resp. 4,5 %, rakouská o 2,1 %, resp. 2,7 %.

Jestliže v letech konjunktury a při zahrnutí krizového roku 2009 (tj. období 2004–2009) rostla ekonomika ČR v průměru ročně o 3,8 % a ekonomika EU 27 o 1,2 % a síla konvergence ČR k průměrné hospodářské úrovni unie tak byla s tímto více než trojnásobným růstem velmi vysoká, pak pokrizové období, tj. 2010 až 2012 ukázalo slabou, ale přesto divergenci – HDP v ČR stoupal za tu dobu v průměru ročně o 1 %, zatímco ekonomika EU 27 o 1,1 %. Vývoj HDP „starých“ zemí EU oproti ČR ukazuje graf 69.

Přes pokles relativní pozice HDP na obyvatele v PPS u Řecka a Portugalska si Česká republika v roce 2012 v žebříčku zemí udržela svou pozici...

V pořadí zemí podle HDP na obyvatele v PPS nedošlo v roce 2012 z pohledu České republiky k podstatným změnám. Její pořadí (16. místo v žebříčku zemí EU) neovlivnilo výrazné zhoršení relativní pozice Portugalska na 75 % průměru EU 27 ze 78 % v roce 2011, ani zhoršení v případě Řecka (podle předběžných dat rovněž na 75 % průměru EU 27 ze 79 % v roce 2011), neboť tyto země byly za ČR již v roce 2011.

... na 16. místě v EU 27 a při zahrnutí mimounijních evropských zemí obsadila 20. místo

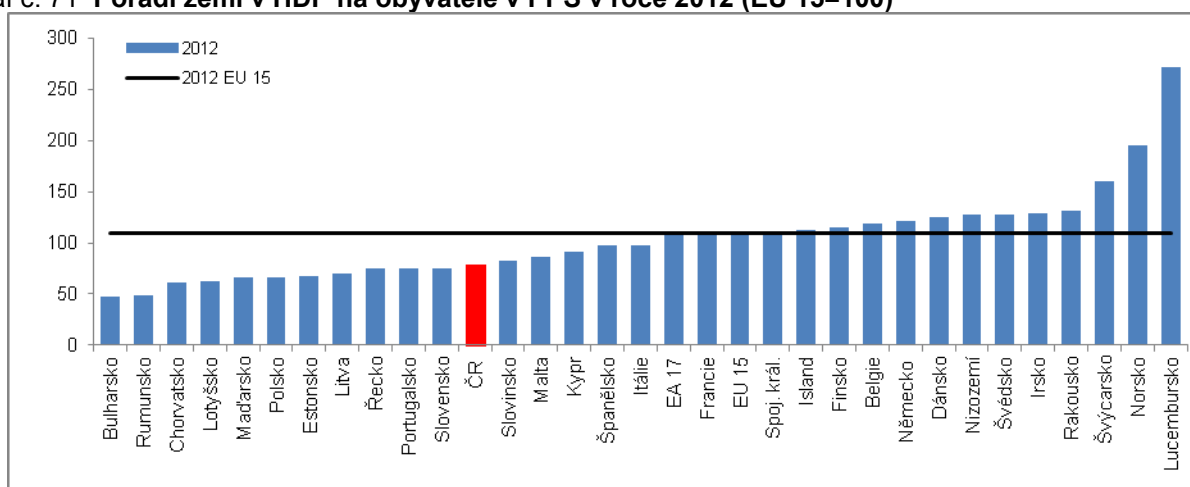
Zahrneme-li do pořadí také evropské země stojící mimo EU, tj. státy s velmi vysokým HDP na obyvatele v PPS, posouvá se Česká republika na 20. místo v Evropě (tento ukazatel činil v roce 2012 v případě Islandu 110% průměru EU, Švýcarska 160 % a v Norsku byl HDP na obyvatele v PPS ve srovnání s průměru EU 27 dokonce téměř dvojnásobný s 195 % úrovně unie.

HDP na obyvatele v PPS klesl v ČR v roce 2012 na 79 % průměru EU 27 a 72,5 % úrovně „starých“ zemí unie

Především vlivem poklesu HDP České republiky v roce 2012 oproti roku 2011 o 1,2 %, což byl - po pěti evropských zemích s největší zadlužeností vládního sektoru a také Maďarska – sedmý nejhlubší pokles v EU 27, došlo k dalšímu zhoršení relativní pozice ČR v měření ekonomické vyspělosti. HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS) klesl podle údajů Eurostatu na 79 % průměru EU 27. V letech 2010 a 2011 činil podle tohoto zdroje 80 % průměrné úrovně unie.

Relativní pozice ČR v žebříčku evropských zemí je patrná z grafu 71.

Graf č. 71 Pořadí zemí v HDP na obyvatele v PPS v roce 2012 (EU 15=100)

Pramen: Eurostat

Významný vliv tempa růstu ekonomik na výši HDP na obyvatele

Na zhoršení ukazatele HDP na obyvatele v PPS v případě ČR působila především ztráta tempa výkonnosti její ekonomiky (rolí v tomto komplexním ukazateli ale hrají i jiné vlivy). Jak je z grafu 72 patrné, země, kde se tento ukazatel v čase zlepšoval, tj. především Slovensko a Polsko (ale velmi mírně i Maďarsko) vykazovaly zejména po krizi podstatně vyšší růst ekonomiky než Česká republika. Především vlivem poklesu HDP České republiky v roce 2012 oproti roku 2011 o 1,2 %, 2011 činil podle tohoto zdroje 79 % průměrné úrovně unie.

Velmi nízký růst HDP na obyvatele v PPS v ČR za roky 2003-2012

I když při srovnání úrovně HDP na obyvatele v PPS oproti jeho změně u vybraných zemí (graf 73) hraje roli metodická změna v případě ČR, která pozici může zkreslovat²⁵, zůstává skutečností, že růst tohoto ukazatele za celou dekádu 2003-2012 je v případě ČR jen velmi mírný.

²⁵ Nesoulad mezi údaji Eurostatu a ČSÚ je dán metodikou. Po mimořádné revizi národních účtů došlo ke zvýšení hladiny HDP České republiky od roku 2008 (především vlivem zahrnutí imputovaného nájemného). Tu metodika Eurostatu sice zohledňuje, ovšem při

Tři ze čtyř největších evropských ekonomik vykázaly pokles HDP na obyvatele v PPS v roce 2012 proti roku 2003 - Itálie pod evropským průměrem, posílení prosperity v Německu

Dluhová krize i velkých evropských ekonomik, jako např. Itálie, zapůsobila zřejmě zprostředkovaně i na pokles její ekonomické úrovně podle HDP na obyvatele v PPS v roce 2012 ve srovnání úrovně roku 2003 – ze 112 % průměru EU 27 na 98 % v roce 2012, což znamená, že se tato čtvrtá největší evropská ekonomika dostala, co se vyspělosti podle sledovaného ukazatele týká, pod průměr EU.

Zhoršení vykázala ze čtyř největších evropských ekonomik i Francie (ze 116 % v roce 2003 na 108 % průměru EU 27 v roce 2012), jejíž vládní sektor rovněž zhoršil své hospodaření. Ztrácelo i Spojené království (ze 120 % na 110 % průměrného HDP na obyvatele v EU 27).

Jako jediné z velkých ekonomik dokázalo zvýšit svoji ekonomickou prosperitu podle HDP na obyvatele v PPS Německo (ze 115 % na 121 % průměru EU 27). Potvrzuje tak roli, kterou hraje v evropské ekonomice i pro ekonomicky spjaté země prostřednictvím dovozu jejich zboží a služeb, resp. kapitálové provázanosti přes dceřiné společnosti v těchto zemích. Jeho prosperita je i pro ně z pohledu vývoje jejich ekonomik velmi důležitá.

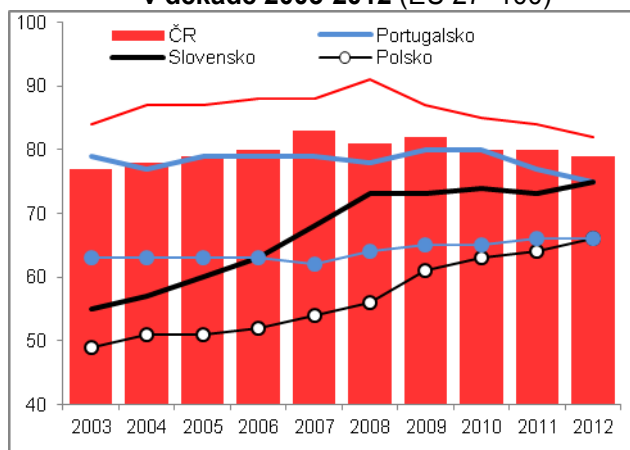
Norský HDP na obyvatele stoupl z velmi vysokých 145 % proti průměru EU 27 v roce 2003 na 195 % v roce 2012...

Z ostatních evropských ekonomik akcelerovala nejvíce prosperita Norska stojícího mimo EU – jeho velmi vysoká úroveň HDP na obyvatele v roce 2003 (155 % průměru EU 27) se ještě dále výrazně zvýšila na 195 % v roce 2012. Šlo o zemi velmi málo zasazenou krizí v roce 2009 (HDP reálně klesl meziročně o méně než dvě procenta) a v roce 2012 byl její růst oproti ostatním skandinávským zemím nejvyšší.

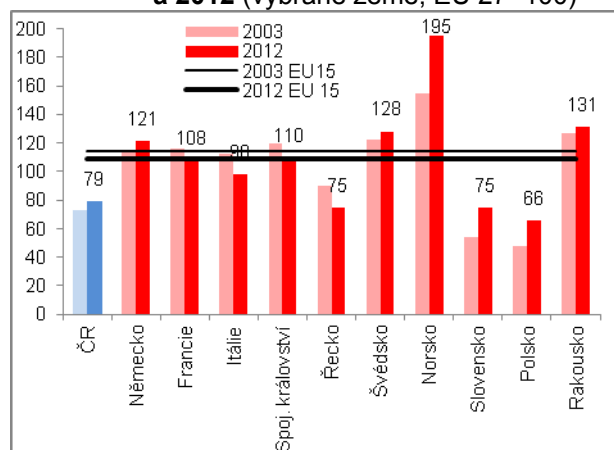
...svoji prosperitu posílilo výrazně i Slovensko z 55 % na 75 % v roce 2012 oproti ČR, kde HDP na obyvatele stoupl ze 77 % unijního průměru v roce 2003 za deset let na 79 %

Z malých evropských ekonomik dokázalo zvýšit během let 2003-2012 svůj HDP na obyvatele v PPS Slovensko (z 55 % na 75 % průměru EU 27). Přiblížilo se tak relativně těsně úrovni České republiky (79 %). Její je nepatrné zvýšení tohoto ukazatele za dekádu 2003-2012 mělo srovnání jen s vývojem Maďarska (z 63 % na 66 % průměru EU 27). Nižší HDP na obyvatele v PPS vykázalo za sledované roky Slovensko, které mívalo tradičně nejlepší výsledek mezi obvykle srovnávanými zeměmi vstupní vlny roku 2004. Zhoršení tohoto ukazatele na 82 % v roce 2012 z 84 % v roce 2003 bylo v procentních bodech menší než v případě Portugalska, které bylo až do roku 2004 podle tohoto měřítka prosperity před Českou republikou. Po relativně dlouhé a silné konjunktuře české ekonomiky se však Portugalsko dostalo pod úroveň ČR.

Graf č. 72 HDP na obyvatele v PPS, vybrané země v dekádě 2003-2012 (EU 27=100)

Graf č. 73 HDP na obyvatele v PPS v roce 2003 a 2012 (vybrané země, EU 27=100)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Srovnání ČR a EU 27 v letech 2003-2007 a po

Struktura růstu podle vývoje jednotlivých výdajových položek HDP v ČR oproti EU 27 a také vývoj nabídkové strany ekonomik (tab. 4) vykresluje detailněji, jak se

nekonzistenci časové řady koeficientů parit kupní síly do roku 2007 (Eurostat tuto řadu zpětně ani na opětovné žádosti ČSÚ nepřepočítal). Naopak národní účetnictví ČSÚ zachovává konzistentní časovou řadu těchto parit, ovšem na druhé straně nezohledňuje změnu danou mimořádnou revizí. Podle stanoviska zpracovatelů ze sekce makroekonomických statistik ČSÚ poskytuje tato verze věrnější obraz vývoje než verze Eurostatu.

krizi v základní struktuře HDP...

v – z ekonomického pohledu nejzajímavějších - období dekady 2003-201 lišila dynamika těchto složek v ekonomice unie jako celku oproti České republice.

... potvrdilo jednak výrazně lepší vývoj většiny složek v ČR v období 2003-2007 (ale stagnace spotřeby vládního sektoru v ČR proti jejímu růstu v EU), naopak za roky 2010-2012 vývoj horší s výjimkou zahraničního obchodu

Zatímco za roky 2003-2007, kdy se evropské hospodářství i ekonomika ČR těšily z fáze konjunktury, stoupl ve srovnání s EU 27 výrazně silněji český zahraniční obchod, investice i spotřeba domácností – nikoli však výdaje na konečnou spotřebu vládního sektoru – v pokrizovém období 2010-2012 už toto platilo pouze pro zahraniční obchod. Ostatní položky se v ČR vyvíjely hůře.

Samotný rok 2012 pak již potvrdil výrazně horší vývoj výdajů na konečnou spotřebu domácností, ale i vládního sektoru oproti jejich vývoji v Evropské unii jako celku. Propad investic byl v tomto srovnání sice menší, ale poklesl hrubé přidané hodnoty více než trojnásobně proti EU 27.

Tab. č. 4 Přírůstek/úbytek základních složek HDP ve středně- a dlouhodobém horizontu (reálně, v %, rok 2012 meziročně v %)

	2003-2007		2010-2012		2012/2011	
	ČR	EU 27	ČR	EU 27	ČR	EU 27
Spotřeba domácností	17,5	8,3	-2,2	-0,5*	-2,7	-0,8
Spotřeba vlády	-0,5	13,5	-3,9	0,0**	-1,2	0,1
Investice	17,4	-0,2	-3,4	-3,1	-4,1	-5,5
Vývoz zboží a služeb	95,5	43,2	14,0	8,9	4,0	2,4
Dovoz zboží a služeb	66,0	34,9	9,4	3,8	2,3	0,3
Domácí poptávka	13,4	7,6	-2,8	-0,9	-2,7	-1,5
Hrubá přidaná hodnota	30,6	11,6	0,8	1,6	-1,0	-0,3
Hrubý domácí produkt	28,4	10,8	0,6	1,3	-1,2	-0,4

Pramen: Eurostat

* Např. Německo +2,5 %, Slovensko -1,1 %, Polsko +3,5 %, Estonsko +8,3 %.

** Např. Německo +2,2 %, Francie +1,9 %, Řecko -9,2 %, Slovensko -4,9 %.

6.1.1 Faktory ovlivňující ztrátu výkonnosti české ekonomiky

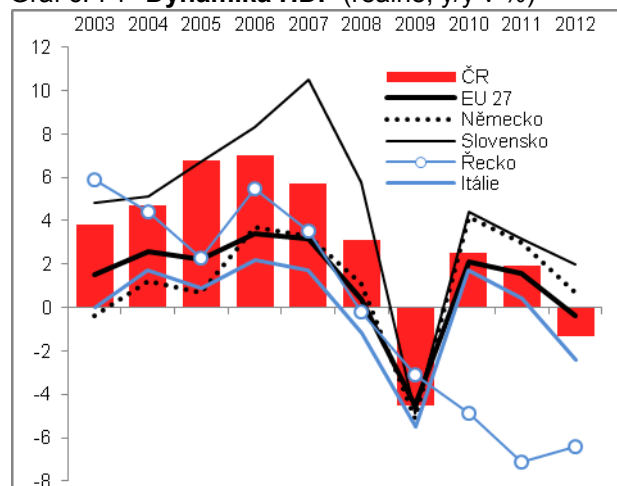
6.1.1.1 Domácí poptávka

Silné působily domácí vlivy, zejména poklesy výdajů na konečnou spotřebu a ještě více i nedostatek investic

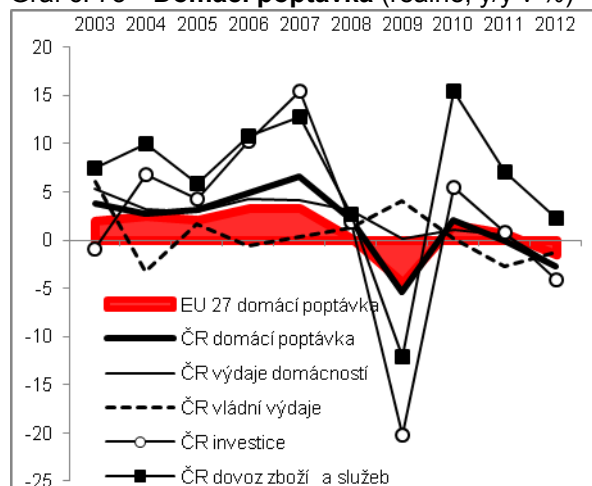
Vnitřní ekonomický vývoj v ČR stál po převážnou většinu roku 2012 za její slabší výkonnosti oproti výsledkům ekonomiky EU 27 (graf 74). Významný byl zejména faktor spotřeby domácností, která se v nominálním i reálném vyjádření podílela zhruba polovinou na celkových výdajích na HDP v ČR.

Zatímco až do roku 2009 stouply výdaje na konečnou spotřebu domácností v ČR reálně podstatně rychleji než u domácností za průměr EU 27 (např. v roce 2003 o 5,3 % meziročně proti +1 % v EU 27), a po krizi byl v roce 2010 jejich meziroční přírůstek zhruba stejný, tj. +1 % v ČR proti +1,1 % v EU), rok 2012 již ukázal znatelný nepoměr v neprospěch ČR (-2,7 % meziročně proti -0,7 % v EU).

Graf č. 74 Dynamika HDP (reálně, y/y v %)

Graf č. 75 Domácí poptávka (reálně, y/y v %)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Vývoj domácí poptávky v ČR tak byl v letech 2011 i 2012 oproti vývoji v EU 27 nepříznivý

V letech 2011 a 2012 již výrazně klesalo i tempo dovozu v reakci na slabý domácí trh, i když k poklesu pod úroveň předchozího roku nedošlo, na rozdíl od vývoje investic (tvorby hrubého fixního kapitálu), jak je vidět z grafu 75. Celkově domácí poptávka v ČR klesla v roce 2012 meziročně o 2,7 %, zatímco v EU o 1,5 %. Odlišnost v neprospěch ČR byla patrná už v roce 2011 (-0,1 % proti +0,7 % v EU) a zejména v roce 2009 (-5,4 % proti -4,4 %). Ve všech ostatních letech období 2003-2012 rostla domácí poptávka v ČR rychleji než v EU 27.

6.1.1.2 Zahraniční poptávka

Země největších obchodních partnerů jako Slovensko a Německo i EU jako celek zaznamenaly výrazný útlum HDP, resp. jeho pokles až ve 4. čtvrtletí 2012

Pro ČR nepříznivá změna na zahraničních trzích, spočívající v poklesu poptávky po exportovaném zboží a službách vlivem poklesu HDP (graf 76), se v roce 2012 začala objevovat až zhruba v 3. čtvrtletí (především v srpnu a v září). Zesílila výrazně však až v posledním čtvrtletí roku. Výsledek zahraničně obchodní výměny, jako jediný faktor působící od poloviny roku 2011 v kladném směru na vývoj HDP, tak začal rovněž ztrácet na dynamice (ve 4. čtvrtletí 2012 už byl jeho vliv nulový, za celý rok 2012 činil příspěvek salda zahraničního obchodu se zbožím a službami +1,4 pb. díky vysokým příspěvkům v 1. a 3. čtvrtletí).

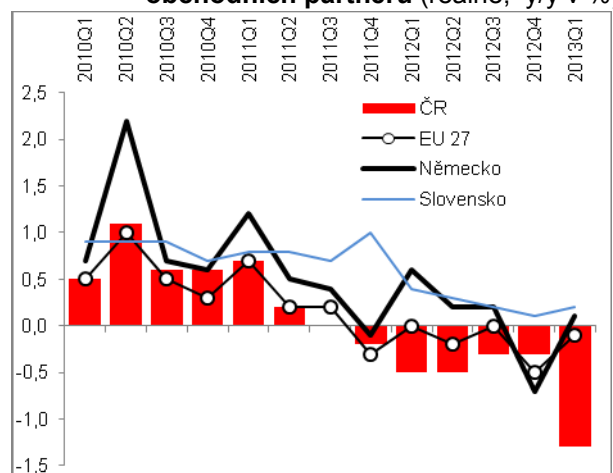
Pokles tempa růstu exportu zboží a služeb z ČR v reálném vyjádření z +6,3 % meziročně v 1. čtvrtletí na +2,4 % ve 4. čtvrtletí 2012; u dovozu srovnatelně z +3,6 % na +2,6 %

Za celý rok 2012 se udržel jak dovoz, tak vývoz v nominálním vyjádření (podle dat CZ-CPA v národním pojetí) v meziročních růstech (graf 77).

Reálně pak stoupl celkový vývoz zboží a služeb proti roku 2011 o 4,2 % (export zboží o 4,6 %, export služeb o 2,2 %). V jednotlivých čtvrtletích byl pokles zaznamenán jen ve 2. čtvrtletí u exportu služeb (meziročně -2 %). Srovnatelně celkový dovoz zboží a služeb v roce 2012 vzrostl o 2,5 % (import zboží o 1,7 %, import služeb o 7,3 %), k poklesu došlo ve 3. čtvrtletí u importu zboží.

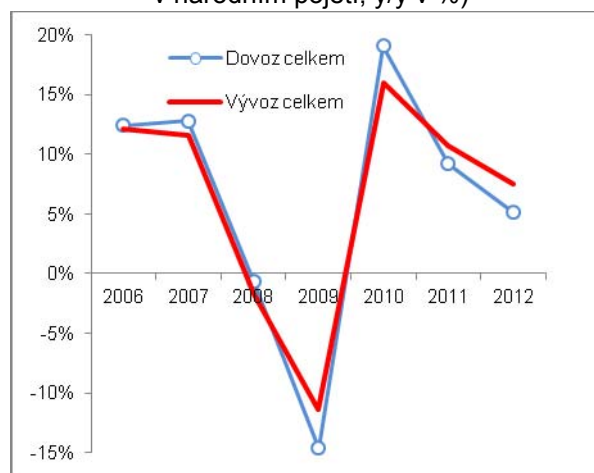
I tyto proporce v tempech dovozu a vývozu odráží v celoročním pohledu slabší domácí poptávku než poptávku zahraniční.

Graf č. 76 Dynamika HDP v zemích největších obchodních partnerů (reálně, y/y v %)

Pramen: Eurostat

Graf č. 77 Zahraniční obchod (podle dat CZ-CPA v národním pojetí, y/y v %)

Pramen: ČSÚ

Export aut z ČR po meziročním růstu o silných 17,6 % v 1. čtvrtletí 2012 v posledním čtvrtletí klesl o 1,6 % a určil tak i snížení tempa celkových exportů z ČR; v 1. čtvrtletí 2013 již meziroční prudký pád exportu aut z ČR o -11,6 %

Cyklická odvětví produkující hlavní položky exportu zboží z ČR trpěla v roce 2012 postupnou ztrátou tempa těchto exportů (graf 78). Z dat o zahraničním obchodě v národním pojetí (CZ-CPA) je patrný velmi prudký meziroční propad exportu automobilů z ČR v jednotlivých kvartálech - z +17,6 % v 1. čtvrtletí po -1,6 % v posledním čtvrtletí roku 2012. Tento vývoj byl pro dynamiku celkového exportu zboží z ČR určující.

V 1. čtvrtletí 2013 již došlo prudkému propadu exportu aut z České republiky o 11,6 % proti stejnému období roku 2012, na což však měla zčásti vliv i statistická základna.

Po slabém meziročním růstu vývozu počítačů a elektronických zařízení

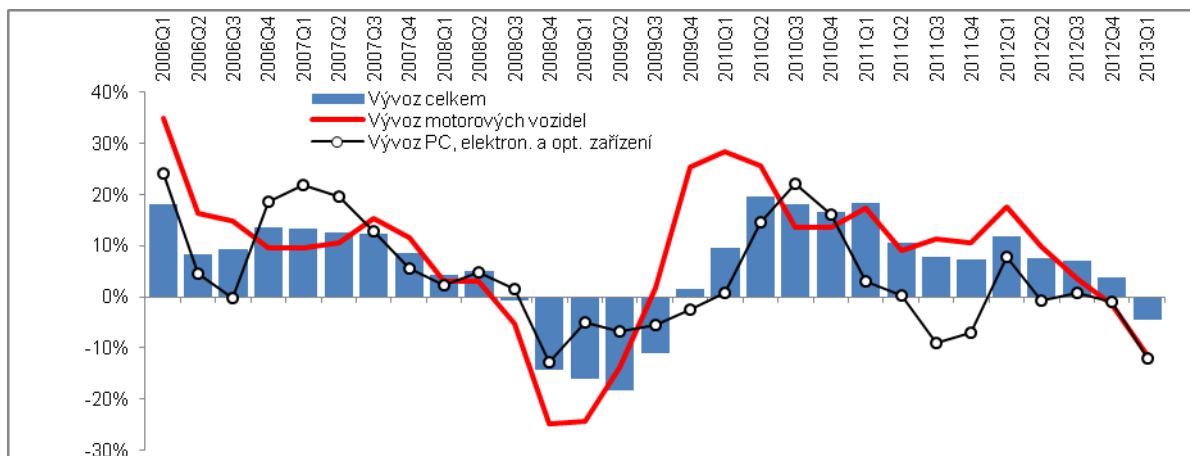
Také další významná položka, export počítačů a elektronických zařízení, která v letech konjunktury podobně jako v případě automobilů dynamizuje celkový

z ČR o 1,5 % se
v 1. čtvrtletí 2013 jejich
export propadl o 12 %

export z ČR, se v roce 2012 vyvíjela nepříznivě, co se meziroční dynamiky po čtvrtletí týká – po meziročním přírůstku v 1. čtvrtletí 2012 o +7,7 % klesl v posledních třech měsících jejich export o 0,9 %.

V 1. čtvrtletí 2013 se vývoz počítačů a elektronických zařízení z ČR snížil proti stejnému období 2012 o silných 12 %.

Graf č. 78 **Export vybraných komodit (automobily, počítače a elektronická zařízení) a export z ČR celkem** (y/y v %, CZ CPA, národní pojetí)

Pramen: ČSÚ

Pozitivní výhled pouze pro dvě země v Evropě, za „ekonomiky v riziku“ označeno Německo a Slovensko, největší obchodní partneri ČR – pro celý zbytek EU 27 indikována pro rok 2013 recese

Výhled pro rok 2013 nepřináší z pohledu zahraniční poptávky pro ČR zatím obrát k lepšímu, ten je očekáván až v roce 2014. Jak je z grafu 79 (mapky) zpracované ratingovou agenturou Moody's v květnu 2013 patrné, recese je očekávána pro rok 2013 v naprosté většině sledovaných zemí (červené pole). Oživení předpovídá agentura Moody's Rakousku, za ekonomiky „v riziku“ je podle tohoto zdroje označeny Německo a Slovensko, tj. největší odběratelé zboží z ČR. Z tohoto pohledu je tedy takto identifikovaný vývoj pro export z České republiky příznivější, než v případě naprosté většiny ostatních evropských destinací.

Předpověď „expanze“, tedy ekonomické růstu, omezila agentura Moody's v předpovědi z května 2013 jen na dvě země Evropy – Norsko a Polsko.

Eurostat je také pozitivní na Německo a Slovensko; recesi pro rok 2013 předpovídá kromě sedmi zemí jižní Evropy už pouze Nizozemí, Slovinsku a České republice

Také předpověď Eurostatu pro roky 2013 a 2014 počítá s oživením až v roce 2014. HDP EU 27 v reálném vyjádření podle tohoto odhadu bude v roce 2013 fakticky stagnovat (-0,1 %), pokles o 0,2 % je indikován pro staré země unie (EU 15), hlubší pro eurozónu jako celek (-0,4 %). Také Eurostat je v případě Německa a Slovinska optimističtější a předpovídá růst jejich HDP v roce 2013. To opět naznačuje z pohledu českého exportu příznivá očekávání.

Kromě jižních zemí Evropy předpovídá Eurostat recesi v roce 2013 už jen Nizozemí, Slovinsku a ČR

Z ostatních zemí EU 27 předpovídá pro rok 2013 Eurostat recesi sedmi státům jižní Evropy (Řecku, Španělsku, Francii, Itálii, Kypru, Chorvatsku a Portugalsku) a kromě nich už jen Nizozemí, Slovinsku a České republice.

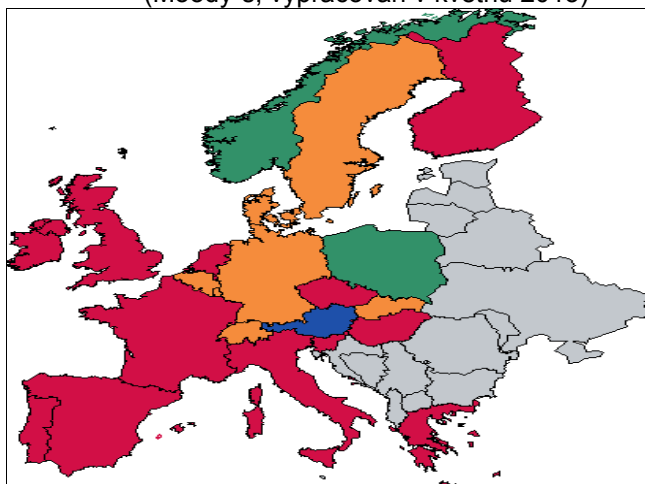
HDP na obyvatele v PPS klesl v ČR v „zemí unie

V globálním výhledu zpracovaném v květnu 2013 Moody's Analytics je očekáván růst pouze v Rusku, Číně, několika zemích jihovýchodní Asie, v Austrálii a Tichomoří a menších zemích střední a jižní Ameriky. Jako ekonomiky v riziku označuje tento výhled ekonomiky USA, Indie, Argentiny, Bolívie a Jižní Afriky. Z největších rychle rostoucích ekonomik označovaných jako skupina BRIC tak kromě růstu v Rusku a Číně má oživit brazilská ekonomika a o něco nižší výhled má Indie.

Relativně rychlá diverzifikace českého exportu na trhy mimo EU 27 – pokles podílu unie na celkovém exportu z ČR z 87,3 % v roce 2003 na 83 % v roce 2011 a 80,8 % v roce 2012

Český export je stále více diverzifikován, co se zemí skupiny BRIC týká, zejména směrem do Ruska, kde dynamika meziročně narůstá nejrychleji. Přesto ale v roce 2012 představoval vývoz do těchto čtyř velkých zemí jen 5,7 % celkového exportu z ČR, do zemí EU 27 přitom směřovalo 80,8 % úhrnného vývozu.

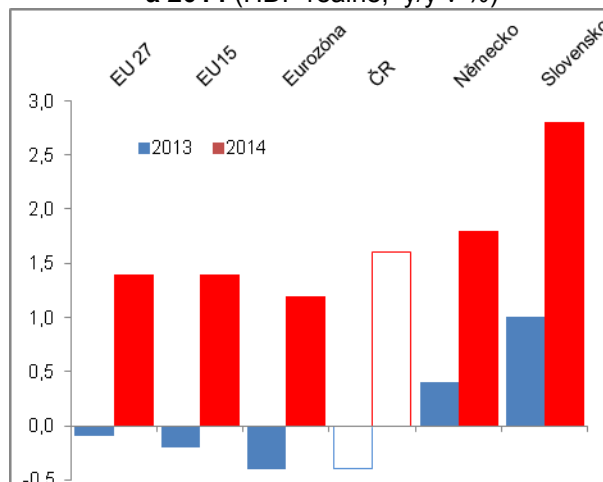
S ohledem na evropskou recesi je tak příznivé, že podíl zemí EU 27 klesá z 87,3 % v roce 2003 přes 83 % v roce 2011 až po zmíněné zhruba čtyři pětiny v roce 2012.

Graf č. 79 **Výhled pro evropskou ekonomiku**
(Moody's, vypracován v květnu 2013)

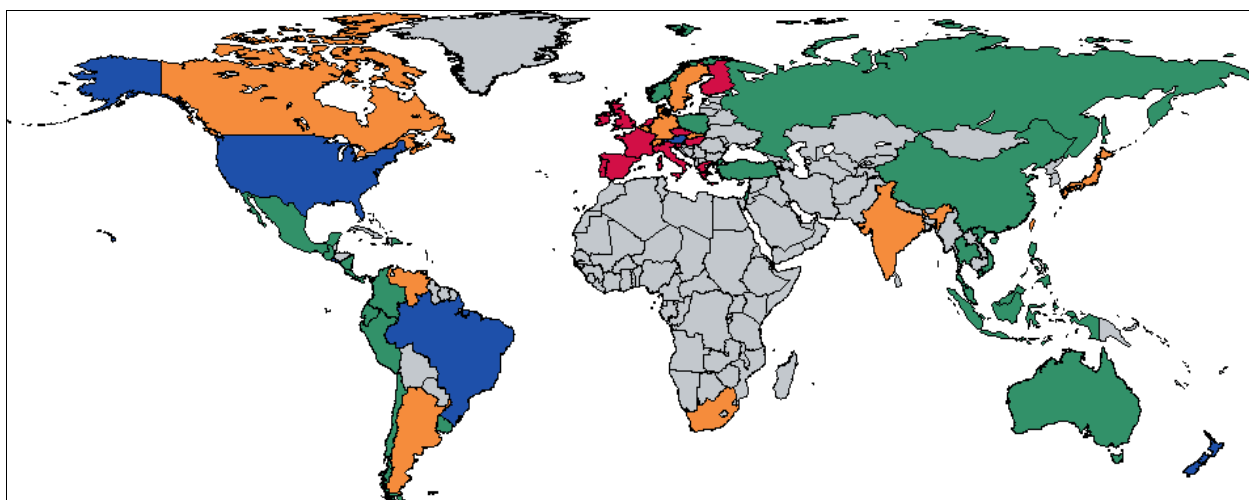
Pramen: Moody's Analytics

Poznámka k barevným polím mapky:

zeleně „expanze“, modře „oživení“, žlutě „ekonomika v riziku“, červeně „recese“

Graf č. 80 **Očekávání Eurostatu pro roky 2013 a 2014**
(HDP reálné, y/y v %)

Pramen: Eurostat

Graf č. 81 **Výhled pro světovou ekonomiku** (vypracován v květnu 2013)

Pramen: Moody's Analytics

Pozn. k barevným polím mapky:

zeleně „expanze“, modře „oživení“, žlutě „ekonomika v riziku“, červeně „recese“

6.2 Plnění maastrichtských kritérií nominální konvergence

I po krizi roku 2009 ČR plnila předepsaná konvergenční kritéria s výjimkou deficitu vládního sektoru k nominálnímu HDP

Kritéria maastrichtské smlouvy o nominální konvergenci zemí k průměrné úrovni měnové a hospodářské unie v Evropě²⁶, plnila ČR po převážnou většinu minulé dekády relativně bez velkých problémů (v letech 2004 a 2006-2007 se dařilo dosahovat díky silnému růstu ekonomiky i předepsaného deficitu vládního sektoru v poměru k nominálnímu HDP). Ani po krizi roku 2009 se toto plnění významněji nezhoršilo - od roku 2009 do roku 2011 ČR konvergenční kritéria plnila s výjimkou limitu pro výši deficitu vládního sektoru v poměru k nominálnímu HDP, kde se jeho relativní výše nedostala pod 3 % HDP. Plněno však bylo s rezervou kritérium hrubého konsolidovaného dluhu ČR k HDP s limitem 60 % (více k fiskálnímu kritériu v rozboru kap. 5 o nerovnováhách).

²⁶ Ta zohledňuje, zda se její cenový vývoj ve sféře spotřebitelských cen neodchyluje výrazným způsobem od cenového vývoje podle kvantifikovaného údaje za vývoj EU 27. Dále zohledňuje, zda země v podobném srovnání nevykazuje výraznou nerovnováhu v deficitech vládního sektoru a jeho hrubého konsolidovaného dluhu v relaci k nominálnímu HDP. Maastrichtská kritéria stability určují i limity pro vývoj dlouhodobých nominálních úrokových sazeb a volatility směnného kurzu.

Kritérium předepsané výše dlouhodobých nominálních úrokových sazeb vládních dluhopisů denominovaných v národní měně Česká republika plní dlouhodobě rovněž se značnou rezervou. Poslední předepsaná podmínka konvergence, kritérium stability směnného kurzu národní měny, není možné z pohledu ČR bez členství v systému ER II vyhodnotit. Volatilita kurzu koruny podle vývoje na devizovém trhu však není významným problémem české měny.

V roce 2012 se nepodařilo dodržet dva z limitů, kromě předepsaného poměru deficitu vládního sektoru k HDP také kritérium inflační – znamenalo to nejméně příznivý výsledek plnění kritérií nomin. konvergence v posledních pěti letech

Nepříliš pozitivní pokrizový vývoj, který zastavil v letech 2010-2012 reálnou konvergencí, ale až do roku 2011 nezhoršoval plnění maastrichtských konvergenčních kritérií, dopadl v roce 2012 na schopnost ČR dodržet kritérium inflace. Růst harmonizovaného indexu spotřebitelských cen (HICP) o 3,5 % byl nad limitem 2,8 % platným pro rok 2012.

ČR tak v roce 2012 nesplnila dvě z konvergenčních kritérií, což byl nejméně příznivý výsledek za posledních pět let.

Tab. č. 5 Nominální konvergence ČR - plnění maastrichtských kritérií (hodnoty v %)

	2008	2009	2010	2011	2012
Kritérium inflace (HICP) v %	6,3	0,6	1,2	2,1	3,5
	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne
Fiskální kritéria deficit (< 3 % HDP v b.c.)	-2,2	-5,8	-4,8	-3,3	-4,4
	Ano	Ne	Ne	Ne	Ne
dluh (< 60 % HDP v b.c.)	28,7	34,2	37,8	40,8	45,8
	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Kritéria stability úrokové sazby v %	4,6	4,8	3,9	3,7	2,8
	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
směnný kurz	ČR není součástí systému ERM II.				

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

7. Regiony ČR podle ekonomické úrovně a výběr sociálních statistik

Pro ekonomický vývoj v České republice byl v posledních téměř dvou dekádách charakteristický silně akcelerující růst HDP na obyvatele v PPS v hlavním městě Praze a oproti němu podstatně slabší vývoj v regionech země. Od roku 2008 se však relativní pozice Prahy v tomto ukazateli již nezlepšuje.

7.1 Hrubý domácí produkt na obyvatele

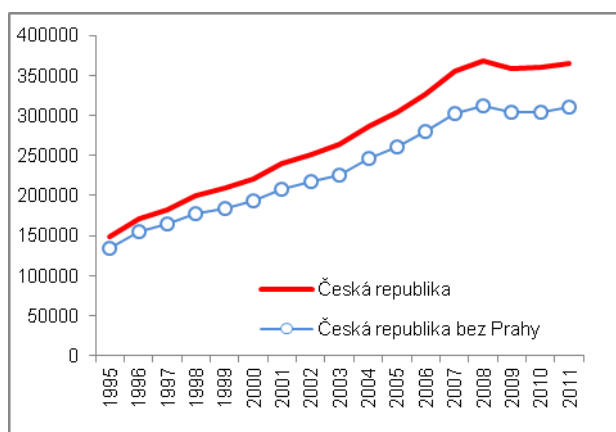
V období 1992-2002 regiony ČR mimo Prahu v úhrnu divergovaly od průměrné úrovně HDP na obyvatele v PPS v EU 27

Odlíšný vývoj velikosti HDP na obyvatele v PPS jako měřítko ekonomické vyspělosti byl v ČR patrný mezi regiony ve skupině jako celku na jedné straně a Prahou na straně druhé zejména v období 1995-2002. Tehdy velmi výrazně stoupl tento ukazatel za hlavní město Prahu ze 123,1 % průměru EU 27 v roce 1995 na 145 % v roce 2002. Regiony ČR jako celek naproti tomu divergovaly, když HDP na obyvatele v PPS klesl z dvoutřetinové úrovně průměru EU 27 (tj. 66,6 %) v roce 1995 na 60,7 % v roce 2002 (graf 83).

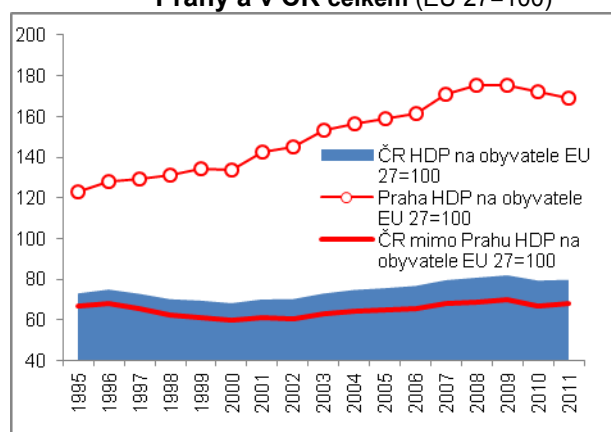
Od roku 2003 relativně silná konvergence „zbytku ČR“ k průměru EU 27

Silná a relativně dlouhá konjunktura české ekonomiky na přelomu poloviny minulé dekády způsobila, že nepoměr mezi HDP na obyvatele v PPS mezi Prahou a zbytkem ČR se sice dále zvětšoval (v Praze stoupl od roku 2003 dokonce až do krizového roku 2009 ze 153,3 % na 175,5 % a ve zbytku ČR z 62,8 % na 69,7 %), a konvergence regionů k průměru EU 27 byla relativně silná, přinejmenším trend byl oproti minulému období výrazně pozitivní (graf 83).

Graf č. 82 HDP na obyvatele v korunách

Graf č. 83 HDP/obyv. v PPS v Praze, v ČR kromě Prahy a v ČR celkem (EU 27=100)

Pramen: ČSÚ

Praha na 8. místě v žebříčku regionů NUTS 2 EU 27 podle úrovně HDP na obyvatele v PPS v roce 2010 se 172 % průměru EU 27 za Bratislavou (176 %)

Diference mezi hlavním městem a ostatními regiony je typická pro řadu dalších zemí EU. Podle údajů Eurostatu se podle zatím dostupných dat v regionech NUTS 2 v roce 2010 umístilo na prvních deseti místech podle nejvyššího HDP na obyvatele v PPS celkem osm metropolí – Praha zaujala osmé místo se 172 % průměrné úrovně EU 27 za Bratislavou (176 %), ale před Stockholmem (168 %) a Vídní (165 %).

První tři míst obsadil Londýn s vysokou koncentrací finančních služeb, která se vysokou měrou podílela na tom, že v britské metropoli činil za rok 2010 HDP na obyvatele v PPS 328 % průměru EU 27. Následoval Lucemburk (266 %) a Brusel (223 %). Ačkoli se hlavní města Francie nebo Nizozemí v žebříčku Top 10 neumístila, francouzský region Ile de France a nizozemský Groningen obsadily v žebříčku evropských regionů podle vyspělosti 5. a 6. místo.

Na vrcholu regionů Londýn, Lucemburk a Brusel, na konci dva polské regiony

Na opačném pólu, tj. v poslední desítkě míst řazení regionů NUTS v EU, se v roce 2010 umístilo pět regionů Polska, tři maďarské a dva rumunské. Regionem s nejnižším HDP na hlavu v PPS v roce 2010 bylo polské Swietokrzyskie se 47 % průměru EU.

V ČR na 2. místě v HDP na obyvatele v PPS proti

Rozvrstvení HDP na obyvatele v PPS regionů NUTS 2 oproti průměrné úrovni v EU oscillovalo v roce 2010 v České republice od 172 % v případě Prahy po 63 % regionu

průměru EU 27 figuroval v roce 2010 region Jihovýchod, až za ní pak Střední Čechy...

Severozápad. Poněkud překvapivě však nezůstaly na druhém místě Střední Čechy (70 % pomru EU 27), ale region Jihovýchod, což lze přičíst vysoké ekonomické vyspělosti Jihomoravského kraje a také města Brna.

Z ostatních regionů NUTS 2 v České republice byl čtvrtým nejvyspělejším regionem v zemi Jihozápad (69 % průměru EU 27 v roce 2010) a na pátém místě pak Moravskoslezsko (67 %). Evidentně zde hraje roli výkonnost velkých průmyslových firem. Naopak do poslední trojice patřil Severovýchod (65 % průměru EU 27), Střední Morava (64 %) a se 63 % průměru EU 27 v ukazateli HDP na obyvatele v PPS regionů NUTS 2 pak Severozápad.

... co do výše ukazatele srovnatelnost s Řeckem

Co do úrovně rozvětvenosti byly regiony NUTS 2 v České republice v roce 2010 podle Eurostatu podobně vyspělé jako regiony v Řecku.

7.2 Příjmy na obyvatele v krajích ČR

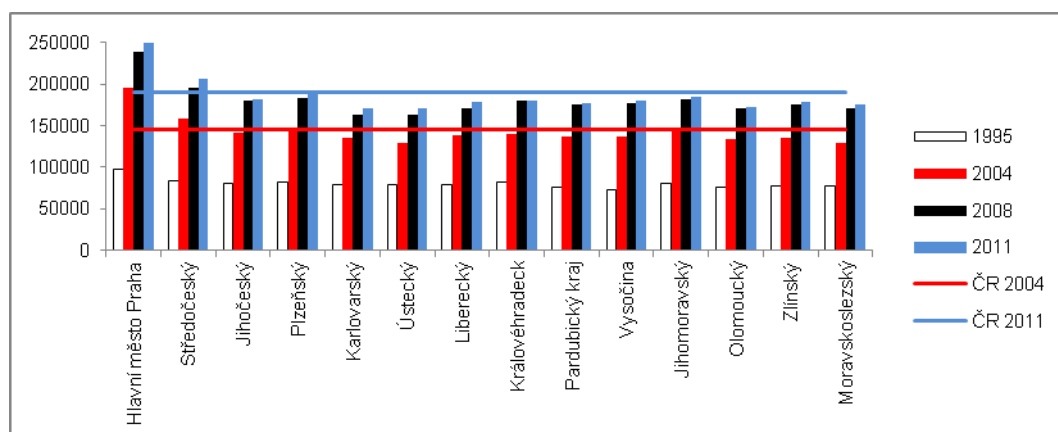
Samotný HDP na obyvatele je sice ukazatelem udávajícím vyspělost země či regionu podle výkonnosti ekonomiky, tj. i podle těch složek HDP, které mají vliv na (materiální) úroveň života lidí jen zprostředkovaně. Lepší je z pohledu této úrovně sledovat např. vývoj jejich příjmů. V další části je použit ukazatel čistého disponibilního důchodu domácností jako úhrn nejen jejich příjmů z mezd a platů, ale také velikosti hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu, salda důchodů z vlastnictví, resp. salda z přerozdělení.

Do roku 1997 celkem čtyři kraje vč. Prahy převyšovaly průměrnou republikovou úroveň hrubého disponibilního důchodu domácností v přepočtu na jednoho obyvatele

V roce 1995 byly nad průměrnou úrovní čistého disponibilního důchodu domácností přepočteného na jednoho obyvatele České republiky ve výši 81,3 tis. korun kromě hlavního města Prahy (98,3 tis. korun) ještě tři další kraje – Středočeský (83,5 tis.) Královéhradecký (82,2 tis.) a Plzeňský (81,6 tis. korun). Od roku 1998 to však již neplatilo pro kraj Plzeňský a od roku 2002 také pro kraj Královéhradecký.

V roce 1995 ke třem krajům s nejnižším čistým disponibilním důchodem domácností na obyvatele patřil kraj Pardubický (76,1 tis. korun). Olomoucký (75,8 tis.) a s jistým odstupem pak kraj Vysočina se 72,7 tis. korun na jednoho obyvatele (graf 84).

Graf č. 84 Čistý disponibilní důchod na obyvatele v korunách v krajích České republiky a v ČR celkem (vybrané roky období 1995-2011)

Pramen: ČSÚ

Za dobu konjunktury 2004-2008 stouply příjmy na obyvatele ve formě čistého disponibilního důchodu domácností v nominálním vyjádření o více než čtvrtinu (+26,7 %), HDP na obyvatele se za tu dobu zvýšil více (+28,6 %)

Na počátku konjunktury české ekonomiky v roce 2004 se již čistý disponibilní důchod domácností v přepočtu na obyvatele zvýšil oproti roku 1995 o téměř čtyři pětiny (+79,5 %) na 145,9 tis. korun. Tento průměr příjmů přesahovali kromě obyvatel Prahy (196,3 tis. korun na obyvatele) také lidé ve Středočeském (158,2 tis. korun) a Plzeňském kraji (146,1 tis. korun na jednoho obyvatele). V roce, kdy silná konjunktura v ČR vrcholila (2008) už nad průměrem ČR pokud jde o příjmy v podobě čistého disponibilního důchodu domácností na obyvatele (185 tis. korun) zůstal kromě Prahy (239,8 tis. korun) jen Středočeský kraj (196,2 tis. korun).

V roce 2008 tak byly takto definované příjmy lidí v přepočtu na obyvatele o více než čtvrtinu vyšší (+26,7 %) než v roce 2004 na počátku konjunktury. V přírůstku se však projevila již poměrně vysoká předchozí základna.

Nepříznivý pokrizový vývoj - v letech 2010 a 2011 čistý disponibilní důchod domácností v přepočtu na obyvatele stagnoval, přestože ekonomika v nominálním vyjádření rostla

Pokrizový vývoj zredukoval následné přírůstky příjmů, když v roce 2011 převyšoval čistý disponibilní důchod domácností v přepočtu na obyvatele úroveň roku 2008 jen o pouhé 2,9 % v nominálním vyjádření. V letech 2010 i 2011 totiž k žádným meziročním přírůstkům nedocházelo (graf 86). Přitom nominální HDP rostl o 0,6 % meziročně, resp. 1,1 % (reálně však +1,8 %, -1,2 %).

Znamená to, že pokrizový vývoj postihl nominální příjmy domácností (jejich čistý disponibilní důchod) v přepočtu na hlavu citelněji, než odpovídalo vývoji ekonomiky.

Krizový vývoj i zhoršil pořadí pěti krajů v žebříčku podle výše příjmů na obyvatele...

Krise výrazněji zhoršila pozici Plzeňského a Moravskoslezského kraje, mírně pak krajů Jihočeského, Zlínského a Ústeckého, jejichž pořadí v žebříčku krajů podle příjmů (čistého disponibilního důchodu domácností) na obyvatele se v roce 2009 proti roku 2008 snížilo. Beze změny zůstala pozice hlavního města Prahy, Středočeského kraje a Kraje Vysočina. Ostatním krajům vývoj v roce 2009 „pomohl“ k lepšímu umístění.

... v úhrnu i v roce 2009 meziroční nominální růst čistého disponibilního důchodu domácností na obyvatele o 3 %

Přesto i v roce 2009 proti roku 2008 nominální příjmy na obyvatele ve všech krajích stouply, v průměru za ČR o 3 %. Důvodem byl dopad legislativních změn (působení rovné daně a ostatních změn), jejichž vlivem zůstalo domácnostem více peněz, které by za předchozích podmínek byly součástí rozpočtových příjmů. Pro veřejné finance bylo tak nepříznivé, že v krizovém roce bylo nutné posílit transfery domácnostem (dávky v nezaměstnanosti, dávky v hmotné nouzi a další související dávky). To také v úhrnném pohledu posílilo zdroje domácností, které byly příjemci těchto transferů.

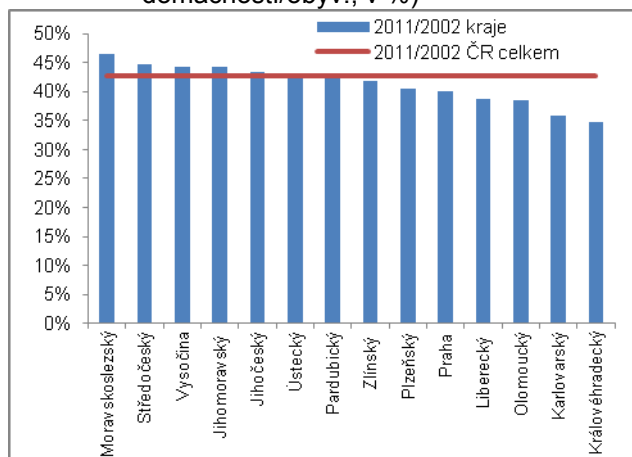
V roce krize byl nejvyšší růst příjmů na hlavu zaznamenán v Karlovarském a Ústeckém kraji...

O logice této úvahy svědčí fakt, že procentuálně nejvíce stouply v krizovém roce 2009 proti roku končící konjunktury (2008) příjmy na obyvatele v kraji Karlovarském (+5,6 %) a Ústeckém (+4,7 %). Roli zde hrála samozřejmě i nízká absolutní základna těchto příjmů v podobě čistého disponibilního důchodu a místní situace na trhu práce.

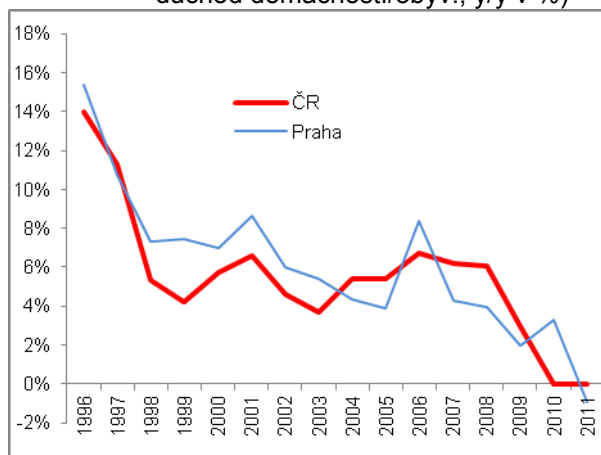
...naopak nízký ve Zlínském a Jihočeském kraji

Nejméně stouply v roce 2009 meziročně příjmy na obyvatele v Jihočeském a Zlínském kraji (+1,4 %, resp. 1,3 %).

Graf č. 85 **Nárůst příjmů na obyvatele v letech 2002-2011** (čistý disponibilní důchod domácností/obyv.; v %)

Graf č. 86 **Vývoj nominální meziroční změny příjmů na obyvatele** (čistý disponibilní důchod domácností/obyv.; y/y v %)

Pramen: ČSÚ

Moravskoslezský kraj s nejvyšším přírůstkem příjmů na obyvatele za dekádu 2002-2011...

Za celou dekádu 2002-2011 stouply nejvíce příjmy na obyvatele v podobě čistého disponibilního důchodu domácností v Moravskoslezském kraji, a to o téměř polovinu (+46,6 %), zatímco v průměru za ČR o 42,6 %. Z grafu 85 je dále patrné, že vyšší než průměrný přírůstek příjmů zaznamenalo ještě dalších šest krajů.

Z nich dva, Pardubický a Ústecký, však v roce 2011 i přes tento dlouhodobě vyšší než průměrný růst příjmů na obyvatele zaujímaly se 177,1 tisíci, resp. 170,9 tis. korun čistého disponibilního důchodu na obyvatele pozici v dolní části žebříčku krajů ČR (příjmy v Ústeckém kraji byly vůbec nejnižší stejně jako v roce 2009, v roce 2010 to bylo v kraji Olomouckém).

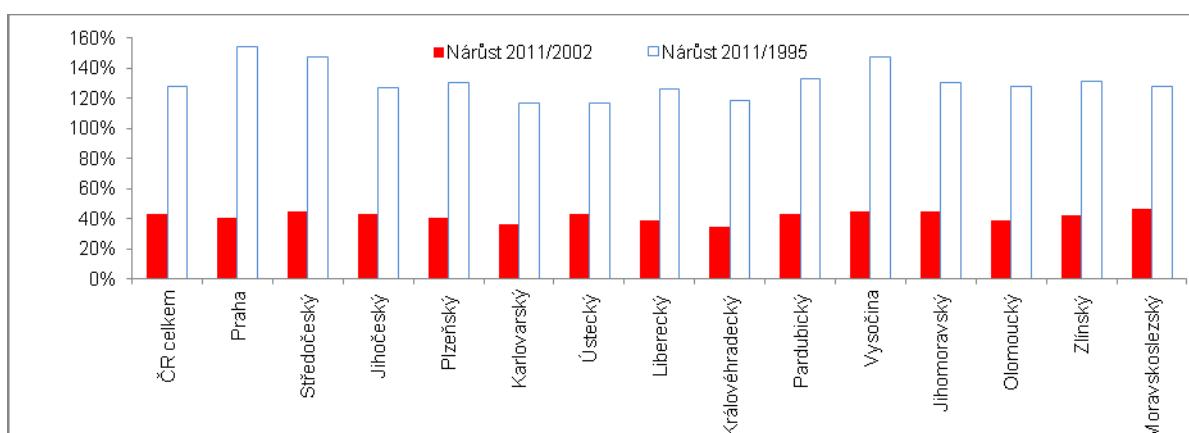
... nejnižší přírůstek v Karlovarském a Královéhradeckém kraji

V porovnání s ostatními kraji a průměrem za ČR se za roky 2002-2011 nejméně, zhruba o třetinu, zvýšily příjmy lidem v Karlovarském a Královéhradeckém kraji (+35,9 %, resp. 34,3 %). O relativizujícím pohledu na příjmovou dynamiku jako klíčového parametru spokojenosti se životem mluví fakt, že podle průzkumů z komerční sféry je to právě Královéhradecký kraj, kde lidé uvádějí na základě vybraných ukazatelů i jiného než ekonomického charakteru vysokou úroveň spokojenosti se svým životem.

V roce 2011 byly příjmy na obyvatele v ČR proti roku 2002 vyšší o 43 %, proti roku 1995 o 134 %

Srovnáme-li přírůstky čistého disponibilního důchodu domácností na obyvatele v letech 2002-2011 na jedné straně a ještě delšího období 1995-2011 na straně druhé, je z grafu 87 vidět, že k největším růstům příjmů docházelo ve druhé polovině 90. let. I zde však působí efekt předchozí nízké srovnávací základny. V roce 2011 byly v ČR takto definované příjmy na obyvatele o 42,6 % vyšší než v roce 2002 a proti roku 1995 stouply o 134,2 %.

Graf č. 87 **Nárůsty příjmů (čistého disponibilního důchodu domácností/obyvatele) v krajích za roky 2002-2011 a 1995-2011 (v %)**

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

7.3 Riziko chudoby nebo sociálního vyloučení

Šetření životních podmínek domácností, probíhající v evropském měřítku, produkuje po vyhodnocení indikátory různého typu: podíl obyvatel v riziku chudoby nebo sociálního vyloučení na celkové populaci domácností, různé sociální charakteristiky domácností – zdraví, pracovní podmínky, bydlení, péče o děti, aj. Oblast mapující materiální deprivaci pracuje s devíti položkami vztaženými k hmotnému strádání²⁷.

Velmi nízký podíl obyvatel ohrožených příjmovou chudobou byl v ČR zaznamenáván již od počátku šetření v roce 2005...

Česká republika zaujímá od počátku šetření životních podmínek domácností v evropských zemích jedno z nejlepších umístění v pořadí zemí EU 27, pokud jde o ohroženost jejich obyvatel tzv. příjmovou chudobu²⁸ a také v indikátoru chudoby nebo sociálního vyloučení²⁹.

V roce 2005, odkdy jsou údaje za ČR zachycovány, byla země podle podílu obyvatel v riziku příjmové chudoby 10,4 % celkové populace domácností proti 16,4 % za EU 27 jako celek (bylo to nejméně po Švédsku s 9,7 %). V roce 2006 klesl podíl obyvatel ČR v riziku chudoby na pod desetiprocentní hranici (9,9 %), přičemž menší podíl mělo v té době pouze Nizozemsko (9,7 %) a průměr za EU 27

²⁷ Lidé, kteří si nemohou dovolit nejméně čtyři z devíti definovaných věcí: platit účty za nájem a služby, mít v bytě teplo, jíst obden maso, čelit neočekávaným výdajům, týdenní dovolenou mimo domov, auto, automatickou pračku, barevnou TV, telefon.

²⁸ Prahem pro určení rizika příjmové chudoby je 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku pro každou zemi (ukazatel zohledňuje v ekvivalizaci tzv. úspory z počtu ve vícečlenných domácnostech, tj. úspory na nákladech na předměty a služby, které slouží většímu počtu členů domácnosti).

²⁹ Indikátor představuje podíl osob ohrožených příjmovou chudobou, materiálně deprivovaných nebo žijících v domácnosti s nízkou pracovní intenzitou. Za domácnosti s nízkou pracovní intenzitou jsou považovány takové domácnosti, které mají pracovní intenzitu nižší než 0,20. Koefficient pracovní intenzity domácnosti je počítán za členy domácnosti ve věku 18 až 59 let s výjimkou studujících osob ve věku 18 až 24 let. Pracovní intenzita se vypočte jako podíl počtu měsíců, v nichž takto vymezené osoby byly pracující, a počtu měsíců jejich přítomnosti v domácnosti celkem.

mírně stoupl na 16,5 %.

... a od roku 2007 je podíl lidí žijících v domácnostech ohrožených příjmovou chudobou v ČR každoročně nejnižší ze všech zemí EU 27

Mírný nárůst podílu na 9 % a 9,8 % obyvatelstva v riziku příjmové chudoby v letech 2010 a 2011

Zvýšení prahové hodnoty nad 60 % mediánu příjmů by zvýšilo počty osob v ČR ohrožených příjmovou chudobou o desetitisíce starobních důchodců s důchodem jako jediným zdrojem příjmu...

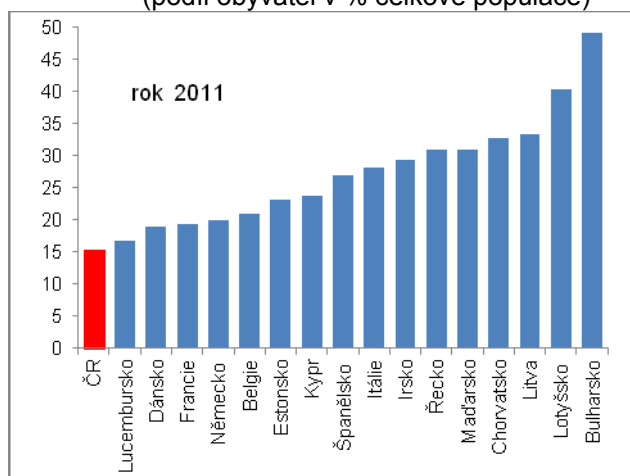
Snižování podílu osob ohrožených příjmovou chudobou bylo patrné od počátku zavedení šetření v roce 2005 až do roku 2009. I v tomto krizovém roce jejich podíl klesl, a to dokonce na pouhých 8,6 % obyvatel. Nejenže to byl nejnižší podíl ze všech zemí EU 27, ale oproti úhrnu zemí unie (16,3 %) byl jen zhruba poloviční.

Poté však v letech 2010 a 2011 stoupl podíl lidí ohrožených v ČR příjmovou chudobou na 9 %, resp. 9,8 % obyvatelstva. Promítl se zde zřejmě jev „pozdrženého“ dopadu ekonomické krize, kdy v roce 2009 mohly domácnosti „těžít“ z efektu legislativních změn zavedených již od počátku roku 2008 a protikrizových opatření.

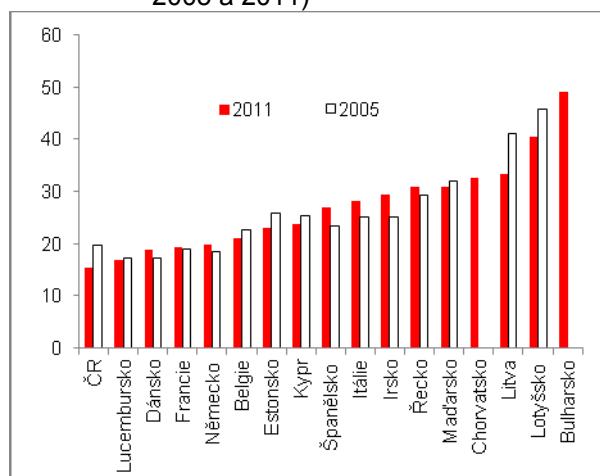
Prahová hodnota, pod níž jsou lidé „zařazeni“ do kategorie ohroženosti příjmovou chudobou, tj. 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu, je v ČR skutečně „prahovou“ v tom smyslu, že mnoho obyvatel, převážně odkázaných na příjem z vyplácených starobních důchodů, se pohybuje těsně nad touto hranicí. Z dat vyplývá, že posunutím prahu na 70 % mediánu příjmů by se v riziku příjmové chudoby ocitlo dalších více než 200 tis. nepracujících důchodců.

V ČR žije dlouhodobě (šetření začalo poprvé probíhat za rok 2005) jen asi 9-10 % lidí v populaci domácností, kteří jsou v riziku příjmové chudoby. V roce 2011, za který je k dispozici kompletní tabulka Eurostatu, se v ČR nacházelo v riziku příjmové chudoby 9,8 % obyvatel, zatímco v průměru za země EU 27 bylo příjmovou chudobou ohroženo 16,9 % obyvatel.

Graf č. 88 **Ohroženost příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením** (podíl obyvatel v % celkové populace)

Graf č. 89 **Podílu obyvatelstva v riziku chudoby nebo sociálního vyloučení (v %, roky 2005 a 2011)**

Pramen: Eurostat

Příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením ohroženo v ČR v roce 2011 jen 15,3 % obyvatel

Podle šetření SILC bylo v ČR ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením v roce 2011, za nějž je k dispozici ucelená tabulka zemí pro srovnání, celkem 15,3 % obyvatel. Např. v Belgii to bylo 21%, v Dánsku 18,9 % a v Německu 19,9 %. Vysoká ohroženost příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením byla patrná v Bulharsku, kde byla v roce 2011 v tomto riziku téměř polovina obyvatel (49,1 %).

Výsledky vykreslují Českou republiku jako zemi s velmi příznivou pozicí pokud jde o riziko příjmové chudoby jejich obyvatel a také riziko sociálního vyloučení.

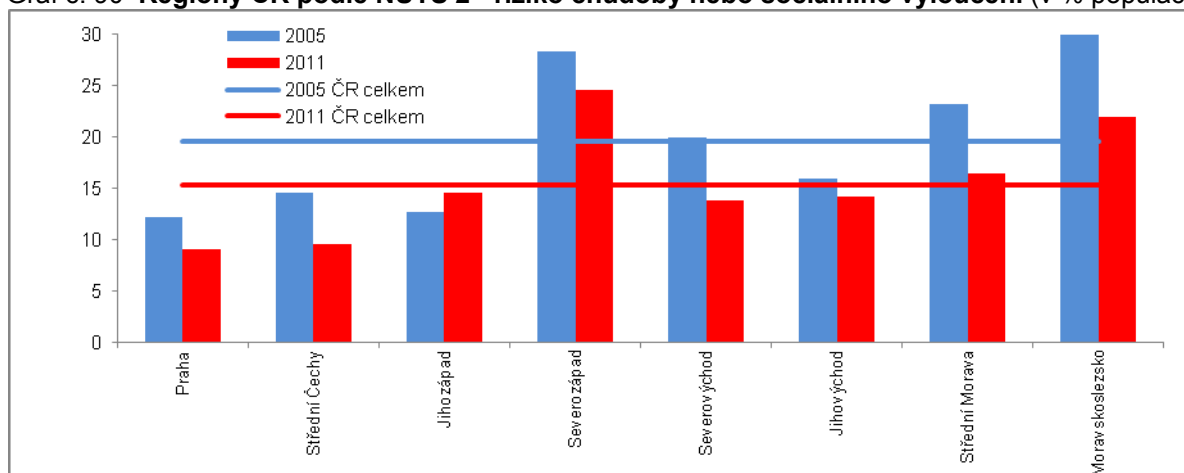
Míra ohrožení příjmovou chudobou však může posloužit spíše k porovnání životní úrovně různých skupin osob v rámci dané země, než pro mezinárodní srovnání kvality života, neboť odráží zejména diferenciaci příjmů, která je v ČR stále malá. Proto i úroveň příjmové chudoby je u nás nízká a dost podobně jsou na tom i ostatní středoevropské země bývalého východního bloku. Tento indikátor sám o sobě není dostačujícím ukazatelem pro hodnocení životních podmínek.

K porovnání toho, jak se lidem v jednotlivých zemích žije, je nutno vzít v potaz také reálnou výši příjmů (ze které se hranice chudoby počítá) a co si za ně lidé v té které zemi mohou koupit.

Regionální pohled na riziko chudoby a sociálního vyloučení v ČR

Z regionálního pohledu bylo v roce 2011 v ČR vyšší riziko příjmové chudoby nebo sociálního vyloučení zřejmé ve třech regionech NUTS 2 – na Severozápadě, na Střední Moravě a v Moravskoslezsku. Proti roku 2005 se tento výčet nezměnil.

Graf č. 90 Regiony ČR podle NUTS 2 - riziko chudoby nebo sociálního vyloučení (v % populace)

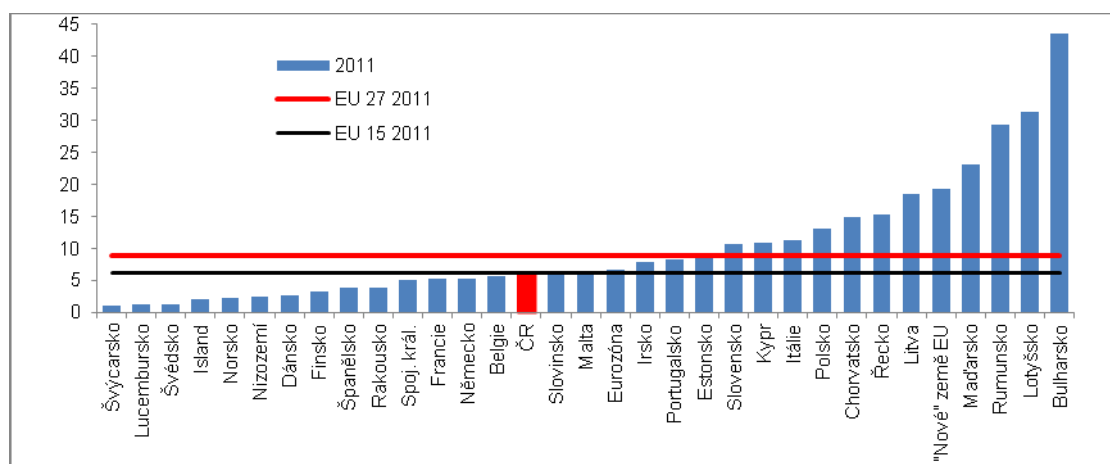
Pramen: Eurostat

Riziko materiální deprivace v ČR v podílu obyvatel nižší než u příjmové chudoby, v žebříčku zemí EU 27 však ČR až ve druhé třetině

Hmotně strádající, tj. lidé v materiální deprivaci, jak označuje měřenou skupinu evropské šetření SILC, představovali v roce 2011 v ČR 6,1 % obyvatel, to znamená stejný podíl jako ve „starých“ zemích unie (EU 15). Na žebříčku zemí EU 27 to bylo 12. místo (graf 91).

V roce 2005 byl však podíl hmotně deprivovaných na celkovém počtu obyvatel v ČR téměř dvojnásobný (11,8 %) ve srovnání s rokem 2011 (6,1 %).

Graf č. 91 Lidé v materiální deprivaci (podle definice hmotného strádání SILC, rok 2011, v % populace)

Pramen: Eurostat

7.4 Podíl lidí žijících v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce

Krizový a zčásti i pokrizový dopad na míru zaměstnanosti v ČR v trendu přibližně stejný jako v EU 27

Míra zaměstnanosti v ČR sledovala po dekádu 2003-2012 zhruba stejný trend jako zaměstnanosti v EU (graf 92). Křivka zachycuje krizové i pokrizové vychýlení počínaje rokem 2009, v němž se míra zaměstnanosti v ČR - definovaná pro zaměstnané lidi věkové skupiny 20-64 let v procentech populace této věkové kategorie – snížila na 70,9 % ze 72,4 % v roce 2008, tj. -1,5 pb. Pokles míry zaměstnanosti v EU 27 činil 1,3 pb. (na 69 % ze 70,3 % v roce 2008).

Míra zaměstnanosti lidí ve věku 20-64 let v ČR dlouhodobě vyšší než v průměru za EU 27, v roce 2012 v ČR oproti EU stoupla vlivem většího využívání práce na kratší dobu (částečné úvazky)

V České republice má práci v poměru k celkovému počtu obyvatel věkové kategorie 20-64 let větší počet lidí než kolik činí příslušný poměr pro EU 27 (graf 93). V roce 2012 dosahovala v ČR tato míra zaměstnanosti 71,5 %, v EU 27 68,5 %. Zároveň se významněji odchýlil trend – v ČR míra zaměstnanost meziročně ztlačně stoupla (ze 70,9 % v roce 2011), v úhmu za EU 27 nepatrně poklesla (ze 68,6 % v roce 2011).

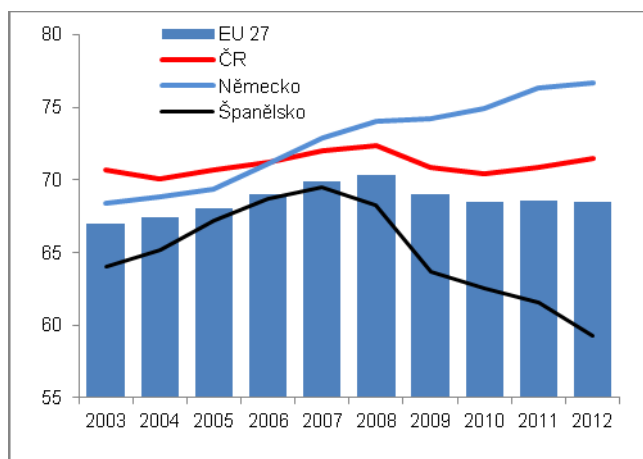
Paradoxní růst zaměstnanosti v ČR, když její ekonomika zaznamenávala recesi, je vysvětlitelný specifickými změnami, především rostoucími pracemi na kratší dobu.

V ČR malý podíl lidí žijících v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce

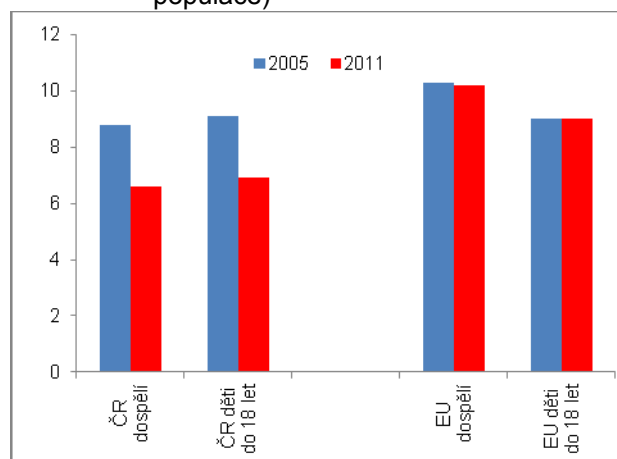
Šetření v evropských domácnostech, sledující jejich životní podmínky, umožňuje hodnotit i skutečnost, jaké procento lidí žije v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce. Podle příslušné definice jde o takovou domácnost, v níž dospělí pracují méně než je pětina jejich potenciální pracovní doby (kterou strávili v práci předešlý rok). Výsledky šetření uváděné v tabulkách Eurostatu říkají, že takovýchto lidí ve věku do 60 let, žilo v roce 2011 v České republice pouze 6,6 % populace této věkové skupiny.

V evropském kontextu nízký podíl osob žijících v ČR v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce se navíc za roky 2005-2011 snižoval (z 8,8 % v roce 2005) zatímco za průměr EU 27 stoupla až na 10,2 % v roce 2011 (zejména od roku 2009 s 9 %). Ukazuje na problémy evropského trhu práce zejména v jižních zemích.

Graf č. 92 Míra zaměstnanosti ve věkové skupině 20-64 let (zaměstnaní v % přísl. populace)

Graf č. 93 Lidé žijící v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce (v % dané populace)

Pramen: Eurostat

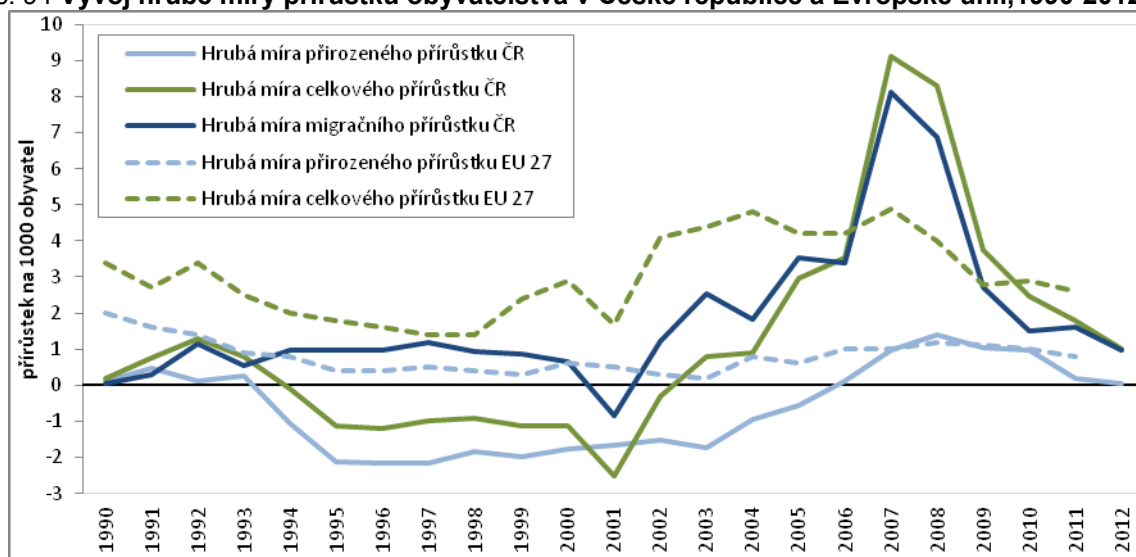
8. Demografický vývoj v ČR v evropském kontextu

Rok 2012 navazoval na dlouhodobé trendy u řady demografických procesů – opět se zlepšovaly úmrtnostní poměry, což se projevilo na prodloužení střední délky života a poklesu kojenecké úmrtnosti, stále dochází k odkládání rodičovství a vstupu do manželství do pozdějšího věku, klesá také intenzita sňatečnosti a narůstá podíl dětí narozených mimo manželství. Vzhledem k zvyšující se střední délce života a nízké plodnosti nadále roste i věkový medián a pokračuje tak proces stárnutí populace. Jako pozitivní, zatím jde spíše ale jen o krátkodobé změny, lze vnímat mírný meziroční nárůst úhrnné plodnosti³⁰, téměř stagnaci úhrnné potratovosti a také další pokles úhrnné rozvodovosti, ke kterému došlo již v roce 2011. Naopak nepříznivý je pokračující nárůst indexu ekonomické závislosti, tedy počtu osob v ekonomicky neaktivním věku (0-14 a 65 a více let) připadajících na obyvatelstvo ve věku ekonomicky aktivním (15-64 let), který začal v roce 2009.

Dochází ke zpomalení populačního růstu, který je zachován především díky migraci

Celkový počet obyvatelstva České republiky se již několik let zvyšuje, a to jak díky migračnímu přírůstku (od roku 1990 došlo k migračnímu úbytku jen v roce 2001), tak přirozenou měnou, která se dostala do kladných čísel v roce 2006 (poprvé od roku 1993). Tento populační růst však od roku 2008 výrazně zpomaluje a v roce 2012 byl zachován především díky kladnému migračnímu saldu, protože počet živě narozených jen mírně převyšoval počet zemřelých (o 387 osob). Pokles přirozeného přírůstku byl tedy způsoben zejména nárůstem počtu zemřelých, který nebyl dostatečně kompenzován živě narozenými, jejichž počet se meziročně snížil.

Graf č. 94 Vývoj hrubé míry přírůstku obyvatelstva v České republice a Evropské unii, 1990-2012

Pramen: ČSÚ, Eurostat

V období 2007-2010 hrubá míra přirozeného přírůstku v ČR kopíruje vývoj za Evropskou unii, od 2011 opět poklesla pod evropský průměr

Od roku 2007 hodnota hrubé míry přirozeného přírůstku v České republice kopíruje průměr za státy Evropské unie, který se pohybuje okolo 1 ‰, ale v roce 2011 u nás došlo k výraznějšímu poklesu na 0,2 ‰ z 1 ‰ v roce 2010. V roce 2011 měly obdobnou míru přirozeného přírůstku jako v České republice také Polsko a Rakousko. Nejvyšších hodnot dlouhodobě dosahují Irsko a Island, dále pak také Francie, Nizozemsko nebo Norsko, tedy státy s nejvyšší úrovní plodnosti a nejlepšími úmrtnostními poměry. Naopak k nejnižšímu růstu přirozeným přírůstkem dochází v postsovětských státech a státech bývalého východního bloku, jako je Bulharsko, Ukrajina, Bělorusko a Pobaltské republiky, u kterých od 90. let minulého století dochází k populačnímu úbytku.

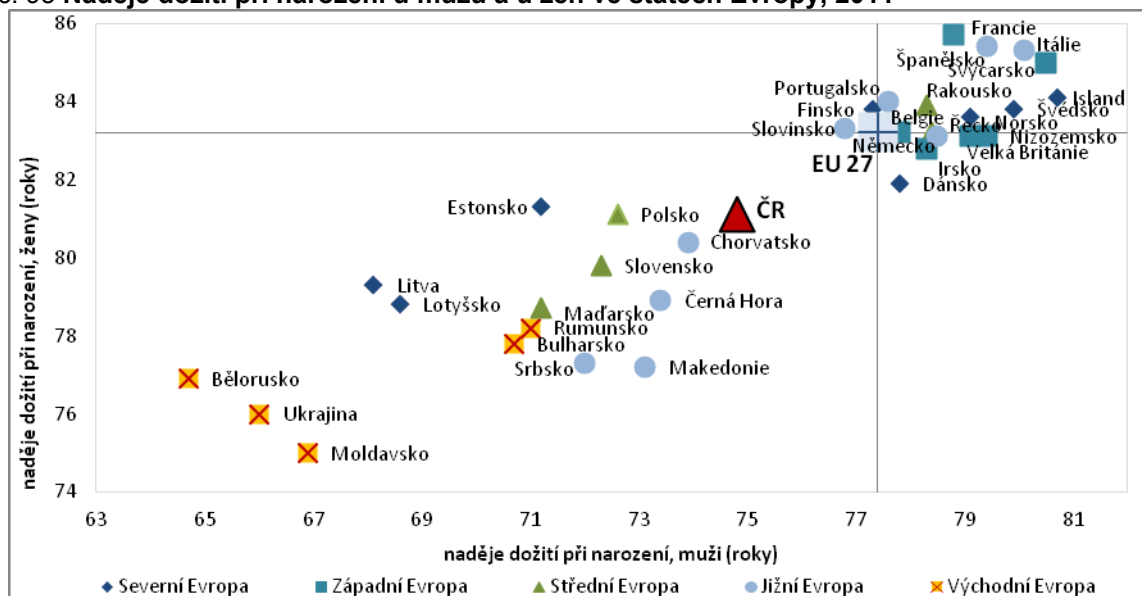
³⁰ Úhrnná plodnost představuje počet dětí, které by se živě narodily každé ženě během celého jejího reprodukčního období (za něž je považováno věkové rozpětí 15-49 let), pokud by se během tohoto reprodukčního období neměnila míra plodnosti žen podle věku a zůstala na úrovni roku, za který je úhrnná plodnost vypočítána.

8.1 Naděje dožití a další charakteristiky demografické reprodukce

Naděje dožití při narození v Česku sice roste, ale stále nedosahuje průměrné hodnoty za EU

Úmrtnostní poměry, měřené nadějí dožití při narození, se v Česku dlouhodobě zlepšují (mezi lety 1990 a 2012 vzrostla naděje dožití při narození z 68 let u mužů a 75 let u žen na 75 resp. 81 let), ale i když je situace u nás v porovnání s ostatními postkomunistickými státy druhá nejlepší hned po Slovinsku, stále zaostáváme za průměrem Evropské unie. Rozdíl mezi průměrnou nadějí dožití za evropskou sedmadvacítku a Českem se od roku 2002 pohybuje okolo 2,5 roku u mužů a 2 let u žen. Zřejmě se v nejbližší době nedá očekávat větší přiblížení evropskému průměru, protože se rozdíl v naději dožití při narození od roku 2002 výrazněji nemění a od roku 2008 se začal dokonce mírně zvyšovat.

Graf č. 95 Naděje dožití při narození u mužů a u žen ve státech Evropy, 2011

Pramen: Eurostat

U českých mužů jsou v rámci Evropy největší rozdíly v naději dožití mezi vysokoškoláky a muži se základním vzděláním

Data Eurostatu umožňují analyzovat střední délku života nejen podle věku a pohlaví, ale také podle nejvyššího dosaženého vzdělání. Data nejsou ale dostupná za všechny evropské státy³¹ a delší časové období (k dispozici pouze 2007–2010). Obecně lze však říci, že rozdíly v naději dožití mezi osobami se základním a vysokoškolským vzděláním jsou u mužů větší než u žen. Podle dostupných dat je v České republice vzdělání výrazným faktorem pro délku naděje dožití ve 30 letech – zatímco vysokoškolsky vzdělaní muži by v roce 2010 měli před sebou v průměru 51 let, muži se základním vzděláním pouze 34 let. Tento rozdíl byl vůbec největší v rámci evropských zemí, za které byla data dostupná. Naopak nejmenší rozdíl mezi těmito vzdělanostními kategoriemi byl v Portugalsku (3 roky). Největší rozdíly v naději dožití podle vzdělání mužů jsou u států bývalého východního bloku, jako je Česko, Maďarsko, Bulharsko nebo Estonsko. Jsou to také státy s vysokým podílem osob zaměstnaných v průmyslu ($r_s=0,829$)³², kde se dá očekávat vyšší podíl osob s nižším stupněm dokončeného vzdělání, a kde se také vyskytují fyzicky náročná povolání s nepříznivým pracovním prostředím. U žen pak byly největší rozdíly v naději dožití podle vzdělání v Estonsku (8,5 let) a nejmenší opět v Portugalsku (1 rok), v Česku pak rozdíl tvořil 4,6 let. U žen ale nejsou rozdíly mezi jednotlivými státy tak výrazné jako u mužů.

Naopak kojenecká úmrtnost je u nás dlouhodobě jedna z nejnižších

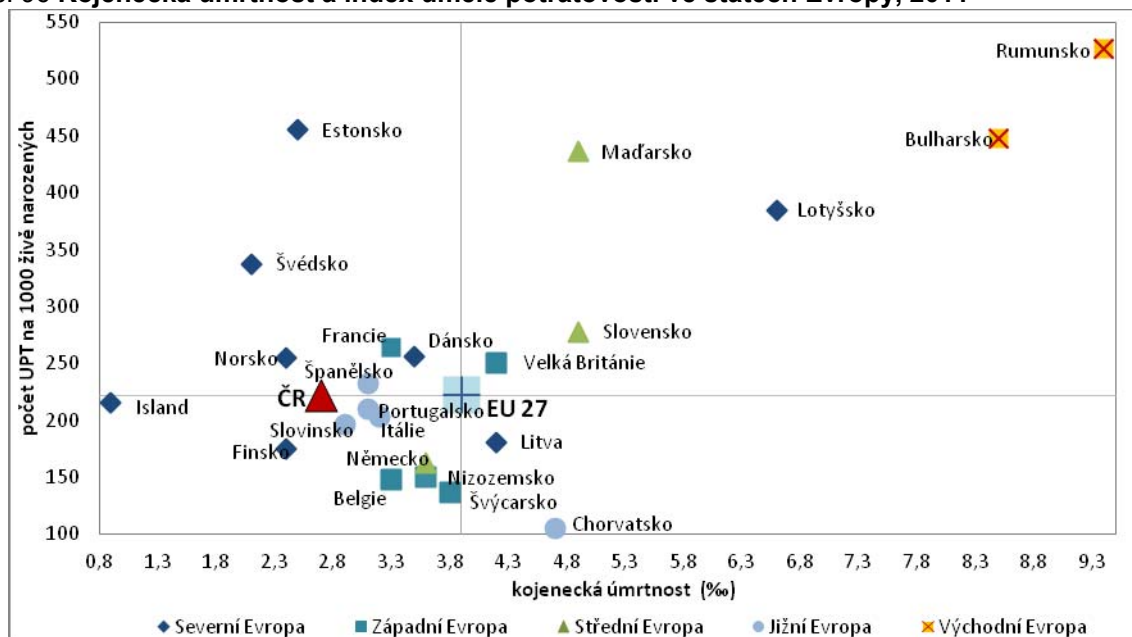
Na druhou stranu dlouhodobě patříme mezi státy s nejnižší kojeneckou úmrtností nejen v Evropě, ale i ve světě. Jak je vidět na grafu 96 v roce 2011 dosahujeme podobných hodnot s vyspělými státy severní Evropy, jako je

³¹ Dostupné pro Bulharsko, ČR, Dánsko, Estonsko, Chorvatsko, Itálii, Maďarsko, Maltu, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko, Finsko, Švédsko, Norsko, Makedonii.

³² Korelace mezi podílem osob zaměstnaných v průmyslu a rozdílem mezi střední délkou života mužů se základním a vysokoškolským vzděláním.

Norsko, Švédsko nebo Finsko a evropský průměr byl v porovnání s námi o 0,12 pb. vyšší. V roce 2012 pak u nás došlo ještě k dalšímu mírnému poklesu na hodnotu 2,6 ‰.

Graf č. 96 Kojenecká úmrtnost a index umělé potratovosti ve státech Evropy, 2011

Pramen: Eurostat, WHO

Ve většině států Evropy dochází k poklesu indexu umělé potratovosti...

... a u nás od roku 2002 dosahuje historicky nejnižších hodnot

Během 90. let došlo v zemích bývalého východního bloku k výraznému poklesu indexu umělé potratovosti a k přiblížení se k hodnotám ostatních evropských států, ve kterých nebylo nikdy provedeno více umělých přerušení těhotenství (UPT), než se narodilo dětí. Dlouhodobě nejvyššího indexu umělé potratovosti v Evropské unii dosahuje Rumunsko, kde v současnosti připadá zhruba jedno UPT na dvě živě narozené děti, ale v roce 1990 to byly více jak tři UPT na jedno živě narozené dítě. V ČR nikdy počet UPT nepřevýšil počet narozených, ale na přelomu 80. a 90. let 20. století se k této hranici blížil (v roce 1989 připadalo 87 UPT na 100 živě narozených). Od té doby však index umělé potratovosti klesá a od roku 2002 jeho hodnota klesla pod úroveň z roku 1958, kdy bylo poprvé zákonem povoleno provedení umělého přerušení těhotenství i z jiných, než zdravotních důvodů, a index potratovosti dosahoval hodnoty 34,6 UPT na 100 živě narozených. Od roku 2006 se pak index umělé potratovosti u nás pohybuje pod průměrem EU.

Ukazatele zobrazené v grafu 96 mohou také sloužit jako indikátory úrovně vyspělosti jednotlivých států. Výše kojenecké úmrtnosti vypovídá o kvalitě zdravotnických zařízení a celkové zdravotní péče o matku a novorozence. Index umělé potratovosti pak může odrážet také sociální a ekonomické klima ve společnosti, které může výrazně ovlivňovat schopnost a vůli ženy nebo páru se v daných podmínkách o dítě postarat.

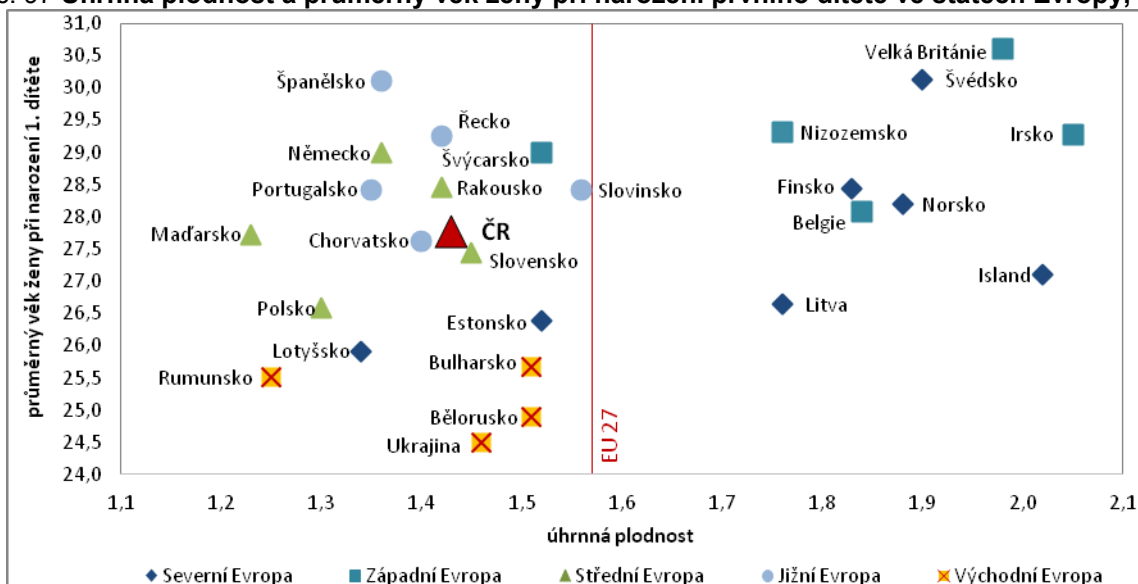
V České republice je úhrnná plodnost dlouhodobě pod průměrem za celou Evropskou unii

V roce 2008 se zastavil mírný nárůst úhrnné plodnosti a v roce 2011 byl opět zaznamenán nepatrný pokles průměrné hodnoty za celou Evropskou unii na 1,57 dítěte na jednu ženu z hodnoty 1,6 v roce 2010. Obdobný trend měl vývoj plodnosti ve většině států Evropy. Jak je vidět na grafu 97, Česká republika spolu se státy jižní a střední Evropy patří k zemím se spíše nízkou plodností na rozdíl od západní a severní Evropy, kde například Irsko, Island nebo Francie dosahují dlouhodobě nejvyšších hodnot úhrnné plodnosti, která se v současné době pohybuje okolo dvou dětí na jednu ženu. Na základě dostupných dat z Eurostatu měla Česká republika v období mezi lety 1999 a 2003, kdy úhrnná plodnost nedosahovala ani hodnoty 1,2 dítěte na jednu ženu, vůbec nejnižší plodnost v Evropě. Situace se sice od roku 2004 začala zlepšovat, ale stále se současnou hodnotou 1,45 z roku 2012 nedosahujeme evropského průměru.

V celé Evropě se zvyšuje průměrný věk matky při narození prvního dítěte...

Ve všech státech Evropy dochází k odkládání rodičovství do pozdějšího věku. Stejně tak i v ČR, kde se průměrný věk matky při narození prvního dítěte od roku 1990 zvýšil z 22,5 let na 27,9 let v roce 2012. Jak je z grafu 97 patrné, odsouvání rodičovství do pozdějšího věku nemusí ještě nutně znamenat i pokles úrovně plodnosti. Například ve Švédsku nebo Velké Británii, kde na jednu ženu připadají v průměru téměř dvě děti, dosahuje průměrný věk při prvním porodu hodnoty více jak 30 let.

Graf č. 97 Úhrnná plodnost a průměrný věk ženy při narození prvního dítěte ve státech Evropy, 2011

Poznámka: hodnota průměrného věku matky se u Velké Británie vztahuje k roku 2010 a u Belgie k roku 2009

Pramen: Eurostat

... a dlouhodobě také dochází k nárůstu podílu dětí, které se narodí mimo manželství

Téměř ve všech státech Evropy dochází k nárůstu podílu dětí narozených mimo manželství, což je důsledek jednak poklesu intenzity sňatečnosti, tak i odkládání sňatku do pozdějšího věku. Ve většině států pak, stejně jako v České republice průměrný věk při uzavření sňatku u žen, převyšuje průměrný věk při narození prvního dítěte (na základě dat UNECE³³). V průměru ženy tedy mají první dítě dříve, než se poprvé vdají. Ve skandinávských zemích je tento rozdíl i několik let, nejvyšší je pak na Islandu, kde přesahuje 5 let. Jediným státem, kde dochází naopak k dlouhodobějšímu mírnému poklesu podílu dětí narozených nevdaným ženám, a to od roku 2004, je Švédsko. V roce 2011 dosahoval podíl živě narozených dětí mimo manželství v průměru za celou Evropskou unii hodnoty 39,5 %, což je o 2,3 procentních bodů méně než v ČR, kde se do roku 2012 podíl narozených nevdaným ženám ještě zvýšil na 43,4 %. Nejvíce dětí se v roce 2011 mimo manželství rodilo na již zmíněném Islandu (65 %), v rámci Evropské unie pak v Estonsku (59,7 %) a více jak polovina dětí se mimo manželství rodí i v Bulharsku, Belgii, Francii, Slovinsku, Švédsku nebo Norsku. Naopak úplně nejméně pak v Řecku (7,4 %), Makedonii (11,6 %) a Chorvatsku (14 %).

Ve většině států Evropy se uzavírá méně sňatků a vstup do manželství se odkládá do vyššího věku, stejná je i situace v Česku

Jak již bylo zmíněno, v Evropě dlouhodobě dochází ke změnám sňatkového chování, jen jejich časování se v jednotlivých státech liší – zatímco ve státech severní a západní Evropy již od 70. let minulého století, v České republice až po roce 1990. Tyto změny spočívají především v poklesu hodnoty hrubé míry sňatečnosti a nárůstu průměrného věku při uzavření prvního sňatku, který ve většině států severní a západní Evropy přesahuje již 30 let i u žen (v roce 2010 byl nejvyšší ve Švédsku – 32,9 let pro ženy a 35,5 let pro muže, v České republice pak dosahoval hodnoty 29,4 let u žen a 32,2 let u mužů). Výše průměrného věku při uzavření prvního svazku pak podle dat dostupných za 31 evropských států souvisí s intenzitou sňatečnosti – korelační analýza

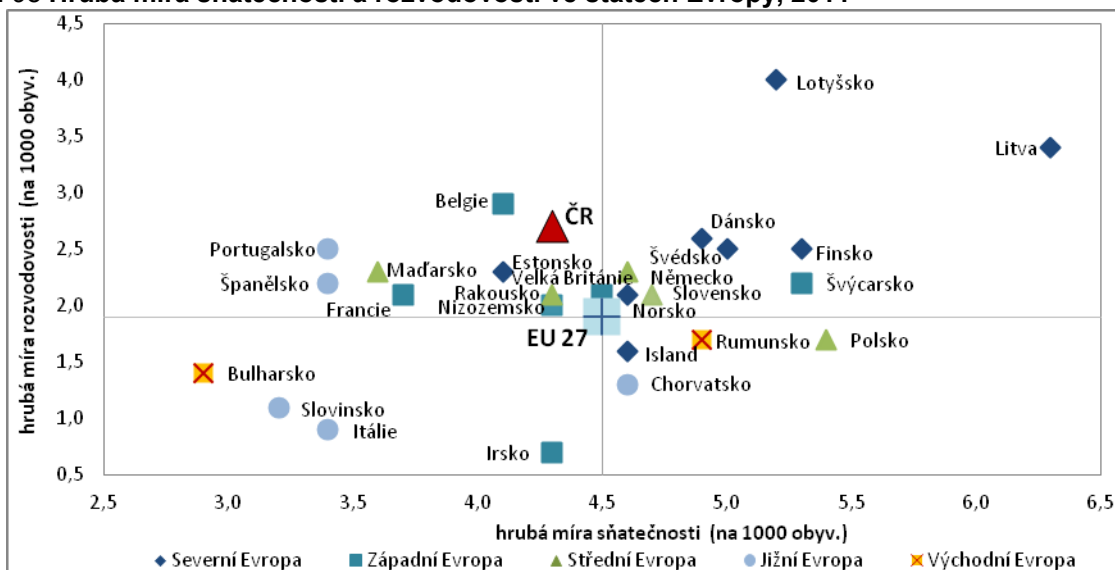
³³ United Nations Economic Commission for Europe (UNECE): http://w3.unece.org/pxweb/database/STAT/30-GE/02-Families_households/?lang=1

ukázala středně silnou statisticky významnou negativní závislost mezi těmito dvěma ukazateli sňatečnosti ($r_s = -0,482$). To znamená, že evropské státy, ve kterých se první sňatek odsouvá do vyššího věku, vykazují také nižší hodnotu hrubé míry sňatečnosti.

Česká republika patřila k zemím se spíše vyšší sňatečností, v posledních letech však klesla na úroveň průměru za celou EU

V porovnání s rokem 1990 pouze ve Švédsku, Finsku a na Islandu došlo k nárůstu hrubé míry sňatečnosti, jinak ve všech ostatních zemích se intenzita sňatečnosti měřená tímto ukazatelem snížila, a to i přesto, že v některých zemích došlo od roku 2005 k mírnému nárůstu. Průměrná hodnota hrubé míry sňatečnosti za Evropskou unii od roku 1990 plynule klesala až na 4,4 sňatků na 1000 obyvatel. Kromě roku 2003 dosahovala ČR vyšších hodnot, než byl průměr za EU. Rozdíl se však postupem času snižoval a od roku 2008 je hrubá míra sňatečnosti v Česku téměř totožná s evropským průměrem (v roce 2012 bylo u nás uzavřeno 4,3 sňatků na 1000 obyvatel, stejně jako v roce předcházejícím).

Graf č. 98 Hrubá míra sňatečnosti a rozvodovosti ve státech Evropy, 2011

Poznámka: hodnoty za Evropskou unii se vztahují k roku 2009

Pramen: Eurostat

Prvosňatečnost v ČR dosahuje historicky nejnižších hodnot

K posouzení vývoje intenzity sňatečnosti by bylo vhodné použít i jiné, přesnější, ukazatele, jako je například tabulková prvosňatečnost udávající podíl osob, které by do 50 let uzavřeli alespoň jeden sňatek při zachování stávající úrovně sňatečnosti, úmrtnosti a migrace. Taková data nejsou za většinu evropských států dostupná a není tak možné provést mezinárodní srovnání. Na základě dat o prvosňatečnosti by se v ČR v 80. letech do 50 let oženilo okolo 90 % mužů a 96 % žen. V předchozích dekádách byl tento podíl dokonce i vyšší. Tato situace se výrazně změnila po roce 1990, kdy tabulková prvosňatečnost začala klesat a podle úrovně sňatečnosti z roku 2012 by se pak za svůj život za stávajících podmínek alespoň jednou oženilo pouze 53 % mužů a vdalo 61 % žen.

Ve většině zemí Evropy dochází k nárůstu hrubé míry rozvodovosti

Ve většině evropských zemí došlo mezi lety 1990 a 2011 k nárůstu rozvodovosti měřené hrubou mírou rozvodovosti. Po celé období dosahovala Česká republika vyšších hodnot hrubé míry rozvodovosti, než byl průměr za celou Evropskou unii a v roce 2009, kdy jsou poslední dostupná data pro evropský průměr, ho převyšovala o 0,9 procentních bodů. Spolu se severními státy tak patříme k zemím s nejvyšší hrubou mírou rozvodovosti v Evropě. Hrubá míra však není pro posouzení vývoje nejvhodnější ukazatel. Bohužel nejnovější údaje o úhrnné rozvodovosti, která vztahuje rozvody k výchozím sňatkům, nejsou dostupné za většinu států a nelze tedy na základě nich vytvořit aktuální mezinárodní srovnání. Díky databázi PPD³⁴ jsou sice dostupná mezinárodní data od roku 1960, ale pouze do roku 2003. Po celé toto období se Česká republika drží spolu se státy severní Evropy na pomyslných předních příčkách. Pro srovnání -

Česko patřilo a stále patří k zemím s nejvyšší úhrnnou rozvodovostí

³⁴ The Population and Policy Database (PPD): <http://www.demogr.mpg.de/cgi-bin/databases/PPD/index.pl>

státy s nejnižší úhrnnou rozvodovostí v roce 2003 dosahovaly hodnot okolo 20 % (Chorvatsko – 17 %, Polsko – 20 %, Rumunsko – 21 %, Slovensko – 24 %) oproti 48 % v Česku. Úhrnná rozvodovost v Česku v roce 1990 činila 38 %, v roce 2010 pak dosáhla historického maxima - 50 %. Do roku 2012 ale hodnota opět klesla na současných 44,5 %.

8.2 Imigrace a ilegální přistěhovalectví

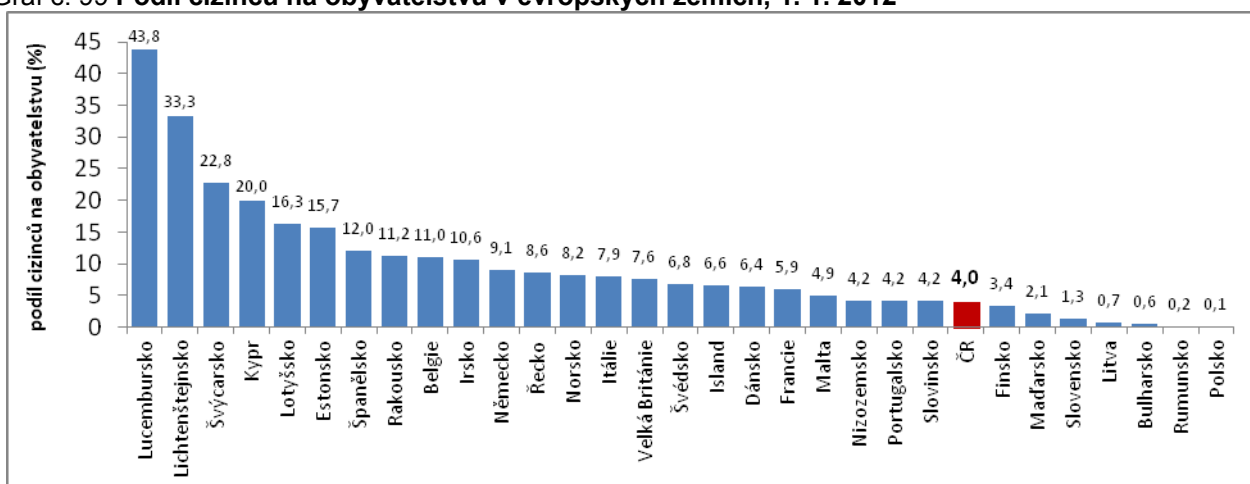
Ve většině států Evropy dochází k nárůstu počtu imigrantů

Ve většině států Evropy dochází od konce 90. let k nárůstu počtu imigrantů. K výraznějšímu dlouhodobějšímu poklesu došlo jen v Německu, Portugalsku a Chorvatsku (zde byl pokles nejvýraznější – o téměř 84 %). Od roku 2007 však zaznamenaly pokles imigrace také Španělsko, Island a Itálie. V roce 2011 většina imigrantů do států, za které jsou dostupná data, přicházela z jiných evropských zemí. Pouze ve Španělsku tvořili imigranti z ostatních světadílů více jak polovinu všech přistěhovaných (více jak 30 % imigrantů pak představovali také v Itálii, Švédsku a Belgii).

Počet imigrantů v ČR sice meziročně stoupl, ale migrační saldo naopak kleslo

Do České republiky se v roce 2012 přistěhovalo 30 298 osob, což je o necelých 8 tisíc více než v roce předchozím. Zároveň se však také více lidí z Česka vystěhovalo a saldo zahraniční migrace tak mezi roky 2011 a 2012 kleslo o více jak 6 tisíc. Nejvyšší kladné migrační saldo měla ČR v roce 2012 se Slovenskem a Slováci tvořili 15,9 % všech přistěhovaných ze zahraničí. Nejvyšší podíl z přistěhovaných sice připadal na občany Ukrajiny (19,5 %), ale vysoký počet Ukrajinců se zároveň z ČR odstěhoval a migrační saldo tak dosahovalo záporných hodnot. Rusové představovali třetí nejpočetnější skupinu přistěhovalců (10,6 %) s druhým nejvyšším migračním saldem. Zpět do vlasti se pak v roce 2012 vrátilo méně českých občanů, než se do zahraničí v témže roce vystěhovalo.

Graf č. 99 Podíl cizinců na obyvatelstvu v evropských zemích, 1. 1. 2012

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

V Evropě také roste podíl cizinců na celkové populaci

Ve většině států Evropy od konce 90. let minulého století dochází k nárůstu podílu cizinců na obyvatelstvu. Výjimku tvoří Estonsko a Lotyšsko, ve kterých podíl cizinců dlouhodobě klesá. Nejvýraznější nárůst mezi roky 1998 a 2012 zaznamenalo Španělsko, kde došlo k téměř osminásobnému navýšení podílu cizinců na obyvatelstvu, i přesto, že od roku 2010 zde dochází k pomalému poklesu. Dlouhodobě se nejvíce cizinců v rámci celkové populace vyskytuje v Lucembursku, kde na počátku roku 2012 představovali téměř 44 % obyvatel, což je zřejmě způsobeno řadou mezinárodních institucí, které zde mají sídlo. Velký podíl cizinců zaznamenává také Lichtenštejnsko (33 %) nebo Švýcarsko (23 %). Naopak relativně nejméně cizinců žilo v Rumunsku a Polsku, kde jejich podíl na obyvatelstvu nedosahoval ani 0,2 %. Korelační analýza³⁵ potvrdila středně silný pozitivní lineární vztah mezi výší HDP a podílem cizinců v populaci ($r_s=0,43$). Dalo by se tedy říci, že v Evropě do jisté míry platí - čím vyspělejší

³⁵ Analýza provedena za evropské státy, pro které byla dostupná potřebná data, ale s vyloučením Lucemburska

stát (měřeno HDP), tím vyšší je podíl cizinců na obyvatelstvu.

V Česku roste jak podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu, tak mezi narozenými

V České republice se podíl cizinců od roku 1998 téměř zdvojnásobil na současná 4 % z celkové populace a patří tak ke státům s nejnižším podílem cizinců v Evropě. Největší podíl cizinců připadá od roku 2000 na občany Ukrajiny (25,7 % z cizinců na konci roku 2012), dále pak Slovenska (19,6 %) a třetí nejpočetnější skupinou jsou občané Vietnamu (13,1 %). Roste také podíl živě narozených s cizím státním občanstvím. V roce 1998 tvořili cizinci 1 % narozených a do roku 2011 tento podíl stoupl na 2,7 %. Nejčastěji byli mezi narozenými občané Vietnamu (30,2 %), na druhém místě pak Ukrajiny (24,7 %), jejichž podíl na cizincích narozených v Česku od roku 1995 stoupl téměř pětkrát a v roce 1998 pak poprvé převýšil podíl Slováků, kteří jsou tak třetím nejčastějším občanstvím u narozených cizinců se 14 % v roce 2011. Nejrychlejší nárůst podílu z narozených cizinců zaznamenali občané Mongolska – v roce 1995 tvořili pouhé 0,1 %, ale do roku 2011 se tento podíl zvýšil 28krát na současných 4,1 % z živě narozených.

Ve státech Evropské unie ilegálně pobývalo přes 400 tisíc občanů třetích zemí

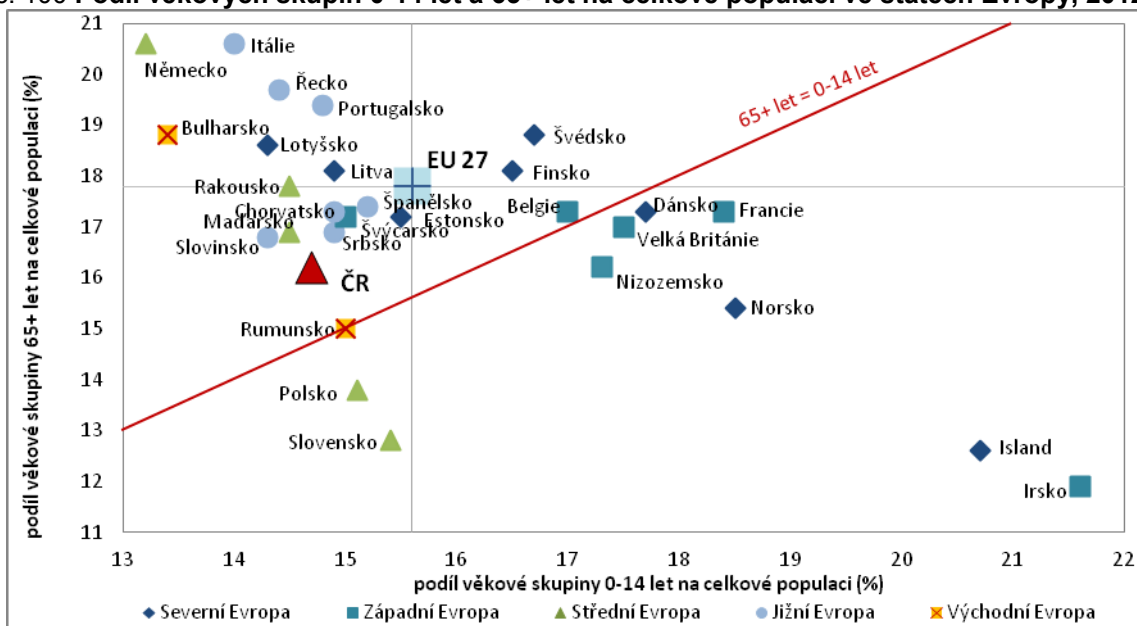
Od roku 2008 Eurostat publikuje také statistiku občanů třetích zemí na území členských států, u kterých bylo zjištěno, že v daném státě pobývají ilegálně. V absolutních číslech bylo nejvíce ilegálních přistěhovalců v roce 2012 zjištěno v Řecku (72 tisíc) a Německu (64 tisíc). Celkově ve všech státech Evropské unie nelegálně pobývalo 427 195 osob. Pokud bychom však vztáhli ilegální imigranty k celkovému počtu občanů třetích zemí v daném státě, relativně nejvíce by jich bylo v Polsku - na 1 000 osob s občanstvím mimo Evropskou unii připadalo 209 nelegálních přistěhovalců (oproti tomu v Řecku to bylo 88 a v Německu jen 14). V České republice bylo zjištěno, že v roce 2012 zde nelegálně pobývalo 3 315 občanů třetích zemí a od roku 2008 se tento počet nijak výrazněji neměnil. Nejvíce ilegálních imigrantů u nás bylo v roce 2012 z Ukrajiny (32,1 %), Ruska (12,7 %) a Vietnamu (11,5 %).

8.3 Stárnutí populace³⁶

Evropská populace stárne...

V důsledku nízké plodnosti a prodloužení délky života se mění i věková struktura obyvatelstva. Dlouhodobě dochází ke stárnutí populace v celé Evropě. V EU se věkový medián mezi lety 1990 a 2012 zvýšil o 6,3 roku na současných 41,5 let. Pro Českou republiku byl věkový medián na počátku roku 2012 nižší - 40,1 let.

Graf č. 100 Podíl věkových skupin 0-14 let a 65+ let na celkové populaci ve státech Evropy, 2012

Pramen: Eurostat

³⁶ Analýza zpracována na základě dat Eurostatu, údaje vždy k 1.1. daného roku

... a to díky poklesu podílu dětské populace...

Jak v Evropě, tak v České republice dlouhodobě narůstá podíl osob ve věku 65 let a více a naopak klesá podíl dětské složky obyvatelstva (0-14 let), i když v posledních několika letech se tento pokles zastavil a její podíl se mírně zvýšil v důsledku zvýšení porodnosti. V současnosti má nejvyšší podíl dětské populace Irsko a Island (21,6 % resp. 20,7 %), tedy státy s nejvyšší úhrnnou plodností. Naopak nejméně dětí do 14 let je v Německu a Bulharsku, v obou zemích okolo 13 %. Česká republika dlouhodobě dosahuje nižších hodnot, než je průměr za Evropskou unii, za kterým se současnými 14,7 % zaostává o 0,9 procentních bodů.

... a zároveň nárůstu podílu obyvatel starších 65 let...

Podíl osob starších 65 let je pak nejvyšší v Německu a Itálii, kde v roce 2012 dosahoval shodně hodnoty 20,6 % z celkové populace. Naopak nejnižší podíl je v Makedonii, Irsku a na Islandu, okolo 12 %. Nejrychlejší tempo nárůstu podílu této věkové kategorie je v Litvě, Slovinsku, Lotyšsku a na Maltě, kde se od roku 1990 zvýšil zhruba o 60 %. V ČR tento podíl vzrostl téměř o 30 % a s hodnotou 16,2 % dosahujeme stále podprůměrných hodnot v porovnání s Evropskou unií, kde v roce 2012 osoby starší 65 let v průměru tvořily 17,8 % populace.

... a tento trend má podle projekce i nadále pokračovat

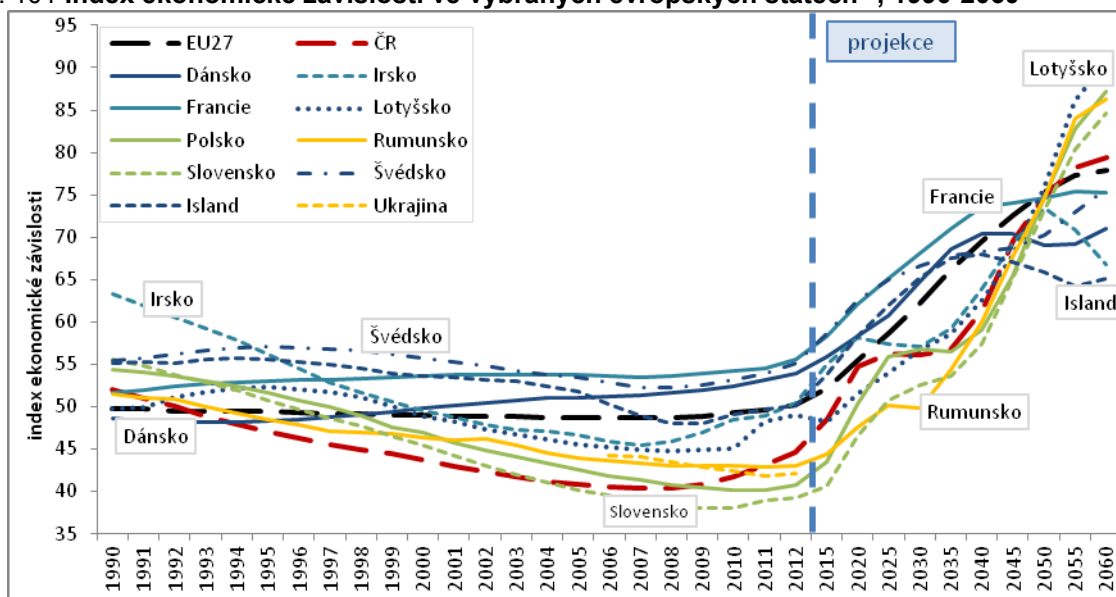
Populační projekce Eurostatu předpokládá pokračování současných trendů, tedy mírný pokles dětské složky a relativně vysoký nárůst podílu osob starších 65 let. Do roku 2060 by v Evropské unii děti do 14 let měly v průměru tvořit 14 % z celkové populace a osoby v postproduktivním věku 30 %. Česká republika by měla dosahovat obdobných hodnot jako je evropský průměr. V rámci skupiny obyvatel v ekonomicky neaktivním věku by pak k nejvýraznějšímu nárůstu mělo dojít u osob starších 85 let, který by měl mezi roky 2015 a 2060 například na Slovensku a v Rumunsku být téměř pětinašobný, v České republice skoro čtyřnásobný. V průměru by v Evropské unii v roce 2060 tato věková skupina měla tvořit 7 % z celkové populace, v České republice pak 6 %.

8.3.1 Index ekonomické závislosti

Index ekonomické závislosti v Česku je v porovnání s ostatními státy spíše nižší – 45 osob

Díky relativně nízkému podílu dětské a postproduktivní složky obyvatelstva, byl index ekonomické závislosti v roce 2012 v Česku poměrně nízký – na 100 osob v ekonomicky aktivním věku (15-64) připadalo 45 osob v ekonomicky neaktivním věku (65 a více let a 0-14 let) a nižších hodnot dosahují pouze v Rumunsku, Slovensku, Polsku a na Ukrajině. Otázkou však je, zda se bude relativně příznivý podíl obyvatel v ekonomicky aktivním věku v budoucnosti dostatečně reprodukovat vzhledem k nízké úrovni plodnosti.

Graf č. 101 Index ekonomické závislosti ve vybraných evropských státech³⁷, 1990-2060

³⁷ Byly vybrány tři státy, které dosahovaly v roce 2012 a 2060 nejvyšších a tři státy, které dosahovaly naopak hodnot nejnižších

Pramen: Eurostat, vlastní výpočty

Od roku 2009 index ekonomické závislosti v ČR roste a podle projekce tento trend bude pokračovat jak u nás tak i v ostatních evropských zemích

V roce 2009 byl narušen klesající trend indexu ekonomické závislosti, který trval již od 80. let minulého století, a od tohoto roku jeho hodnoty naopak narůstají, jak se do ekonomicky aktivního věku dostávají méně početné ročníky narozené v druhé polovině 90. let a podle projekce bude tento trend pokračovat i nadále. Z grafu č. 101 je pak patrné, že i ostatní státy, které v roce 2012 měly příznivou hodnotou indexu ekonomické závislosti, budou v roce 2060 naopak dosahovat velmi vysokých hodnot. Index ekonomické závislosti za celou Evropskou unii v roce 2012 dosahoval 50 osob, ale například ve Francii nebo Švédsku hodnoty 55 osob. Do roku 2060 by ale v Evropské unii mělo na 100 osob v ekonomicky aktivním věku připadat již 78 osob v ekonomicky neaktivním věku a v České republice o jednu více, tedy 79 osob, čímž bychom dosahovali vyšších hodnoty, než státy, pro které byl v roce 2012 index ekonomické závislosti nejméně příznivý, jako je Francie, Švédsko nebo Dánsko.